

אהרון מתת-טוב

סיפור חיים

מאחר שהגעתי אל מעבר לגיל גבורות, החלטתי להעלות על הכתב את קורות חיי.

נולדתי ב- 4.6.1935 בירושלים. יצאתי לאוויר העולם ביום בחג השבועות התרצ"ה (4 ביוני 1935), חג מתן תורה. להוריי גבריאל ולאמי קציעה זצ"ל. מלבדי הביאו הוריי לעולם עוד שלושה ילדים צאצאים: משה, אסתר ושולמית.

סבא-רבא שלי מצד אבי, מולא מתת סולימנוף, סבא-רבא שלי מצד אבי, נולד בבוכרה ועלה ארצה בשנת 1888 מהעיירה קְטָה-קוֹרְגָן-קתה-כורגאן באוזבקיסטן, שהייתה תחת חסותה של רוסיה הצארית. טרם המהפיכה הבולשביקית, יחד עם סבי עלה ארצה גם בנו – סבי, ר' חיים מתתוף, והיו לראשוני המייסדים של שכונת רחובות הבוכרים. הוא מולא מתת היה איש אמיד, בעל נכסים ועסק במסחר. יהודי בוכרה ומולא מתת סבלו ונרדפו על-ידי אמיר בוכרה שאילץ את היהודים להתאסלם. היהודים שזכו לכינוי 'צ'לה' (אנוסים) הוא סבל ונרדף מבחינה דתית על ידי השלטון המוסלמי ולכן נאלץ נאלצו לשמור על יהדותם בסתר. הוא אולץ לשנות את שם משפחתו 'נשיא' לשם המוסלמי 'סולימנוף'. אביו שהיה ראש הקהילה בעירו נקרא שמעון נשיא.

סבי ר' חיים סיפר לי בילדותי על תלאות הדרך הקשות שעברו הוא והוריו בעלותם ארצה דרך טהרן – פרס., ודרך תורכיה, כאשר כל מטרם המוצהרת הייתה עלייה לציון ולירושלים וכן להתאחד עם חבריהם שעלו מטשקנט, סמרקנד וקוקנד. יש לציון, כי אבי סבי מולא מתת הביא עמו כסף וזהב, שטיחים וכלי בית ולבוש מסורתי מבוכרה. מיד עם בואו ארצה, חבר נבחר לאחד מעשרת המייסדים של רחובות הבוכרים.

מולא מתת עולה לירושלים

מולא מתת כסוחר אמיד. ובעל רכוש. בשנת 1988 הסבא מתת-סולימנוף והסבא חיים מתתוף שגרו בעיר קאתה-קורג'ן שבבוכרה, חיסלו את עסקיהם, מכרו את רכושם והגיעו עם ממון רב לארץ.

בתחילה גרו בעיר העתיקה בירושלים. כידוע, העיר העתיקה בנויה בצפיפות – הדירות קטנות והרחובות צרים. זאת, בניגוד לבתים הגדולים, לחצרות הגדולות עם עצי הפרי וגינות הנוי שאליהם היו רגילים בחיים היום יום שלהם בחו"ל.

בשנת 1888 עלה סבי לארץ. בתחילה גרו בעיר העתיקה בירושלים שבה. כידוע, העיר העתיקה בנויה בצפיפות – הייתה צפיפות גדולה. דירות קטנות ורחובות צרים. העיר העתיקה בירושלים הייתה שונה בתכלית מהבתים הגדולים, החצרות הגדולות עם עצי פרי וגינות נוי, שאליהן היו רגילים בחיי היום יום שלהם בחו"ל.

הפתרון לצפיפות היה הקמתה של שכונה חדשה בירושלים. מולא מתת נמנה על עשרת הראשונים שהקימו את שכונת הבוכרים בירושלים. למדנו ממחקריו של ד"ר גיורא פוזיילוב ששני הסבים שלי – סבא-רבא מתת וסבא חיים – נבחרו בבחירות חשאיות (כל אחד בזמנו) לוועד השכונה ולעמותת "חובבי ציון" שייסדה את השכונה.

מולא מתת קנה שטח של 3,000 מ"ר ועליו בנה בניין המשתרע על שטח של כ-1,000 מ"ר (בהתאם למסמך המצוי בידיי הוא רכש ארבעה דונמים (נומר = 750 מטר), בסך הכול 1500 נומר). בשטח זה בנה בניין מגורים והקים לא הרחק משם את בית הכנסת המשפחתי, שנחנך בשנת 1902.

מתחת לבית הכנסת הקים את מקווה הטהרה הראשון בשכונה. על מנת כדי שיהיו הכנסות קבועות לבית הכנסת הוא בנה גם שתי חנויות. בצוואתו משנת 1902 החקוקה באבן, הוא ציווה על אנו צאצאיו ^{הצטוונו} לתפעלהפעיל את בית הכנסת, ולדאוג שכל ההכנסות מהחנויות והדירות יוקדשו להוצאות של בית-הכנסת.

מולא מתת סולימנוף נפטר בשנת תרע"ב (1912) והובא למנוחות עולם בהר הזיתים.

כשבנו את החמאם (בית המרחץ) של השכונה במקום המקווה, נבנתה דירה שניתנה במתנה לשמש של בית הכנסת.

בהסתמך על המסמכים והמחקר שערך למדנו ממחקריו של ד"ר גיורא פוזיילוב ששני הסבים שלי – סבא-רבא מתת וסבא חיים – נבחרו בבחירות חשאיות (כל אחד בזמנו) לוועד השכונה ולעמותת "חובבי ציון" שייסדה את השכונה.

במשך שנים רבות חיפשתי בכתובים את ההיסטוריה המשפחתית ובמיוחד את תולדות חייו של הסבא רבא ר' מתת סולימנוף שבנה את בית המשפחה בשכונת הבוכרים. במקביל, במרחק קטן בנה את בית הכנסת לפני 118 שנה הנושא את שמו. הוא נפטר בשנת 1912.

ייסודה של שכונת הבוכרים

בשלהי המאה התשע-עשרה התגבשה קבוצה גדולה של עולים מבוכרה לארץ. הם החליטו להקים שכונה חדשה וכאנשי חזון מגמתם הייתה ביקשו להקים כרך (עיר קטנה) בתוך ירושלים. הם הקימו עמותה בשם "חובבי ציון" שביקשהתפקידה היה לרכוש קרקעות בצפון ירושלים. שהיו שייכות לשכנים הערבים תחת השלטון התורכי. העמותה נקראה בשם "רחובות" לפי הפסוק בבראשית כו, כב: "וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחוֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי עֵתָה הִרְחִיב יְהוָה לָנוּ וּפְרִינוּ בְּאֶרֶץ".

חברי הנהלת העמותה מנו שבעה חברים. כדי להרחיב את שורות העמותה החליטו להוסיף עוד שבעה חברים במעמד סגנים. מולא מתת נבחר במקום העשירי. הוא רכש קרקע של ארבעה נומרים, כלומר 3000 מטר. בנה על אלף מטר וכן רכש את הקרקע של בית הכנסת. בשנת 1902 ערך את חנוכת הבית בבית הכנסת. כשאשתו של מולא מתת נפטרה הוא נשא

לאישה אתערכו שידוך לסבא מתת ורחל נחמה נשאה לו. גם לה היו אלה נישואין שניים. זה היה בעל שני שכן היא לא נכנסה להריון מהבעל הראשון ונאלצה להתגרש.

הסבא רבא שלי הבטיח לה שאם היא תלד בן זכר היא תזכה לירושה של חצי מהרכוש. הבן היה בן ציון מתתוף. הוא היה איש מקסים. תרם ביד רחבה למשפחות שהגורל התאכזר אליהן. הייתה לו חנות וילונות שהייתה המפורסמת ביותר בירושלים והוא נבחר לנשיא לשכת הר ציון של הבונים החופשיים. באחד הימים סבי, אחיו של בן ציון מתתוף קיבל אירוע מוחי. הסבא שימש כגבאי בית הכנסת. הוא החליט להעביר את ניהול בית הכנסת לאחיו בן ציון שהיה צעיר ומבוסס מבחינה כלכלית. אני אישית חיבבתי אותו ובכל פעם שפגשתי אותו היה מחבק ומנשק אותי ואומר - אהרון אני גאה בך מאחר שהגעת לתפקיד חשוב ונבחרת למנהל מבטחים בירושלים והעלית את קרנה של המשפחה. באחד הימים פגשתי אותו באקראי ברחוב. נוכחתי לדעת שהוא במצב רוח ירוד וקשה. הדוד סיפר לי שהוא החליט לבנות קומה נוספת מעל ביתו שבשכונת הבוכרים. מטעם העירייה נאמר לו שיש חוק לשימור אתרים. הדוד התחייב לבנות בדיוק לפי החוק, אולם בכל פעם מטרטרים אותו ומונעים ממנו את הבנייה. הוא שאל - האם יש לך קשרים בעירייה על מנת לאפשר את הבנייה. נזכרתי שידידי צבי רוזן הוא ממלא מקומו של טדי קולק ראש העיר. קבענו פגישה. סגן ראש העיר שהיה ממונה על הבנייה בירושלים קרא לעוזרים שלו ושאל מדוע מתתוף אינו מקבל רישיון. לא הייתה להם תשובה על עיכוב הבנייה. הדוד צדק ובמקום קיבל את הרישיון. דמעות עמדו בעיניים. רק אז הבנתי כי טחנות הצדק טוחנות לאט. נוצרים עיוותים לאזרחים הגונים. הסבתא רחל אמו של בן ציון, עשתה הרבה מעשים טובים ומצוות. היא זכתה לחיים ארוכים. נפטרה בגיל 105 שנים. אחד המעשים הטובים היו בתקופת ששת השבועות של השובבים החל מפרשת שמות עד פרשת משפטים. היא רכשה מכספה דגים חיים וכל אדם שהשתתף בלימוד קיבל ארוחת דגים חיים, וכן התכבד בפירות העונה. יהי זכרה ברוך.

סבא חיים מתתוף חי בתקופת השלטון העותומני. לסבא היו שתי חנויות מכולת. הסבא היה רוכש כמויות של שקי אורז ופחי שמן ומצרכים נוספים בעיר העתיקה בסיטונות, והיה מוכר אותם לבעלי החנויות בשכונה ומצבו הכלכלי היה איתן. לאבי היו שלושה אחים: מלכיאל אפריים והבן הקטן אריה. כלומר שלושה בנים בגיל הצבא. השלטונות התורכיים רצו לגייסם

לצבא. כידוע, הטורקים גייסו את הצעירים בכוח ומאחר שפרצה מלחמת העולם הראשונה ומעטים מהמגויסים נשארו בחיים, הסבא החליט שבניו לא ישרתו בצבא. הייתה לו נתינות רוסית ובאמצעותה הוא ירד עם שלושת בניו למצרים. הבן הרביעי אריה ואחותו פרחת נשארו יחד עם האב יחד עם האם שרה בארץ על מנת לשמור על הבית ועל שתי החנויות. הסבא חיים השאיר לה כסף לקיום והוא גם הסתמך על ההכנסות שהסבתא תקבל ממכירת הסחורה שבחנויות. אולם הגורל התאכזר והשלטונות הטורקיים הכריזו על החנויות שהם רכוש האויב. הם באו באחד הלילות, רוקנו והחרימו את כל תכולת החנויות. לרוע המזל המלחמה של הטורקים נגד האנגלים התארכה ובלית ברירה מכרה הסבתא שרה את השטיחים והמרבדים שהיו לה בבית, וכך היא פרנסה את הילדים שנותרו בארץ.

בתקופה ההיא פרצה מגפת הטיפוס והסבתא נפטרה. מסתבר שגם הדוד אריה חטף את המחלה. מספרים שהוא היה חלש והשכנים שמו אותו על סולם במקום אלונקה והובילו אותו ברגל לבית חולים "שערי צדק". למזלו הוא הבריא. הסבתא שרה נקברה בהר הזיתים וכשהבריטים גברו על הטורקים, הגנרל אלנבי כבש את ירושלים. הסבא חזר לארץ עם אבי גבריאל. הדוד מלכיאל הגר לקולומביה ועמד בראש הקהילה בבוגוטה עיר הבירה, והקים בית כנסת ובית קברות לקהילה היהודית. יש לציין כי לאחר מלחמת ששת הימים אבי גבריאל והדוד אריה חיפשו ימים רבים את הקבר של האמא שלהם סבתא שרה. אבל הם העלו חרס. הקבר פשוט נעלם. מסתבר שהקרב היה קרוב למלון הולילנד. הירדנים סילקו את הקברים וסללו את הכביש שמוביל למלון.

הנכדה שלנו ענבר שערכה טיול לקולומביה הייתה אורחת של דניס, הנכדה של הדוד. ענבר צילמה את בית הכנסת המפואר שבנה הדוד מלכיאל וכן צילמה את הקבר של הדוד האמיד ז"ל.

אגב, כשסבא חיים חזר לארץ עם האחים של אבי, הם הביאו לוחות שיש מפוארים ממצרים ועם הלוחות הללו הם בנו את הקבר של הסבתא שרה. שנים רבות העודפים של לוחות השיש היו מונחים במחסן של הסבא בשכונה. הדוד אפרים הקים משפחה במצרים. בנותיו ובניו עלו ארצה, השתלבו ונקלטו יפה בארץ. בשנת 2014 יצא לאור ספרה של עדנה בן-יהודה "בית יהודיף חפץ". בספרה היא כותבת, שהיא הנכדה של אלישע יהודיף, הדוד של הסבתא חנה לבית יהודיף. האבא של הסבתא היה חיים מתתוף, הבן הבכור של אלישע יהודיף, שבנה את ארמון המשיח, אחד הבניינים היפים ביותר בארץ. לחיים יהודיף נולדו שני ילדים: חנה וציון. חנה

יהודיוף נישאה לציון ידגרוב ונולדה להם בת: אמי קציעה ז"ל. לאחר שציון נפטר נישאה חנה לחיים מתתוף שהתאלמן מאשתו שרה (חיים הוא בנו של מתת סולימנוף ונכדו של שמעון נשיא הקהילה). עם סיום החופה של חנה וחיים נערכה חופה נוספת ובה נישאה אמי קציעה ידגרוב בתה של חנה, לאבי גבריאל מתתוף, בנו של חיים יהודיוף בעלה החדש. לקציעה וגבריאל הוריי, נולדו ארבעה ילדים: משה מתתוף (מטות), אסתר פרלין (מתתוף), אהרון מתתוף (מתת-טוב) ושולמית עלון (מתתוף).

ציון יהודיוף (אח של חנה) היה סוחר טקסטיל בקוקנד ונולדו לו שישה ילדים: בנימין, אריה, יוחאי, חי, רעיה ויוסף. גם הבנים עסקו במסחר בטקסטיל. חיים יהודיוף נפטר בשנת 1915.

תמונה – עם הסבא חיים מתתוף

תמונה – הסבא רבא מתת סולימנוף

לסבתא חנה קרה אסון ושני הבנים שלה גבראל ומיכאל נפטרו. אמי קציעה נותרה בת יחידה. הדוד של אמא אלישע יהודיוף היה מהעשירים ביותר בעיר קוקנד שבבוכרה. מסופר שהוא היה ידידו הקרוב של האמיר ובאחד האירועים החגיגיים בביתו של האמיר הוא העניק מיליון רובל לשליט המוסלמי במתנה. מתברר כי אלישע יהודיוף שבנה ארמון לתפארת, היה קשור מאוד למשפחה. הוא הזמין את כל בני המשפחה לגור יחד בארמון. נכדתו עדנה כותבת בספרה, כי 30 איש - הבנים, הבנות, הנכדים וכו' נענו לפנייתו והם גרו בצוותא בארמון. יחד איתם סבתי חנה ואימי קציעה שקיבלו דירה מהדוד אלישע וחיו חיים יפים במסגרת המשפחה המורחבת.

עד בניית הבית החדש של הסבא רבא מתת סולימנוף סבי חיים מתתוף עבר לגור בחלקו הצפוני של הבניין. לאחר שדודי אריה נישא לבת אחותו מלכה אלנתן מרזיוף, הסבתא והסבא נשארו לבד. הם היו אנשים מיוחדים ומרשימים. הסבא היה איש גבוה עם זקן מטופח, והוא היה המנהיג במשפחה. כאיש ציבור נבחר לוועד השכונה והיה הגבאי הראשי של בית הכנסת של המשפחה. חבריו של סבא היו הרבנים ובעלי האמצעים והממון. חלק מהמתפללים הגיעו במיוחד בשבתות ובחגים מחוץ לשכונה. כך גם בני

משפחת בורוכוב, שלמרות שבנו בית כנסת משלהם, נהגו להתפלל בבית הכנסת שלנו.

הסבתא חנה הייתה אישה נאה ומרשימה. כאישה דתית הייתה תמיד עם כיסוי ראש ובחורף הייתה נועלת מגפיים מיוחדים שהוריה רכשו במוסקבה. מפיה שמעתי על העושר הרב של משפחתה. היו להם שתי חצרות בטשקנט, שהמשטר הקומוניסטי החריים. הסבתא חנה ברחה לפרס עם שתי מזוודות בלבד.

מדי פעם שלחו הסבתא והאמא חבילות לבני המשפחה שנשארו בטשקנט, אולם החבילות חזרו, כי הנמענים סירבו לקבלן שכן קבלת החבילה הייתה בבחינת הזדהות עם הציונים והם היו עלולים להיאסר. לסבתא ולאמא היה מאד קשה בכל פעם שהחבילות ששלחו חזרו לארץ כלעומת שנשלחו. קרה נס ובשנת 1973 קרס המשטר הסובייטי העריץ והחלה העלייה מרוסיה, ושארית בני משפחת יהודיוף הגיעו לארץ. הם זכו לקבל דירה בעיר בני ברק.

ראש המשפחה היה אסיר ציון שנלחם על חייו בכלא הרוסי ונהפך לנכה לאחר שירדו לחייו. הבת בלה בוטין זכרונה לברכה עלתה ראשונה לארץ. היא הייתה בתחילה חברת קיבוץ ולאחר מכן נישאה למהנדס. כשנודע לה שיש לה משפחה בארץ, היא הגיעה לבקרנו. היה זה זמן קצר לאחר הולדת בתנו הבכורה בשמת. בלה הגיעה במונית מיוחדת עם בובה גדולה שקנתה לה אל ביתנו ברחוב הבנאי והשמחה היתה גדולה. אני, אחי ואחיותי - משה ואסתר ז"ל ושולמית שתיבדל לחיים ארוכים ביקרנו בדירתם ופשוט היינו מאושרים. אולם לצערנו בלה בוטין שהקימה משפחה והייתה מנהלת מחלקת הסחר בבנק הפועלים בחדרה, נרצחה באינתיפאדה הראשונה בערב יום העצמאות. ביום העצמאות בשעות הבוקר אני שומע בחדשות הבוקר ברדיו את הבשורה המרה. מסתבר שבלה עלתה על אוטובוס והייתה בדרך לירושלים. לרוע המזל המחבל ישב עם מטען הנפץ ליד דלת היציאה בכיסא לידה והפעיל את חגורת הנפץ, וכך איבדנו את יקירתנו. יש לציין כי לבלה נערכה הלוויה מונית בהשתתפות מאות רבות של תושבי חדרה, ובכל ערב יום העצמאות הנהלת בנק הפועלים מוציאה מודעת אבל לזכרם של הנופלים עובדי הבנק שנלחמו במלחמות ישראל ושמה של בלה מופיע בעיתון. יהי זכרה ברוך.

סבתי חנה לבית יהודיוף גרה לפני נישואיה עם אימי קציעה מתתוף בארמון
שבנה אלישע יהודיוף (הדוד של סבתי).

תמונה עם האמא קציעה – גיל 3

תמונה – האמא קציעה

תמונה – האבא גבריאל

לסבתי, חנה לבית יהודיוף, היה דוד בשם אלישע יהודיוף ז"ל, שהיה איש אמיד, ובעל חזון, ומראשי העדה בימים ההם, שבנה את ה"ארמון", הוא "בית-המשיח", הבית המפואר והמרשים ביותר בשכונה.

אני גדלתי בנעוריי בבית סבי וסבתי עד הבר מצווה. בתוך שנה, בשנת 1949 הסבתא והסבא שכל-כך אהבתי הלכו לעולמם. הסבתא היקרה נפטרה בתקופת הקרבות ונקברה באופן זמני סמוך לכנסת, וגופתה הועברה לקבורה בגבעת שאול, והסבא נקבר בחלקה הסמוכה לבית החולים העתיק "שערי צדק" שברחוב יפו. הוריי גבריאלי זצ"ל וקציעה תהיה מנוחתה עדן, נקברו בחלקת הבוכרים בגבעת שאול.

את ההיסטוריה המשפחתית לפי מיטב זכרוני אעלה על הכתב למזכרת ומקדיש ליהודית אשתי היקרה, לבנותיי בשמת ענת והילה, ולשבעת הנכדים והנכדות היקרים: ליהי, ענבר, רועי, הדס, נדב, נוגה ואור ולחתנים היקרים.

אבי גבריאלי מתתוף זצ"ל ודודי אריה מתתוף, שניהם היו החזנים בבית הכנסת בהתנדבות. אבי נהג לעשות חזרות בלילות שבת מאחר שהוא היה זה שקרא את פרשת השבוע מתוך ספר התורה בכל שבת (בספר התורה אין פסיק ואין נקודה והחזן עשה מאמץ שלא לשגות, שכן אם שגה, היה עליו לחזור ולתקן את עצמו. לא הייתה בעניין זה פשרה.

אני גדלתי בחצר שהסבא רבא בנה. הבית של סבי חיים מתתוף נבנה במרכז שכונת הבוכרים. הבניין נבנה על פי סגנון הבנייה בבוכרה ובטשקנט, כלומר באופן הבא: הבית הקיף חצר סגורה ומרובעת, אשר מבואותיה מובילים אל פנים החצר. מעל החלונות נבנו קשתות ועטרו את הבית משלושת עבריו. שער ברזל גדול נקבע בכניסה לחצר, ובכל אחת מדלתותיו התנוסס סמל מגן דוד. השער היה נסגר בלילות, עקב העוצר שנכפה מדי פעם על-ידי השלטונות.

אנחנו גרנו בקצה הצפוני של הבניין, בקומה השנייה. הבניין התחלק לשני חלקים: בחלק הדרומי גר הדוד בן-ציון מתתוף (אחיו של הסבא חיים) והסבתא חנה (לבית יהודיף). במרכז הבניין היה בור מים ולידו היה לנו גן פורח עם הרבה עצי רימון, עץ שהניב שזיפים גדולים, עץ משמש ועץ תות לבן. אחת ליומיים היה סבי עומד בחצר ומזעיק את השכנים לקבל את מכסת המים מהבור. המים היו נשאבים על-ידי "טרומבה" (משאבה ידנית).

בהמשך לגן לכיוון מערב, היה לנו לול גדול של תרנגולות בלדי, תרנגולי הודו ואף ברווזים. באחת הפינות בנה סבא תנור מחרס והסבתא הייתה אופה לחמים בוכריים: לחם דק ("נוני תוקי" בבוכרית) ולחם לבן דק ("נון טוניק"). הסבתא הייתה אופה מעולה. היא אפתה כיסונים ועוגות בטעמים שונים, תאווה לעיניים ולחך.

מגיל 10 הייתי אחראי על הגן. הסבא דאג לשתילים ולפרחים מכל הסוגים ובן הדוד ניסים מתתוף ז"ל עזר לי בהשקיה ובטיפול הגן. ליד התנור נטע הסבא גפנים שהצמיחו לנו אשכולות ענבים נהדרים בקיץ.

ביתו של הסבא היה בית פתוח בפני אנשים רבים וכמנהגו של אברהם אבינו תמיד קיבל אורחים במאור פנים.

בין הבאים היו גם אנשי ממשל בכירים, בעלי משרות ועמדות מפתח.

בחודשי הקיץ החמים היה הסבא חיים ז"ל רוכש כמויות גדולות של ענבים מהסוג המשובח שהובא על גבי פרדות מהרי חברון. בני המשפחה היו דורכים את הענבים על הגג הרחב של בור המים וכשהענבים היו תוססים אחותי היקרה שולמית ואנוכי היינו דורכים את הענבים בתוך מחסן הבית. היין שהופק שימש רק לתצרוכת המשפחה, הידידים, הקרובים השכנים.

הסבא חיים נטע עץ שהניב לולבים לבני המשפחה ולשכנים. הדוד אריה היה ממונה על חיתוך הלולבים מתוך העץ. יתר הענפים שימשו כסכך לסוכה שלנו.

אני זוכר שבערך בגיל 12 הייתי ממונה על בניית הסוכה המשפחתית שלנו. את העצים לבניית הסוכה נהגנו לשמור מתחת לרעפים שהיו מעל התקרה של בית הסבא. מדי שנה לקראת סוכות הייתי עולה ברגליים יחפות על השער שבכניסה לבניין ומוריד את העצים לשטח החצר של סבא.

לסבא היו שטיחים בוכריים גדולים ומהם היינו בונים את 'קירות' הסוכה. מסביב לסוכה התקנו את השלב הראשון מבד משי צהוב עם פסים עדינים בחלק העליון של הסוכה. ובחלק האמצעי של הסוכה כיסינו את ה'קירות' בשטיחים היפים. כל בני המשפחה התגייסו לעזור בהכנת השרשרות ותלינו חלק משבעת המינים בתקרת הסוכה. מסביב תלינו תמונות כמו זו של הרמב"ם, תמונה המתארת את עקדת יצחק, ועוד. בכל שנה בנינו סוכה מפוארת, כשאת פתחה דאגנו לקשט בעלי אקליפטוס שהוסיפו הדר ויופי.

זיכרון נוסף מבית סבא היה בשמחת תורה, כשסבא שימש כחתן תורה כמדומני שהוא היה חתן בראשית השלישי בין חתני התורה שמתחיל מ"זאת הברכה" עד לסיום "לעיני כל ישראל" ועד סיום פרשת בראשית.

זכורני שסבתא חנה התחילה בהכנות ימים רבים לפני בוא החג הגדול. היא הייתה אופה את הלחם השטוח "נון טוקי" בכמויות גדולות. באי בית הכנסת שלנו וידידיו של הסבא חיים מתת הוזמנו להתארח בביתם ולאחר התפילה הסבתא טיגנה כמויות גדולות של דגים חיים שטובלו בתבלינים ערבים לחך וכן הכינה כמויות גדולות של גפילטעפיש שהוגשו לאורחים. כמנה שנייה

הוגשו פרוסות של בשר בקר ועוף (מאכל הנקרא בבוכרית יכני) עם אורז ירוק המבושל עם הרבה עשבי תיבול (הנקרא בבוכרית בחש). כמנה אחרונה הוגשו מיטב פירות העונה.

בין ארוחה לארוחה נשמעו נעימות בוכריות שכללו את הלחן של "עץ הרימון נתן ריחו", "בבוכרה היפה", "טעם המן" ועוד. לאחר שתיית משקה הערק יצאו האורחים גם בריקודים.

שני האחים הפייטנים ('החופזים' בבוכרית) משיח ומנחם אלעזרוב ז"ל, שהיו קרובי המשפחה שלנו שהגיעו במיוחד מתל-אביב לאירוע, הם ונשותיהם – היו להם קולות ערבים. השירה והריקודים נמשכו במשך שעות והשמחה הייתה מרובה.

בערך מגיל 10 הסבא והסבתא אימצו אותי כבן ואני נהניתי מכל יום שהייתי במחיצתם. הם הרעיפו עליי אהבה בשפע. בכל הזדמנות היו יוצאים לטיולים שארגן פרופ' זאב וילנאי באמצעות המחלקה לתרבות של ההסתדרות (שלימים כשבגרתי הפכתי למנהלה) בכל רחבי הארץ. כשהם חזרו מהטיולים אנו הנכדים תמיד קיבלנו מהם מתנות, והבנות קיבלו צמידים מיוחדים שעשו אותם בצפת.

בלילות שבת התארחנו כל המשפחה בבית של הסבא. הסבתא חנה כרגיל הכינה לנו מטעמים מכל טוב הארץ. כמשפחה ציונית, שרנו את שירי החלוצים: "דונם פה, דונם שם", "נבנה ארצנו", "מי יבנה לנו בית" וכו'.

כשהייתי בערך בן 11 מר יוסף בן-ישראל, מצעירי הקהילה שלנו אז, החליט להקים מקהלה בוכרית שנקראה בשם "רינה ושמחה". החזרות התקיימו בבית הכנסת שלנו. רוב השירים תורגמו מבוכרית לעברית. הסוליסט בעל הקול הערב היה אלי עליוף ז"ל. היינו כ- 30 נערים מאושרים, ובפעם הראשונה בחיי הגעתי לאולפני קול ירושלים המנדטורית ששכנה ברחוב מליסנדה, בסמוך למגרש הרוסים. הופענו באולמות ובאירועים ציבוריים שונים.

בן-ישראל, שהיום הוא בגיל למעלה מ-90 עשה חייל והקים את הפסטיבל ל"שירי עדות המזרח" ולמעשה היה בין הראשונים שחזרו לשורשים ולפיוטים ששרו אבות אבותינו באיראן, בוכרה ואפגניסטן. בתקופה שהשתתפנו במקהלה, חבריי ואנוכי חווינו חוויה קשה: בשנת 1948 חבר טוב שגר בסמיכות אלינו בשם זקן פולטוב הי"ד שהגיע לגיל בר-מצווה, נשלח בשליחות לבניין "המוסדות הלאומיים" והסוכנות היהודית. בדרכו עבר ליד מכונית תופת שהתפוצצה שם (למכונית הוצמדה לוחית של קונסוליה דיפלומטית). כתוצאה מהפיצוץ חברי היקר נהרג במקום. שמו – "זקן" ניתן לו משום שהילדים שנולדו להוריו לפניו לא שרדו ונפטרו בגיל רך ממחלות. ההורים נתנו לו את השם "זקן" בתקווה שיחיה חיים ארוכים, אך לצערנו הוא נהרג באסון.

כילדים נפגענו מאד ותחושת השכול הייתה קשה עד כדי כך, שלא יכולתי להסתכל בפניה המיוסרים של האמא האומללה. לימים התבקשתי לכתוב כתבה לעיתון הבוכרי של "ברית יוצאי בוכרה" על מלחמת העצמאות. לאחר שהזכרתי את המקרה, יצרו איתי קשר בני הדודים של המנוח ובפעם הראשונה עליתי לקברו אחרי למעלה מ-65 שנה. יהי זכרו ברוך.

תמונת הבית בשכונת הבוכרים

אחי: מוסא, אסתר ושולמית

תמונה עליונה – ארבעת האחים

אחי משה (מוסא) מטות (יליד 1928) בהופעתו החיצונית דמה לסבא - גבוה, רחב כתפיים עלם יפה תואר ויפה מראה. בגיל צעיר הצטרף לנוער העובד והלומד והיה בין הבודדים בשכונה שלבש את החולצה הכחולה עם

השרוך האדום. האירוע המרכזי בחייו היה יציאתו להכשרת תל יוסף. בידוע כי ההורים יתנגדו, עשה זאת במחתרת. להורים אמר שהוא יוצא למחנה נופש, אולם הוא וחבריו הצטרפו לקיבוץ ומשם התגייס לפלמח ולגדוד הראשון במסגרת חטיבת "יפתח", בפיקודו של יגאל אלון. משה השתתף בקרבות לשחרור הגליל - עכו, צפת ומצודת כוח. בקרבות אלו נפלו מיטב חבריו.

במשך שבעה חודשים היה נתק בינינו לבין אחינו, והיינו חרדים לגורלו. לא אשכח כיצד הגיע ביום בהיר אחד בדרך בורמה, מאחר שירושלים הייתה במצור ואנו קיבלנו מנות בתלושים, הוא הביא לנו הביתה מכל טוב: שימורים, אבקת חלב, ובמיוחד שק מלא תפוחי אדמה ומצרכי יסוד. רעייתו של אחי רחל כהן עראקי הייתה כנערה חברת הנוער העובד והייתה עם אחי בפלמ"ח. נולדו להם שלושה בנים: חיים, יפתח ושמוליק. שני הראשונים גימלאים. השלישי עוסק בגינות נוי.

משה עזר לי אישית בנושא קליטת העולים מבוכרה. חילקנו חבילות של מצרכי יסוד בריכוזי העולים. במשך 4 שנים ערכנו טקסי בר מצווה ב"מבטחים" וכן יזמנו אירוע מרשים לכבוד 100 שנים להקמת שכונת הבוכרים. עד יומי האחרון לא אשכח כיצד שלושה ימים לפני פטירתו בא אחי ל"מבטחים" חיבקני ונישקני כאילו אומר - אחי באתי להיפרד ממך. ואכן זו הייתה פגישתנו האחרונה. יהי זכרו ברוך.

אחותי אסתר מתתוף פרלין (ילידת 1931) למדה בבית הספר "שפיצר" (ארמון המשיח). כשסיימה את לימודיה התקבלה לבית ספר לאחיות ויצ"ו. עם סיום לימודיה עבדה במחלקת התינוקות של הדסה עין כרם ואחר כך עברה להדסה הר הצופים.

כאחות חרוצה ומסורה, רבים מתושבי ירושלים העריכו את עבודתה. בתקופת רווקותה נסעה אסתר ללונדון. היא הייתה שולחת משם מתנות יפות לבתנו הבכורה בשמת. לאחר מספר שנים חזרה ארצה. אני אישית לא הייתי מודע לכך שלדאבוני אחותי בטרם יציאתה מהארץ הוציאה את כל כספיה מקרן הפנסיה של עובדי הדסה, ועם שובה ארצה אמנם חזרה להדסה אולם אחוזי הפנסיה שלה היו מצומצמים. לי אין ספק שאילו הייתי מודע מראש לכוונתה לפדות את כספיה מהקרן, הייתי מונע זאת, מאחר שבכל השנים שעסקתי בנושא הפנסיה מנעתי ממשפחות רבות להיפגע כלכלית ומדי יום ישבתי עד השעות המאוחרות של הלילה ב"מבטחים" עם משפחות המבוטחים ולשמחתי ברוב המקרים הצלחתי להשפיע עליהם לא לפדות את כספם. עד היום אני פוגש מבוטחים וגמלאים שמודים לי על כך

שהם חיים כיום בכבוד ומאריכים ימים. בעלה של אחותי היה אברשה פרלין ז"ל. נולדו להם שני בנים: גבי שחי כיום בגרמניה, מהנדס חשמל ואחיו עופר, מכונאי רכב. אנו בני המשפחה אסירי תודה לאחותנו שטיפלה במסירות רבה באבינו היקר לאחר מות אימא, כשמצבו של אבא הידרדר, נאלצנו להעבירו למוסד, שם שהה עד יום מותו. יהי זכרה של אסתר היקרה ברוך.

שולמית מתתוף עלון (ילידת 1947) היא בת הזקונים של הוריי. כשנולדה הייתה ילדה מיוחדת - יפת תואר ויפת מראה, שערותיה שחורות ובראשה תלתלים רבים. שולמית למדה בבית הספר "שפיצר" ועד היום כשאני פוגש את חברותיה לכיתה הן מציינות כי אחותי הייתה תלמידה מיוחדת, חרוצה וראש הכיתה. שולה ואני זכינו לסבא וסבתא מקסימים וליחס חם ומפנק. בכל טיול שאליו יצאו, הביאו לנו מתנות- תכשיטים, סוודרים ודברי לבוש. שולמית למדה בתיכון "אפרתה" ובהמשך בבית המדרש למורים. נבחרה לנהל את בית ספר אילן שבקרית היובל בירושלים. עד היום, גם בהיותה גימלאית היא הולכת להרצאות ומרחיבה את השכלתה האקדמית באוניברסיטה בהר הצופים.

ממוסדות השכונה:

תמונת בית הכנסת-

מבט היסטורי על בית-הכנסת

באי בית-הכנסת היו ברובם אנשים שהטביעו את חותמם על חיי העדה, כגון הרבנים משה פילוסוף, הרב ארי חיימוף ז"ל, האחים בן-ציון ויהודה רבין ז"ל, משה יששכרוף ובניו ז"ל, מיכאל ושלמה שלומיוף, מר חיים הכוהן מולקודוף, ורבים אחרים.

מר ארי מליוף ז"ל היה התוקע בשופר הקבוע שלנו בימים הנוראים. אבי, גבריאל מתתוף, היה החזן והקורא בספר התורה (אני זוכר את החזרות שערך בלילות השבת) ודודי אריה מתתוף, נעים זמירות ישראל, היה מסייע לאבא בזמירות ובתפילת המוסף. בליל כיפור היה סבי "בעל חזקה" לקריאת "כל נדרי" וברכת "שהחיינו" ותרם לבית-הכנסת ביד רחבה. לסבא היה אופי של מנהיג טבעי, וכגבאי הראשי הנהיג את לימודי הזוהר בכל יום חמישי בנוסח ורניגין הבוכרי. כמו כן הנהיג את לילות השובביים (שהחל מפרשת שמות והסתיים עם פרשת משפטים).

יש לציין, שמנהג השובבים קיים מאז הקמת בית-הכנסת ועד היום. כשנכדי העדה מגיעים לכל קצות העיר, על מנת לקיים מצווה חשובה זו כל שנה (כאמור, מנהג זה קיים למעלה ממאה שנים).

מדי שנה, היה סבי מקיים את מצוות "חתן-תורה", ועד סיום התפילה בשמחת תורה, כל באי בית הכנסת היו מוזמנים לסעודה בביתו של הסבא.

הסבתא הייתה מגישה "סמוסה" (סמבוסק מתוק), דגים ועוף קר, עם הלחם המיוחד שסבתא אפתה במיוחד, הטוניק, וכל זאת עם היין הטוב והעראק במשובח מתוצרת בית, שרק סבנו ידע להכין.

בלילות שבת, היינו דרך קבע מוזמנים לארוחת ערב עם הסבתא והסבא. פרט לזמירות ולשירי השבת, שרנו את שירי הארץ והמולדת. לעתים מוזמנות הסבא הזמין את האחים חופיז מנחם ומשיח אלעזרוב, קרובי משפחה שהנעימו לנו בפזמונים ובשירה בוכרית.

שוק הבוכרים

השוק היה ססגוני ועשיר. הכפריים שגרו בסביבות השכונה, היו משרכים את דרכם על-גבי פרדות וחמורים שהיו עמוסים בפרי הארץ ובמיטב הירקות.

ארגזי הביצים הובאו ארצה מסוריה, זיתים מובחרים ושמן זית מהמשובחים, ובמיוחד בקיץ הובאו ענבים מחברון.

במורד השכונה היו גם רפתות. הסבא יהושע היה בעל משקל המאזניים בשוק, והערבים ואנשי הכפרים היו באים אליו ועומדים בתור לשקול את הסחורה, ואנו הילדים היינו נפעמים מטיב פירות העונה ומיופיו של השוק.

בית המרחץ התורכי

בית המרחץ היה מוסד נכבד בימים ההם, ורבים הגיעו אליו מכל קצות העיר. אנחנו היינו פוקדים אותו ביחד עם הסבא לפחות אחת לשבוע, בדרך-כלל בימי חמישי אחר-הצהריים.

בכניסה לבית המרחץ ישב ירמיהו "חמומאג" ובניו, שסייעו לו בניהול המקום. באולם הראשון היינו פושטים את בגדינו, והאולם השני, שהיה גבוה עם תקרה מקומרת, היה אולם הרחצה. היה בו חם ביותר, והוא היה מלא אדים. בקושי רב היינו מזהים זה את זה, והיינו מסבנים איש את רעהו ושופכים דליים של מים חמים ופושרים.

אולם נוסף שימש כאולם מנוחה, שכלל מזנון שתייה קרה (גזוז).

מתחת למדרגות היה המקווה, ובו היו מים קרים. היינו נכנסים אליו בבת-אחת, ונשימתנו הייתה נעתקת מאיתנו בשל הקור העז של מים.

היה מנהג, שבערב פסח הובאו הכלים להגעלה בבית-המרחץ, ובדוד הענק שרתח הכשירו את הכלים למהדרין.

מוסד נוסף בשכונת הבוכרים היה ה"פורין" של יחיא התימני – תנור שעמד מאחורי בית המרחץ. בנות השכונה היו באות אליו, על-מנת לאפות את הבורקסים והפסטלים מבשר, ושאר דברי המאפה לחגים ולערבי השבתות, ולאחר תפילת השבת, היינו עומדים בתור כדי לקבל את החמין – איש וסימנו המיוחד ששם על הסיר (בדרך-כלל שרוך צבעוני).

התנור השני המפורסם היה ה"פורון" של יאזדי, ששכן מול בית המרחץ, והפיתות השטוחות והארוכות שמשפחת יזדי אפתה, והלחם הבוכרי שטוטי סבתי אפתה (ליד בית-הכנסת מוסיוף). הם היו הלחמים המבוקשים בשכונה.

את ספסל הלימודים חבשתי לראשונה בגיל שש לערך כשהתחלתי ללמוד ב"תלמוד תורה" של שלום ג'יני בשכונת הבוכרים (המקום משמש כיום כבית כנסת בשכונה).

הכיתות א' ו-ב' היו באולם הגדול. למורה שלנו קראו יעקב זולפין ומפיו למדנו את ה-א'-ב'. מאחר שהוא היה מורה קפדן, למדנו בצורה יפה את האותיות והניקוד. לצערנו המורה הזה נהרג בתור לחלוקת מים בשעת ההפגזות.

אני זוכר את ההפגזה הראשונה שנחתה על ירושלים. הייתי נער בן 12 כשחבריי הצטרפו לתנועת הנוער "בני עקיבא". הוזמנתי לטקס של חבריי לכיתה ובסיום הטקס, בשבת אחר הצהריים כמדומני היה זה ה-17 במאי 1948 ראיתי במו עיני את הפגזים הראשונים שנחתו על המגדל הגבוה של "תנובה" ברחוב יחזקאל בשכונת גאולה.

בתחילה לא ידענו על הסכנה וההרס שחוללו הפגזים. שמענו את הסירנות של האמבולנסים של "מגן דוד" שאספו את הפצועים ובמזל גדול הגעתי הביתה בשלום.

לאחר שבת זו למעשה נכנסה ירושלים לתקופת המצור.

ראיתי כיצד עשרות אנשים מרוקנים את כל מה שהיה על המדפים בחנויות המכולת בעיקר מצרכי יסוד – שמן, קמח, סוכר, ביצים וכד'.

בבית לא התכוננו כלל למלחמה ולא היינו מצוידים במצרכי יסוד. שאלתי את אבא – מה עושים? הוא אמר לי שהוא לא קונה בשוק השחור (במחיר מופקע) ושהוא אינו מסוגל לקנות מחוץ לחוק וכי נצטרך להסתפק בתלושים שנקבל מהמשרד שבראשו עמד דב יוסף שהתמנה לשר הקיצוב והמסחר.

הייתי בגיל שלפני בר-מצווה ופשוט הייתי רעב ללחם. קיבלנו מנות של 250 גרם לחם שהוקצבו למשפחות לפי מספר הנפשות בכל משפחה.

המצור על ירושלים נמשך כשישה חודשים. לנו היה מזל גדול בכל הקשור להספקת המים, שכן בכל בניין היה בור מים. אנשי "משמר העם" עברו מבית לבית ודאגו למלא את הבורות באמצעות צינורות והזרימו מים ברצף ימים ולילות, כך שכל הבורות היו מלאים במים עוד בטרם החל המצור.

את אחד האירועים הקשים בשנת 1948 חוויתי כנער, בעת עליית השיירה של עובדי "הדסה" להר הצופים. אחת לשבועיים הייתה עולה שיירת אספקה בחסות האו"ם. באחת משעות הבוקר שמעתנו צרורות של יריות. מול בתינו בשכונת הבוכרים הייתה תצפית מהקומה השנייה בבית משפחת אליסוף וראינו כיצד פורעים ערבים יורים הישר אל שני אוטובוסים מלאים בעובדי "הדסה" שבהם היו רופאים, אחיות ופרופסורים. לצערנו, הפורעים הכינו להם מארב, בחסות הבריטים שמנעו תגבורת של הלוחמים שלנו, במו עינינו חזינו כיצד הפורעים הערבים שורפים את שני האוטובוסים כשהאנשים בתוכם נשרפו חיים. זה היה אחד הימים השחורים בטרם קמה המדינה. צה"ל היה אז בראשית דרכו. דוד בן-גוריון שעמד בראש הממשלה

הזמנית ושימש כשר הביטחון החליט כפעולת תגמול לכתוש את שכונת שיח ג'ראח. עוד בטרם החל הקרב, אנשי הפלמ"ח התרכזו במרכז שכונתנו ומשוריינים שבתוכם היו לוחמים צעירים מלאי מרץ יצאו לקרב בשירה אדירה כשעליהם אפודי קרב תוצרת בית ולרגליהם סנדלים. אימותנו עמדו בחלונות ובירכו את הלוחמים שיחזרו בשלום.

תוך שעות נכבשה שכונת שיח ג'ראח, אך במחיר דמים כבד. כשהלוחמים חזרו היו בחלק מהמשוריינים גופות החללים הגיבורים. הזדעזעתי כשראיתי במו עיניי את הדם שנשפך על רצפת המשוריינים.

ביום שישי ה- 15 במאי 1948 הוכרז על הקמת המדינה. ופורסמה "מגילת העצמאות".

רחובות ירושלים התמלאו ברבבות אנשים שרקדו ושמחו עד אור הבוקר.

למחרת ההכרזה ביום שבת התפללנו כרגיל בבית הכנסת של משפחתנו. לפתע, בעת תפילת שחרית, פרצו לבית הכנסת אנשי "משמר העם". המפקד עלה על הבמה של החזן ואמר "אנחנו נמצאים בשעת חירום קשה, במצב של מלחמה. בית הספר לשוטרים (ששכן מעל שכונתנו ומשם צלפו ופגעו בתושבי השכונה) נכבש תוך כדי קרב. אתם מצווים לצאת ולחפור תעלה 'אנטי טנקית'. יש לנו אישור מטעם הרבנות לפעול בשבת מאחר שמדובר בפיקוח נפש".

קיבלנו כלי עבודה והתחלנו לחפור תעלה משכונת פג"י עד לשכונת שיח ג'ראח. למזלנו הליגיון הירדני נעצר ולא פרץ לעבר השכונה. מסתבר, שברגע שהליגיון הירדני כבש את בית הספר לשוטרים לא היה למזלנו שום כוח צבאי שיכול לעצור את כיבוש השכונה. פשוט קרה לנו נס משמיים. מסתבר שבמרכז השכונה, מעל הגג של משפחת ביבא ומעל בית הכנסת "בבא-תמא" התרכזו אנשי הביטחון כשברשותם בקבוקי מולוטוב. המטרה הייתה לזרוק את בקבוקי המולוטוב על הטנקים וכך לעצור אותם.

ביום שלפני נפילת בית הספר לשוטרים התאספנו כמה חבר'ה מהשכונה במטרה להגיע לשם, מתוך סקרנות. המקום נתפס על ידי אנשי האצ"ל. למזלנו, בין הבתים האחרונים של השכונה לבין הבניין הלבן ששכן במרכז המחנה הצבאי היו שדות חיטה ושיבולי הקמה היו גבוהים. כשאנחנו הנערים הגענו למרחק של כמה עשרות מטרים לפני המתחם הצבאי, נפתחה עלינו לפתע אש תופת. מיד נשכבנו על הקרקע ורק בחסות החשיכה הצלחנו לחזור לבתינו בריאים ושלמים. שמרנו את העניין בסוד, מאחר ש"קלות הדעת" הזאת שלנו יכלה לגרום חלילה למותנו. פשוט הרגשנו שנולדנו מחדש.

מבית הספר לשוטרים ששכן על הגבעה מצפון לשכונתנו, היו יורים צלפים לכיוון רחוב שלמה מוסיוף שדרכו היינו נכנסים ויוצאים מהבניין שלנו. כל אדם שעבר ברחוב הזה חטף כדור מצלפים שהתמקמו בגבעה של ביה"ס לשוטרים. בתקופה הזו היו גם הפגזות של תותחים מהגבעה הצרפתית לכיוון השכונה. תוך כדי הפגזות נקרעו חוטי החשמל של השכונה ובכל תקופת המצור חיינו בעלטה, ממש חושך מצרים. במעט הנפט שהיה לנו בבית היינו משתמשים במנורות הלמפה. אנו, ילדי השכונה, פנינו לבעלי חנויות המכולת שיתרמו לנו שקים. תפרנו את השקים אחד לאחד, ובעזרת חוטי החשמל הזרוקים על הכבישים חיברנו את השקים, מילאנו אותם באדמה והקמנו קיר מגן שהציל את חייהם של העוברים ושבים, מתחת לחלונות הבית של הסבא. לא עלה בדעתנו, שלמעשה בפגז אחד של תבערה, הכל היה עולה באש.

באחד הימים, כשגברו ההפגזות, חדר פגז תבערה לתוך הבית של הסבא חיים ז"ל. הפגז חדר את התקרה ונחת על שולחן האוכל. השולחן בער. אבי וסבי היו בחדר (שכן לא היה מקלט בבניין). הרסיסים של הפגז פגעו בשלוש פינות הבית. הסבא היה משותק וישב על כיסא גלגלים, ואבי היה לידו. בנס הם יצאו ללא כל פגע. בזמן שהאש בערה, אבי היה אובד עצות ולא ידע כיצד ישתלט עליה. למזלו עבר ליד הבית איש "משמר העם". ביחד הם

מילאו עפר בקערות שהיו במטבח ועם העפר הצליחו לחנוק את האש. במשך חודשים היה ריח חריף של פצצת הזרחן.

מקרה נוסף שאירע בזמן המצור התרחש בבניין של הדוד בן-ציון מתתוף ז"ל. בזמנו התגורר אצלו בבניין דייר זקן בן 90 בשם יהודה פיזקוף ז"ל. באחד הימים הוא החליט על דעת עצמו לצאת מהבניין. הוא הצליח להוציא רק רגל אחת מחוץ לשער הבניין, וצלף ירדני פגע לו בשוק. הדם זרם כמים. אנחנו הילדים קיבלנו שוק. הוא היה איש גדול ממדים וכבד. ראשית פתחנו את מכסה הביוב לשם זרם הדם. לא הייתה לנו אלונקה. לקחנו סולם, הרמנו אותו דרך המדרגות של הבית שלנו ודרך הגג של בית שכנו, והורדנו אותו לתוך החצר. אמבולנס של מגן דוד חיכה ברחוב יחזקאל, ומשם הוא הועבר לטיפול בבית החולים "הדסה".

נושא הצלפים העסיק אותנו במשך חודשים. לצערנו נפלו קורבנות. אחד האנשים הנחמדים בשכונה היה יוסף סרי ז"ל (אביו של הסופר דן בניה סרי). אביו היה בעל חנות מכולת ושמו היה מוסה סרי. בנו היה איש שמח ותמיד סיפר בדיחות. הוא נהרג בשעת בוקר, כשעשה דרכו אל מחוץ לבית. השני שנהרג היה יוסף ברכיהו ז"ל, שנהרג על ידי צלף שירה ממגדל כנסייה בעיר העתיקה. לצערנו, רק לאחר מותו הקימו שם קיר מגן מבטון. ברכיהו היה ידיד של אבי, והשאיר אלמנה וילדים קטנים יתומים, שלא זכרו כיצד נראה אבא.

בשכונתנו התגורר יהודי בודד שקראו לו ניצן ניסן. הוא היה איש ענק, רחב ממדים. הוא היה הולך מבית לבית ומנקה את השטיחים ותושבי השכונה בתמורה היו מאכילים אותו ותרמו לו בגדים. הוא היה גר בצריף עזוב בשכונת מחניים. באחד הימים החליט ניצן ניסן לעבור ברחוב שלמה מוסיוף מכיוון השוק לעבר רחוב דוד. הוא היה איש גבוה ורחב והולך כפוף כמו הגיבן מנוטרדאם. מכיוון שהבית של סבא שלי היה בפינת הרחובות הללו, ראיתי במו עיניי את עשרות הכדורים שנורו לעברו מימין ומשמאל מעל לראשו ולמרבה המזל אף כדור לא פגע בו! נזכרתי בפסוק "שומר פתאים ה'". ... אחד מוציא לרגע קט את רגלו מפתח ביתו ונורה ואילו השני מתהלך

ברחוב כשכדורים שורקים סביבו ודבר לא קורה לו... כל אנשי השכונה ששמעו על המקרה נשארו פעורי פה, שכן זה נחשב לאירוע של נס משמיים.

החגים

כפי שציינתי בראשית הדברים – אני אישית הייתי קשור מאד לסבתא ולסבתא. אי אפשר לשכוח את לילות הסדר אצלם. סבי היה איש גבוה וחסון. הייתה לו הופעה מרשימה. הוא היה מנהיג ואדם כריזמטי.

פרט לבני משפחתי – הוריי אחי ואחיותיי, היו מוזמנים לליל הסדר דודי אריה, אשתו מלכה ושלושת בניהם. אבי, דודי והסבא היו לובשים את הג'ומה הבוכרית ואף אנו הילדים היינו לובשים את מעיל הג'ומה וחובשים את הכובע הבוכרי. הנשים היו לובשות שמלות משי בסגנון הבוכרי.

בצד המזרחי בסלון של סבא היו ספסלים וליד מושבם של הגברים הניחו כרים, על מנת שכאשר שותים את ארבע הכוסות, ניתן להסב לאחר ולהישען על הכרים.

צעיר הילדים היה שואל "מה נשתנה?" ובפינת החדר על הכיסא הונחה כוס יין לזכר אליהו הנביא. כל פרק בהגדה נקרא בעברית ומיד לאחריו נאמר גם התרגום לשפה הטג'יקית הבוכרית. לצערנו, הנשים לא ידעו קרוא וכתוב בעברית.

השיא היה כשהסבא חיים מתת עשה הצגה של יציאת מצרים. אני התמוגגתי מצחוק כשהסבא כיכב כשחקן – יצא ונכנס עם צרור מצות על הגב, כאילו יצא היום ממצרים.

היו מקרים, שלאחר שתיית הכוס השנייה, עלה לחץ הדם של סבא והיינו נאלצים להזמין את ד"ר ישראלית על מנת שיטפל בו דחוף. לאחר הטיפול המשכנו בטקס כהלכתו, כאילו לא קרה דבר. היה לי סבא פייטר, שלא ויתר על 4 הכוסות. ברבות הימים לצערנו סבא חלה במחלת השיתוק. חצי גופו היה משותק, ובגיל 12 לערך הייתי צריך לטפל בו ולהרים אותו, עם כל כובד

משקלו (הסבא היה עב כרס והשתמש במחוך שסגר על הבטן). בתקופת המצור אבא גבריאלי מילא את חובתו כלפי אביו ונשאר יחיד לטפל באביו שלא היה מסוגל ללכת מאחר שישב בכיסא גלגלים.

הבית שמשפחתי גרה בו היה מסוכן. מדרגות חזית הבית היו מכוסות בעץ. המטבח שלנו היה בנוי כולו מעץ והיה מחוץ לדירה. אני זוכר את אחד מלילות האימה, כשכוחותינו ניסו לכבוש את העיר העתיקה. כל אותו לילה היו הפגזות קשות. אנחנו התחבאנו מתחת לשולחן ובנס יצאנו בשלום (בטרם הפסקת האש היה ניסיון שנכשל לכבוש את העכיר העתיקה). כזכור, גרנו בקומה שנייה ואם חלילה פגז היה פוגע בבית, כל הבית היה עולה באש.

נאלצנו לברוח מהבית שלנו למרתף של בניין הדוד אריה ויותר מאוחר מצאנו מחסה במרתף של משפחת ארי מליוף ברחוב הכוהנים בשכונה ואחר כך במרתף הבית של רעיה מוסיוף בשכונת "זכרון משה".

לאחר תקופה קצרה ששהינו במקום נודע לאבינו גבריאלי כי נשארנו בלי מים. אבינו עשה מעשה מיוחד ומסוכן – הוא הביא לנו פח מים תחת הפגזה קשה כשהוא הולך מרחק עצום ותוך סכנת נפשות. בנס לא קרה לו שום דבר. מסופקני אם היה עוד מעשה כזה שמישהו אחר עשה מלבדו ואכן מגיע לו צל"ש מיוחד על מעשה הגבורה הזה.

כאמור, בגיל 6 למדתי בתלמוד תורה של שלום ג'יני שהיה מרוחק מהלך 5 דקות הליכה מביתנו. מאחר שחסרו חדרי כיתות, אותו מורה לימד כיתה נוספת באותו חדר. למורה שלנו קראו יעקב זולפין. לצערנו הוא נהרג בתור לחלוקת מים. לאחר תקופה מסוימת עברתי ללמוד בתלמוד תורה מסודר יותר, שנקרא "נזר אהרון" ברחוב יחזקאל בשכונה. מנהל בית הספר היה המורה עבוד. שם למדתי עד כיתה ד' ובכיתה ה' עברתי ללמוד בבית הספר הדתי ע"ש "מוריה" ששכן בשכונת כרם אברהם (הסמוכה לשכונת הבוכרים). בזמנו היה נוהג, שכאשר המורה נכנס לכיתה, כל התלמידים עומדים לכבודו. ישבנו רק לאחר שהמורה אמר שאפשר לשבת.

אני זוכר במיוחד שני מורים: האחד שלימד אותנו תנ"ך וקראו לו בשם מוזר – השפיוקה והשני מורה לאנגלית בשם ארז, שהיה בלונדיני ונראה ממש אנגלי בהופעתו.

כשנתיים לפני קום המדינה אנשי האצ"ל (הארגון הצבאי לאומי) חטפו קצין (מייג'ור) בריטי בלב השכונה. הם עשו זאת מכיוון שמספר חברי ארגון עמדו למשפט לאחר שנתפסו עם נשק ביד והיו צפויים להישפט ולגזר דין מוות. אנשי הארגון הודיעו שאם אחד מחבריהם יוצא להורג, כפעולת תגמול הם יפגעו בקצין הבריטי שנחטף.

הבריטים הכריזו על שכונת הבוכרים כעל שטח צבאי סגור מוקף בגדרות תיל – מאזור כיכר השבת בשכונת גאולה מערבה לכיוון מחנה 'שנלר' ועד לצפון דרך רחוב שמואל הנביא. בקיצור – סגרו את כל המעברים: אין יוצא ואין בא. ממש מצור.

במשך חודש עברו מבית לבית וערכו חיפושים קפדניים. היו בתים שעקרו להם את המרצפות. הבריטים העלו חרס. כאילו בלעה האדמה את הקצין החטוף. לבסוף החליטו השלטונות הבריטיים להמתיק את דינם של אנשי המחתרת. עקב כך אנשי הארגון שחררו את החטוף.

מסתבר, שהבריטי החטוף הוחזק במאפייה העזובה של יחיא התימני, שהיה צמוד לבית המרחץ – החמאם הבוכרי.

על מנת שלא נסתובב ברחובות בתקופת המצור, פתחה הנהלת בית ספר "גאולה" (בית הספר ששכן בקרבת ביתו של הסופר עמו עוז) את שעריה ולמדנו ללא תשלום שכר לימוד.

תקופה זו הייתה קשה מבחינת פרנסה. אבינו גבריאל עסק במקצוע הדפוס. הוא עבד כסדר יד בדפוס "האומן" שהיה בבעלותו של מר רחמים כלנתר (על שמו הביטוי "כלנתרזם"). אבי עבד שם בלית ברירה. הוא היה המפרנס היחיד במשפחה. הדפוס הזה לא היה מאורגן ולא העניק לעובדיו שכר הוגן והתנאים סוציאליים שניתנו לעובדים במקומות אחרים.

מתוך הויקיפדיה:

רחמים כלנתר (1898–1978) שימש כחבר מועצת עיריית ירושלים. על שמו נקרא המושג כלנתריזם, שמשמעה מעבר ממפלגה למפלגה תמורת טובות הנאה שונות.

כלנתר נולד בירושלים בכ"ח באלול ה'תרנ"ח (1898), לאהרן (ממייסדי שכונת הבוכרים) ולצביה (נהרגה בהפגזת ירושלים במלחמת העצמאות). שם המשפחה "כלנתר" - בבוכרית - "נשיא". מעסקני העדה הבוכרית וממנהיגיה.

כלנתר היה חבר סיעת "הפועל המזרחי" בעיריית ירושלים שנטש את סיעתו, שפעלה כדי להדיח את ראש העיר גרשון אגרון באוגוסט 1956 על רקע תמיכתו בהקמת בית כנסת רפורמי ובריכת שחייה מעורבת בעיר. כלנתר הפך לתומך של אגרון, מה שהעניק לאגרון רוב במועצה, ובתמורה מונה כלנתר לתפקיד סגן ראש העיר הממונה על ענייני דת ותברואה.

עם הזמן התארגנה קבוצת חברים שהקימו קואופרטיב על ידי רכישת דפוס "מוריה". אבינו היה זקוק ל-100 לירות סטרלינג (המטבע הבריטי) על מנת שיוכל להצטרף כחבר בקואופרטיב. אבא פנה לסבא חיים בבקשה שילווח לו את הסכום הדרוש, אולם נענה בשלילה. הסבא טען שהוא מתקיים על הכספים ששולח לו בנו מלכיאל, הנמצא בקולומביה.

אבא היה מאד מאוכזב, ובמשך שנים כאב את הכאב על אי יכולתו להצטרף כחבר הקואופרטיב המאורגן.

לאחר שסיימתי את לימודי בבית הספר היסודי, הוריי עמדו על כך שאלמד בבית ספר מקצועי וארכוש מקצוע. למדתי מסגרות מכנית, למרות שאישית אהבתי את המקצועות ההומאניים, אך מחוסר ברירה כיבדתי את רצון הוריי.

עברתי לבית הספר של רשת "אורט" והתחלתי ללמוד חרטות. למזלי זכיתי למחנך מעולה בשם צבי צוקר, ששינה את שם משפחתו ליעבץ. מסתבר

שבעת ההיא המחנך שלנו, שהיה איש מיוחד ומורה מרתק, היה ניצול שואה וסיפר לנו שבהיותו נער הובל ברכבת לאושוויץ. בדרך קפץ מהרכבת, הגיע לארץ, הצטרף לפלמ"ח, לחם במלחמת הקוממיות, למד באוניברסיטה העברית שם התמחה בהיסטוריה הרומאית והגיע להישגים רבים.

הוא הפך למומחה בקנה מידה בינלאומי בתחום התמחותו בהיסטוריה. בשעתו הוא הציע להנהלת האוניברסיטה העברית להקים אוניברסיטה בתל-אביב, וכאשר קיבל תשובה שלילית, פנה ישירות למר לבנון ששימש כראש עיריית תל-אביב. מר לבנון התלהב מהרעיון ואוניברסיטת תל-אביב נבנתה על האדמות של הכפר הערבי שיח מוניס. כמו כן הקים פרופ' יעבץ את הקתדרה להיסטוריה רומית באדיס-אבבה שבאתיופיה.

יש לציין, כי המורה והמחנך צבי יעבץ פשוט ריתק אותנו ללימודים. הייתה לו שיטה מיוחדת לגייס את הקשב שלנו. מכיוון שהוא היה גם מומחה להיסטוריה של ארצות הברית, הוא תיאר לנו את העבדות והמלחמות נגד השבטים האינדיאניים ומלחמת הצפון נגד הדרום. ובערך לאחר כ- 20 דקות, התחיל את השיעור הרשמי.

לשמחתי השותף שלי לספסל הלימודים היה חברי הטוב יחיאל חפץ, שעוד בראשית הדרך התגלה כתלמיד מצטיין בכל המגמות. הוא גם היה שכן שלי – חצר ליד חצר. את שיעורי הבית עשינו במשותף. לאביו היה משרד לתיווך ששכן בבניין שלנו, ומעבר ללימודים ולהכנת השיעורים, בילינו יחד. אביו של יחיאל חברי רכש לו פטיפון, מכשיר שהיה יקר המציאות בימים ההם. במשך שעות רבות שמענו מוסיקה קלאסית ומוסיקה קלה. יש לציין, כי משפחת חפץ הייתה המשפחה הראשונה שעלתה לארץ מבוכרה, ואלישע יהודיף ז"ל, שבנה את ה"ארמון" בשכונת הבוכרים, היה הדוד של סבתי חנה, שהיה נשוי לחפצי-בה לבית חפץ והפועל היוצא הוא, שבכל זאת הייתה לנו קרבה למשפחה זאת.

אני נזכר בשני אירועים שקרו לי עם המחנך צבי יעבץ: בשיעור הראשון שלנו איתו, הוא הקריא את שמות התלמידים. כשהגיע לשם משפחתי הוא שאל

מנין לקוח השם מתתוף. עניתי לו כי המקור הוא מהשם מתת – כלומר מתתיהו, שאליו התווספה סיומת ה- "וף" הבוכרית האופיינית. יעבץ מחק את השם מתתוף מהיומן, ואמר – מהיום יקראו לך אהרון בן מתתיהו. כידוע, זה היה שמו המקורי של יוספוס פלביוס, ההיסטוריון שכתב את ההיסטוריה לאחר חורבן בית שני ואפילו בתעודת הגמר שלי נכתב – בן מתתיהו ובסוגריים מתתוף.

אירוע אחר שחוויתי עם המחנך שלי – באחד הימים התבקשתי לבוא לביתו שכן ברצונו לשוחח איתי. הייתי במתח ולא ידעתי למה לצפות. יעבץ התגורר בשכונת קריית משה, ליד בית החינוך לעיוורים. כשהגעתי לקומה העליונה שבה גר ראיתי ספרייה מיוחדת. כל הקירות היו מכוסים במדפים ועליהם הונחו ספרי היסטוריה מכל העולם ובמיוחד ספרים שנכתבו על רומא העתיקה ויוון העתיקה. בחלק גדול מהספרים היו צילומים המתארים והמתעדים את העבר המפואר של האימפריה הרומית.

מסתבר שלאחר מעקב שהוא ערך עליי, החליט שאני הוא התלמיד המתאים להכין עבודה על עלייתה ונפילתה של האימפריה הרומית. במשך ימים ולילות ישבתי וכתבתי על התקופה ההיסטורית האהובה עליי במיוחד תקופת שלטון הקיסרים ובראשם נירון קיסר. אירוע אחר שנחקק בזיכרוני – כשלמדנו על ההיסטוריה של ארץ ישראל התבקשנו לכתוב חיבור על ירושלים, כל אחד על פי דרכו. בין התלמידים בכיתה היה תלמיד בשם אלי גיל ז"ל. הוא החליט לא להתאמץ ולעשות לעצמו חיים קלים והביא חיבור שמישהו אחר כתב. המחנך יעבץ הביא את הסיפור בפני התלמידים, הקריא את החלק הראשון ושאל אותנו האם אנחנו מבחינים שבהתאם לתיאורים ולמילים הנשגבות מבחינים מיד שזה לא הסגנון של אלי גיל ושאל אותו האם הוא מודה שהחיבור לא נכתב על ידו. אלי הכחיש את הדברים ובמצח נחושה טען כי הוא לבדו כתב את החיבור. (לימים אותו אלי גיל היה לוחם בסיירת מטכ"ל והוא זה שהמליץ לקבל את אהוד ברק לסיירת). כעבור שבוע יעבץ הביא את המקור ושמו של הסופר שכתב את הדברים: יוקי בן יוגלי. הנושא: ירושלים. יעבץ ביקש ממני ומאלי לקום ולקרוא – לפי הסדר

משפט אחד אני ובמקביל שאלו יקריא את מה שהוא כתב. ואכן הסתבר כי אלי העתיק מילה במילה את החיבור שכתב יוקי בן יוגלי.

אלי גיל קיבל עונש חמור למען יראו וייראו.

במבחנים נהג המחנך שלנו לצאת מהכיתה וביקש מאיתנו שאנחנו נשמור שחלילה אף אחד לא יעתיק מחברו. הוא הדגיש כי כך נהג מפקדו יגאל אלון שלמד בבית ספר "כדורי" (יגאל אלון היה מפקד הפלמ"ח, אדריכל הניצחון במלחמת השחרור).

אנחנו התלמידים ראינו בצבי יעבץ מחנך למופת. התפעלנו מתרומתו למדינה בתוכנית הטלוויזיה "אלו הם חייך", שם נודע לנו שהוא אף התנדב ללמד תלמידים חירשים ואילמים. המדינה העניקה לו את פרס ישראל.

יעבץ השפיע עלינו להצטרף לתנועת נוער ואכן הצטרפתי לתנועת הנוער "הצופים" שבט "קהילה" בגדוד כינרת. בתחילה פעלנו במרתף של בית הספר כי"ח (הצמוד לשוק מחנה יהודה) והמדריכים שלי היו די-בה וגברוש (שלימים שימש כדובר אגד). בשכבה של המדריכים שלי היה יוסי בנאי. בגדוד כינרת היו התאומים יעקב ואשר משורר אשר בלטו כמוזיקאים. שניהם ניגנו בכינור ושניהם הפכו מאוחר יותר לפרופסורים. יעקב היה מומחה בינלאומי בנושא מטבעות ואשר שימש כמרצה בפקולטה לחקלאות ברחובות. כמו היה איתנו בגדוד ישראל בן-גוריון השחקן והזמר (לימים היה בצמד הדודאים עם בני אמדורסקי, אבא של אסף).

אני זוכר מהימים בצופים אירוע אחד שבו סיכנתי את חיי: הייתי בן 14 כשיצאנו עם הצופים ליער חדרה ושם התקנו מתקנים צופיים. בלילות כמעט לא נרדמנו ועשינו מעשי קונדס. ברגע שכמה חבר'ה התעייפו ונרדמו היינו מורחים עליהם משחת נעליים. אחרי כן היינו מעירים אותם ומראים להם כיצד הם נראים בראי.

לישראל גוריון הייתה חברה קבועה בשם שולה כהן, בחורה חנינית ונחמדה. באחד הימים ביער התלוצצתי והתגריתי בישראל גוריון ואמרתי לו

משפט שאינו ראוי על חברתו שולה. גוריון כעס עליי ורדף אחריי ובמשך דקות ארוכות הסתובבנו בין העצים. הייתי זריז יותר ממנו. לפתע הוא ראה גזע עץ כרות גדול והחליט לזרוק עליי את הגזע. הוא כיוון אותו אליי ובמזל גדול הצלחתי להתחמק ממנו, ובנס ניצלתי...

בכל שנה יצאנו ל"מחנה עבודה" בקיבוצים. כנערים עשינו עבודה גדולה. לדוגמה, מחנה העבודה הראשון שהשתתפתי בו היה בקיבוץ "גלעד" (סמוך לקיבוץ דליה). סיקלנו אבנים בשטח עצום שבו שכן הכפר כוביזה שנכבש ב-1948. חברי הקיבוץ היו מאושרים מהעבודה הנהדרת שעשינו למענם (בסך הכל היינו ילדים).

אתגר מחנה העבודה השני היה בקיבוץ השרון סמוך לשדה התעופה הזמני תל-נוף. עסקנו בקטיפ תפוחי עץ, כשעמדנו לצאת לחופשה הקיבוץ הקציב לנו כמות תפוחים על מנת שנביא אותם הביתה להורים. מסתבר שחברנו דוד מרכוס נתפס בשעה שקטף תפוחים מעבר להקצבה שלנו. חבריי רצו לסלק אותו מהתנועה ואני התנגדתי לסילוקו ולבסוף הוא לא סולק.

מחנה העבודה האחרון שבו השתתפתי היה בקיבוץ "מעגן". הסורים בגולן היו פוגעים מעת לעת בכל המשקים באזור. היינו בני 17. חבריי בגדוד כינרת היו נחושים להקים קיבוץ חדש בארץ, וכולם דיברו על ההגשמה. אני הייתי יוצא דופן ובמפגש האחרון עם החברים ולאחר שסיימתי את לימודיי בבית הספר המקצועי, אמרתי במפורש לחברים כי אני עומד להתגייס לצה"ל וכי בחודשים הקרובים לצערי לא אוכל לצאת להגשמה איתם, וכי אני רחוק מהגשמת רעיון הקיבוץ. ידעתי שאני שם את נפשי בכפי. בסופו של דבר רק חבר אחד – אותו דוד מרכוס שכמעט סולק במחנה העבודה הקודם, היחיד שהגשים והצטרף לקיבוץ "ראש הנקרה".

כידוע, לפני השירות הצבאי מגיעים ללשכת הגיוס ועוברים סידרת בדיקות על מנת לקבוע את הכושר הקרבי והמבחנים הפסיכוטכניים. לפני הגיוס חליתי בדלקת ריאות קשה. כשהתייצבתי בפני הרופא הצבאי הוא בדק את דפיקות הלב ואמר שהוא שומע רשרוש בלב – "הצבא לא לוקח סיכון ועל כן

אינך יכול לשת בצה"ל". לשמע הבשורה הקשה חשכו עיניי ולא רציתי לקבל את רוע הגזרה. שאני לא אשרת בצה"ל?? לא בא בחשבון. ביוזמתי הלכתי להיבדק באופן פרטי אצל אחד הרופאים המומחים בתחום הלב - ד"ר הורן, שהקליניקה שלו שכנה ב"בניין מעלות" שברחביה. לאחר בדיקה יסודית הוא אמר לי – "אתה בריא כשור" ונתן לי את האישור המבוקש.

פניתי שוב ללשכת הגיוס בשמחה רבה. ושוב התאכזבתי. הרופא הצבאי אמר לי שהוא שולח אותי לבדיקות יסודיות בבית החולים הצבאי בתל השומר. במשך שבוע ימים נערכו לי בדיקות יסודיות אולם חייבו אותי לחתום על מכתב התחייבות שאם חלילה יקרה לי אירוע בלב, הצבא לא יהיה אחראי על התוצאות. בלי לחשוב פעמיים חתמתי על ההצהרה.

בזמן שבוע הבדיקות בתל השומר, פגשתי את חברי יהונתן די-זהב (אביו אפרים די-זהב היה חבר טוב של אבי בלשכת "הבונים החופשיים" סניף הר ציון). אפרים די-זהב היה חזן מעולה. בנעוריי אבי היה לוקח אותי בשבתות ובחגים לבית הכנסת "היכל אבינועם" שבבניין בית ספר "למל". נהניתי מהקול הערב והמיוחד בליל כיפור כשהחזן קרא את "קול נדרי" בקול אדיר. היה נדמה שאמות הסיפים באולם רועדות.

כידוע, אפרים די-זהב היה ממקימי רשות השידור בתקופת המנדט, ובכל יום קרה את השיר שהלויים קראו בבית המקדש. כשהייתי פוגש את אבא של יוני, אפרים די-זהב בסמוך לבית ההסתדרות, היה תמיד מפציר בי שאשוחח עם בנו יהונתן על מנת שילך בדרכו ויעסוק בשירה ובחזנות ושיפרוש מעבודתו כנהג ב"אגד". ידעתי שאין לי שום סיכוי לשכנע את בנו יוני, שעמד על דעתו (בזמנו נהג אגד נחשב היה למקצוע מכובד, עם שכר נאהב בצידו).

כידוע אפרים די זהב היה ממקימי רשות השידור בתקופת המנדט ובכל יום קרה את השיר שעלבים קראו בבית המשפט בבית המקדש האבא דיזהב שהייתי פוגש אותו בסמוך לבית ההסתדרות היה מפציר בי ששוחח עם בנו

יונתן על מנת שילך בדרכו ויעסוק ב שירה וחזנות ושיפרו שמה עבודה ומאגד ידעתי שאין לי שום סיכוי לשכנע את בני את בנו יוני שעמד על דעתו.

בשנת 1953 התגייסתי לצה"ל. שירתי בסדנה בשכונת בת-גלים בחיפה. במחנה זה היו צריפים מתקופת המנדט. מפקד המחנה היה רב סרן אשר ברקר, ששירת בצבא הבריטי (לימים נפגשנו בירושלים בתקופת המערך, בין אחדות העבודה למפא"י. האיש נשלח לסייע לי במערכת הבחירות). יש לציין, כי במחנה זה הייתה אווירה טובה. ערכנו מסיבות משותפות עם בנות השכונה... הייתי עלם צעיר עם שפם ובלורית יפה. הכרתי חברה בשם עדיה שעסקה בחינוך. בן דודה היה לימים רב חובל. אביו היה איסר בארי השופט ששפט במלחמת השחרור את טובינסקי, מי שהיה אחד ממנהלי חברת החשמל בירושלים. הוא נאשם בבגידה והוצא להורג. בן גוריון הקים ועדת חקירה. הסתבר שהייתה טעות וטובינסקי טוהר לאחר מותו.

את רוב שירותי הצבאי העברתי בבת-גלים. אני זוכר שהייתה מתיחות בצפון. הסורים רצו להטות את מי הירדן. מפקד פיקוד הצפון היה יצחק רבין ז"ל. עקב המצב היינו בכוננות ונשארנו במחנה בליל פורים. שיחקנו במשחקי מזל בשתי קוביות. המזל שיחק לי, גברתי על חבריי וזכיתי בסכום רב. החלטתי להזמין את כל החברים לשק"ם. ערכנו מסיבה, שרנו ושמחנו. זכיתי גם להישלח למחנה נופש הצבאי שהיה על הר הכרמל. באחד הערבים הופיע "סולימן הגדול" בשירי רחל (אבא של יזהר כהן וורדינה כהן). ערכנו קומזיץ על חוף הים עד אור הבוקר.

באחד הימים נקראתי אל מפקד המחנה. הוא מסר לי שאימי במצב בריאותי לא תקין. היא פנתה לקצין העיר וביקשה שיעבירו אותי לסדנה במחנה שנלר בירושלים. הבקשה של אימי התקבלה ונאמר לי לארוז את חפציי האישיים ולנסוע לירושלים. ברגשות מעורבים עברתי לשרת בשנלר בירושלים. כהגעתי לשנלר הסתבר לי שלחלק גדול מחבריי יש כושר בריאותי נמוך. אי אפשר היה להשוות אותם לרמה של החברה בבת-גלים.

יום אחד הגיע מפקד המחנה והודיע כי בסדנה באילת חסרים אנשים, וכל חייל שאינו שבע רצון ומעוניין לעבור לאילת, שיצעד שני צעדים קדימה. בתקופה זו הייתי כשישה חודשים לפני השחרור. אמרתי לעצמי - אין לי מה להפסיד. צעדתי שני צעדים. מפקד המחנה נדהם. הוא קרא לי להתייצב בחדרו ואמר לי שכאשר הציע שמישהו יתנדב, הוא בהחלט לא התכוון לחייל כמוני, שכן אני הייתי חייל מצטיין. הוא דיבר על ליבי שלא אעזוב אך אני הייתי נחוש והודעתי לו במקום שני עוזב.

תוך 24 שעות הגעתי לאילת דרך באר שבע. אז עדיין לא היה כביש שי בין באר שבע לאילת. הגעתי למצודת אילת במשאית צבאית פתוחה, כשכולי מכוסה אבק וחול. בחוף הים היה רק מבנה אחד של השק"ם... מרוב התלהבות מהמים הצלולים הורדתי את בגדיי ונכנסתי למים. לפתע הרגשתי שיורד לי דם מהרגל. הסתבר שנפצעתי מפחית של קונסרבים שהייתה על החוף. מכיוון שהגעתי בשעת חושך למחנה, לא היה מישהי שיקלוט אותי וידאג לי למיטה. לשמחתי פגשתי ידידה מגדוד כינרת של הצופים בשם יהודית גורשטיין שהייתה חיילת יפה ומרשימה. היא הייתה חברה של סרן עמי חובב. היא אמרה לי אהרון קח את החפצים שלך ובוא ללון איתנו בחדר הבנות. קבלת הפנים שלה פשוט ריגשה אותי. שמחתי לשרת בהתנדבות במצודת אילת. רוב החברים היו קיבוצניקים ומושבניקים. למרות האקלים החם הייתי מאושר להסתובב עם סנדלים ותג של כריש בכתף. היינו יוצאים לעבודה בשעות הבוקר המוקדמות ועד שעות הצהריים. בימים ההם לא היו מזגנים. היינו ניגשים למקלחות, פותחים את הברזים והרוח שנשבה מכיוון ים סוף הייתה מקררת את המים. וכך העברנו את שעות החום הקשות. באילת למדתי לשחות. בשעות הערב היינו עורכים קומזיצים סמוך לחוף הים. בחורף כשירד גשם בירושלים ואף בימים שבהם ירדו שלגים, אנחנו שחינו לכיוון הרפסודה שהייתה במרחק של כמה עשרות מטרים בתוך הים. אולם צר לי על הטעות שנעשתה על ידי הצבא: כל חייל קיבל כמות של סיגריות חינם. אז לא היינו מודעים לסכנה שבעישון. מצודת אילת הייתה סמוכה לגבול המצרי ולגבול עם ירדן. היו תקופות של מתח

וכוננות. חודש ימים לפני שהגעתי לאילת נערך בערב מסדר של כל היחידות במצודה ובעת הטקס של קבלת הרקע האדום (המעיד על כך שאנחנו קרביים. היינו גאים לשאת את התואר בכבוד), נפתחה אש על ידי כוחות הפדאיון (כוחות האויב) ובנס רק נפצעו רק מספר חיילים, ובמזל לא היו אבדות.

תקופה ההיא גם חגגנו את העשור להקמת העיר אילת. העיר הייתה מיושבת על ידי מספר קטן של תושבים. המבנה הבולט ביותר היה השק"ם שליד חוף הים. במסדר החגיגי הופיע לראשונה ראש העיר (כמדומני שראש העיר היה טוביהו) הוא היה על הבמה יחד עם בן-גוריון והרמטכ"ל. ראש העיר שעל את מנחה הטקס מדוע רוב האנשים שנכחו לבושים במדי חאקי. הוא לא היה מודע שלמעשה כל לובשי החאקי היו חיילים. לצערנו בסיום החגיגות התבשרנו בשורת איוב, כי מכונית שחזרה מהחגיגות באילת הותקפה על ידי הפדאונים ורק ילדה אחת ניצלה, שסיפרה על הזוועה ותיארה את הרצח המתועב של הוריה. חבריי שאספו את הגופות של ההרוגים חזרו לבסיסם מזועזעים.

במהלך ששת החודשים האחרונים לשירותי בצה"ל עשיתי את תורנויות השמירה יחד עם הסרן הקצין התורן עמי חובב, שהיה הרפתקן. הייתי יוצא איתו לסיוורים בקומנדקר. היו מקרים שעברנו את הגבול לירדן תוך כדי רדיפה אחרי הצבאים שהיו באזור. בסוף שירותי באילת התבשרנו בכלי התקשורת כי הוקמה מפלגה החדשה בארץ בשם "אחדות העבודה-פועלי ציון" ובראשה נבחר יקירנו יגאל אלון ז"ל. הוא הופיע לראשונה בקיבוץ אילות חבריי שהשתתפו במפגש סיפרו לי, שיגאל ריתק אותם. הם ישבו מסביב למדורה, שאלו אותו שאלות רבות והוא לא התחמק והתגלה כמנהיג צעיר ומרשים. מאחר שלכולנו ניתנה זכות בחירה בפעם הראשונה, החברה החליטה שזה האיש שיצביעו עבורו.

השתחררתי מצה"ל באוקטובר 1955.

עם שחרורי נפל בחלקי לפתור בעיה שהייתה קשורה למרבית הבניינים והדירות בשכונת הבוכרים. מסתבר שמאז הקמת השכונה, כלומר בשנת 1988-1989, לא היו מים זורמים בשכונה. התושבים שאבו מים מבורות (במלחמת השחרור הבורות הללו הצילו את ירושלים). אמרתי למשפחתי - לא ייתכן שבשנת 1960 לא נתקלח במקלחת. עד אז היינו מתרחצים עם פיילות. והדבר המציק ביותר היה, שלא זרמו מים לשירותים.

הכרתי חבר שעבד בחברת "חירות" לאינסטלציה, וביחד חפרנו תעלה והנחנו צינורות מים לאורך עשרות מטרים מתחת לחלונות של הבית מחזית הבית שברחוב דוד. שילמתי לאינסטלטור המקצועי באמצעות המענק הכספי שקיבלתי מהצבא, ומעניין שתוך חודש מגמר הנחת הצינור, כל השכנים בבניין העבירו צינור דרך הקו המים החדש ובזכותי לכל השכנים בבניין שבו גרנו היה מעתה ואילך מים זורמים. כולם חגגו על חשבונו של החייל המשוחרר...

חודש לאחר שחרורי פרצה מלחמת סיני ושוב גויסתי למילואים, אולם המערכה הייתה קצרה. שירתתי בסדנה באזור ירושלים. מפקדי הישיר היה יוסף דרור ז"ל (מנהל מע"צ בירושלים). אחד מהחברים המקורבים שלי היה אברהם פרה ז"ל (לימים זמר ידוע בארץ). השתתפתי באימונים של החטיבה הירושלמית באזור הדרום, ותקופה קצרה לפני מלחמת ששת הימים עברתי עם חברי לגדוד 161 פלוגה ג' גדוד קרבי, ותפקידנו היה לשמור את המוצבים והעמדות בקו העירוני החל מעמדת פאג"י שבסנהדריה עד המוצב שהיה בקרבת קיבוץ רמת רחל שמדרום לירושלים.

לפני שעברנו לגדוד 161 עשיתי שירות מילואים במוסררה, בעמדת מג"ב מול הלגיון הירדני. זה היה הקו הראשון מול עמדות הירדנים. זכורה לי תקרית קשה יזומה על ידי האויב, כשהלגיון הירדני פתח באש ונהרגה ילדה.

כשנכנסנו לעמדה ערכו אנשי המילואים שהיו לפנינו מסיבת פרידה. אני זוכר שהם הביאו למסיבה הרבה בקבוקי יין והשתוללו משמחה כשידעו

שהסתיימה שהותם במקום. מהר מאד הבנו מדוע הם חיכו לרגע שנחליף אותם. עקב המצב המתוח היה עלינו לישון עם הנעליים וכמעט כל הלילה ההיו מעירים אותנו ותוך שניות היינו צריכים להיות עם החגור ועם הנשק האישי דרוך. פרט למתח ולאווירת הדריכות, הבינונו שהגענו לשכונת עוני. בעת שהיינו אוכלים את הארוחות שלנו לצערנו היו מגיעים ילדים רעבים. הם היו עומדים ליד החלונות של בניין העמדה ואנו היינו תורמים להם חלק מהארוחות שלנו, שכן לא יכולנו לראות ילדים רעבים. כידוע, בשכונה הזאת צמחה תנועת "הפנתרים השחורים" ואז הרגשנו על בשרנו את המהות של שכונת העוני.

גולדה מאיר שהייתה אז ראש הממשלה אמרה על הפנתרים השחורים שהם "לא נחמדים". הבנו שדבריה אלה היו לעניין, ולדעתי היה צריך לפעול אחרת ולמנוע את סבלם. אגב, מעמדת המג"ב מהקומה העליונה של הבניין היינו צופים בטלסקופים משוכללים לכיוון שער שכם ולעבר בתי המלון שהיום ממול והחברים היו משתעשעים מהמראות שראו מתוך הבתים והמנזרים שהיו בצד הירדני.

למזלנו, למרות המצב המתוח, בחודש הזה ששירתנו במילואים, הירדנים לא פתחו באש, אולם מפקד הגדוד שלנו דוד פרלשטיין שהיה מבכירי הנהלת האוצר, הוזמן לחקירה בפני ועדה מיוחדת שהקים צה"ל. התברר שהתקרית עם הירדנים לא הייתה פעולה יזומה, והוא יצא זכאי. לימים כשדודו פרש לגמלאות הוא הפך לאחד היועצים החשובים של הנהלת "מבטחים" במרכז "מבטחים" בתל אביב.

שירות המילואים באזור עבסייה – ה"פתאחלנד" (Fatach land)

כמדומני שזה היה שנה לפני פרוץ מלחמת יום כיפור. אזור ה"פתחלנד" היה אזור מסוכן ליד גבול הלבנון. המפקדה שלנו שכנה בקיבוץ הגושרים. המוצב שלנו שכן על גבעה במקום שהיה פעם כפר עבסייה. למרגלות המוצב, בכיוון לבנון, יהיתה חורשת אקליפטוסים, ומאחר שהאזור היה פרוץ, אנשי

הפתח היו נכנסים מעת לעת לתוך החורשה, ובמיוחד בשעות הלילה הם היו פותחים באש לעבר המוצב שלנו.

מפקד יחידת המרגמות שלנו היה בדרגת סגן ובהתאם לתור, כל אחד מאיתנו היה יוצא לחופשה ולמפקד הזה לא היה מחליף. הוא שוחח עם אחד מהסמלים שלנו, ישב איתו ולימד אותו להפעיל את לוח הירי ואת כיוון המרחקים מהמוצב שלנו לכיוון האויב. זה היה ביום שבת. הסמל אמר שלמד את המלאכה והסגן יצא לחופשה. במוצאי שבת לעת ערב נשארנו בתוך העמדה וסיפרנו צ'יזבטים וסיפורים, ופתאום נורתה פצצה שלמזלנו חלפה מעל פנינו ונחתה על בית השימוש של המוצב. הצריף של בית השימוש נהרס כליל.

ניתנה פקודה להפעיל את המרגמה. היינו צוות של ארבעה איש. הסמל שקיבל את הפיקוד התחיל לתת לנו הוראות בלתי סבירות. אני, שעמדתי בראש הצוות, נוכחתי לדעת שהאיש אינו שולט בלוח הירי ועושה טעות. מפקד הגדוד, שהיה כאמור בקיבוץ הגושרים, נתן לנו פקודה להפעיל את המרגמה, ואני אומר לו – המפקד, בהתאם לנתונים שקיבלתי מהסמל אם אפעיל את המרגמה לי לפי הנתונים שלו, הקנה יהיה מכוון ישר כלפי מעלה, ואז הפגזים יפלו חלילה בתוך המוצב, וישנה סכנה שאנשינו יהרגו, והודעתי כי אני מסרב פקודה. אני מוכן לירות לפי הנתונים שבידי. מפקד הגדוד אמר לי בקשר - תפעיל את המרגמה לפי הנתונים שאתה מכיר, ואכן כך פעלתי. הפעלתי את המרגמה לטווחים שתירגלנו בעבר. לשמחתנו הפגזים נפלו בכיוון הנכון. עוצמת האש שלנו הייתה רצינית ואנשי הפאתח ברחו ונפסקה האש.

עם האור הראשון הגיע מפקד הגדוד יחד עם עוזריו. הראיתי לו את הנתונים השגויים של אותו סמל. המפקד חיבק את כל אחד ואחד מאנשי צוות המרגמות ואכן שמחנו שכולנו יצאנו בריאים ושלמים.

המסקנה, שבכל מצב - גם אם אתה מקבל פקודה שהיא בלתי הגיונית ועלולה לגרום לקורבנות, יש צורך וחובה לפעול בהתאם להיגיון. במקרה הזה האשם העיקרי היה הקצין, שלא ידע להפעיל לוח ירי.

עבודתי בתע"ש

בשובי הביתה, בירושלים הייתה תקופה של חוסר עבודה. נודע לי כי מחפשים בעלי מקצוע בתעשייה הצבאית בירושלים ואז שמרו בסודיות על מקומו של המפעל ששכן בעמק ציון בבית הכרם.

התאהבתי בשכונה ממבט ראשון. היא הייתה עטופה בירק ובשדרות עצים ופשוט היה חלום לגור בשכונה הזו. ...החלום התגשם.

בתעשייה הצבאית עבדנו במשמרות. שם היכרתי שני חברים - את מאיר זקן (שלימים היה שותף של אחיו במסעדת פלמחי). מאיר ואני העברנו יחד שעות רבות במשמרות הלילה. היינו מספרים איש לרעהו את החוויות שחוונו בזמן השירות הצבאי. השני היה אורי כהן, שסק ברישום שעות העבודה. הוא היה יושב באולם הגדול קרוב למכונות הייצור. התפעלתי מהזיכרון המופלא שלו. הוא זכר את מספר העובדים על פה, ומדובר היה בעשרות רבות. מדי פעם ערכתי לו מבחן והוא היה פשוט פנומן. עם מאיר זקן עבדתי במשמרות לילה. הייתה לנו עבודה מאוד משעממת. היינו מקבלים חלקים מסוימים שנוצרו על ידי שטנצים (שטנץ זו מכונה - למעשה מכבש - שבלחיצת יד או רגל מייצרת תבנית של מתכת). אנחנו היינו צריכים לשייף עם פצירה את אותה תבנית. לילה לילה, עד שעות הבוקר, היינו מורידים את הגרדים מהחלקים. על מנת להעביר את הזמן היינו מספרים זה לזה את כל תולדות חיינו, כדי שהזמן יעבור. אחרי מספר חודשים כל אחת מאיתנו עבר למחלקה אחרת.

התקדמתי בתע"ש ועבדתי במחלקת כלים, שהייתה המחלקה החשובה ביותר במפעל. ייצרנו פצצות בשם בזוקות ועבדתי גם במחרטה. חדר

האוכל של תע"ש היה הטוב והיפה ביותר במפעלי התעשייה בירושלים. בחדר האוכל הכרתי את יחזקאל מזרחי אחיו של יוסי גיסי. הוא היה מחקה כל מיני דמויות פוליטיות, ובמיוחד את בן-גוריון, והיה בדחן ומספר סיפורים. שם גם הכרתי את אהרון אבוקסיס שהיה גם חבר בוועד העובדים ומאחר שהיה איש היה איש בעייתי חיפשו לו תפקיד ומינו אותו כאחד האחראים על חדר האוכל (לדעתי זו הייתה טעות של ההנהלה ובהמשך הדברים אפרט).

חיי החברה ונישואיי ליהודית

תמונה – נישואי ההורים

מכיוון שחסרו לנו חיי חברה, מאיר אני ואורי כהן, הקמנו לנו חזרה סלונית. עיקר המפגשים שלנו היה בביתם של הזוג הצעיר בת שבע בנאי וגבי בושרי, שהיו הזוג הראשון שנישא. אחר כך הצטרפו מוטקה ודוד שושני.

בתקופה מסוימת הייתה לי חברה בשם שולמית בראשי, שהייתה בידידות עם גיסתי רחל. בכל מוצאי שבת נפגשנו ליד מלון "פלטין", שהיה סמוך לקולנוע "עדן", ולאחריה הייתה לי חברה בשם חמדה, שאותה הכרתי

במחנה הנופש הצבאי על הר הכרמל. בחיים האזרחיים היא עבדה כאחות בבית החולים "ביקור-חולים".

באחד ממוצאי השבת נקבעה מסיבה בביתו של דוד שושני בסנהדריה. הגעתי עם חמדה למסיבה. למסיבה הזאת הגיעה גם יהודית. רקדנו ושמחנו, סיפרנו בדיחות והיה ממש ערב נחמד ונעים. אולם אני ממבט ראשון נמשכתי לרעייתי לעתיד והחלטתי בליבי, שלמסיבה הבאה אזמין אותה, כי היא נראתה לי בחורה רצינית.

מאחר שיהודית עבדה בבית הבריאות שטראוס סמוך לבית ההסתדרות, החלטתי להזמינה למסיבה במוצאי שבת. שמתי את נפשי בכפי, מאחר שלא ידעתי כיצד תתקבל הזמנתי והייתי נרגש, וניגשתי למרפאת השיניים בבניין שטראוס. שאלתי היכן עובדת יהודית. אחת האחיות קראה לה. נפגשנו בפרוזדור והזמנתי אותה למסיבה. הופתעתי שהיא הסכימה מיד להיענות להזמנתי (הקליק נוצר גם מצידה). במסיבה רקדנו ושמחנו, אולם לא ידעתי שתוך כדי המסיבה שני חבריי – גם אורי וגם מאיר הציעו להיפגש איתה. אולם היא הייתה נחושה ובחרה בי. אני חייב לציין כי המורל שלי היה גבוה ובמיוחד התרשמתי מיושרה והגינותה של יהודית. אני זוכר שכשנפרדתי בפעם הראשונה מיהודית נישקתי אותה על המצח וסיכמתי עם עצמי: הגעתי לגיל 27 וזה הזמן להקים משפחה.

כעבור ימים ספורים חליתי והתגעגעתי מאד ליהודית. עלה לי רעיון - ביקשתי מאחותי שולמית לעשות לי טובה ואמרתי לה שאהיה אסיר תודה כל חיי אם היא תסכים לגשת לביתה של יהודית ולבקש ממנה שתבוא לבקר אותי. מבלי לבקש פעמיים שולמית אחותי היקרה הסכימה לקבל את המשימה. היא הלכה לפנטהאוז של משפחת שבח, וביקשה מיהודית להגיע. בגשם שוטף הגיעה יהודית לבקר אותי בביתנו כשהשיער שלה היו רטוב. השמחה הייתה רבה וההורים שלי היו מאושרים. הם אמרו לי - סוף סוף הגיעה אלינו כלה שמוצאת חן בעינינו. גם נאה, גם חכמה. במיוחד האבא שלי כל כך התפעל כשראה שאני נחוש להקים בית עם בחירת ליבי. ואכן, תוך זמן קצר התחתנו. הלכנו לשיכון עובדים שבנו שלושה בניינים

ברחוב הבנאי. הבית שעמדנו לגור בו היה כולו פיגומים. עדיין לא היה כביש ברחוב הבנאי אלא רק אדמה, ופעם אף החלקתי על השביל שבהמשך נהפך לכביש. היו לי חסכונות בסך 5000 לירות. הדירה עלתה 22 אלף לירות. חתמנו על משכנתא שלא הייתה צמודה. בשלב הראשון הריהוט שבחרנו והכורסאות היו עשויים מקש. היה לנו שולחן שחור מזכוכית שמסביבו מקלעת נעצרים, עבודת יד של העיוורים, שהייתה להם חנות ברחוב בן-יהודה.

הספה בסלון הייתה מורכבת מיטת עץ והמשענת של הספה הייתה עשויה מעץ דיק, שגבו היה מרופד.

המאורע המרגש היה כשנולדה הבת בשמת. היא הייתה פג ואסתר אחותי ז"ל עשתה לה את האמבטיה הראשונה. בשמת הייתה ילדה יפת תואר עם עיניים כחולות, גדולות ויפות. הייתה לנו חבורה של רווקות: אסתר ושולה אחיותיי ומיכל וזהבה חברותיה של יהודית שכולן היו עדיין רווקות. כשהן היו באות הייתה שמחה בבית, ובשמת עברה מיד ליד. הצלם הראשון שצילם אותה היא יעקובי מכיכר השבת. כשגדלה בכל בוקר לקחתי אותה לגן בויצ"ו. בשמת סירבה להישאר בגן. היא הייתה תופסת אותי במכנסיים והייתה בוכה ואומרת - אבא אל תלך. היו יורדות לי דמעות בעיניים אולם לא הייתה לי ברירה, הייתי חייב ללכת לעבודה. מסתבר שבשמת פשוט לא אהבה את הגננת שהייתה כנראה במצב של פרידה מבעלה, ואנחנו לא היינו מודעים לעניין.

כשעבדתי בהסתדרות יום העבודה שלנו היה מפוצל, ולעיתים מזומנות היינו עורכים כינוסים והצגות לוועדי העובדים. יצא שהעול המשפחתי נפל על יהודית. ראיתי שיהודית ממש נופלת מהרגליים, והצעתי לרעייתי לנוח בלילה, ואני קמתי ולמדתי לחתל תינוקות. עמדתי על המשמר וכל בכי או ציוץ של התינוקת הייתי קופץ מהמיטה, על מנת שיהודית תתפקד כהלכה במשמרת היום. אחר כך נהגתי כך גם כשנולדו ענת והילה בנותינו היקרות.

שירות המילואים

שנתיים לפני שפרצה מלחמת יום הכיפורים קיבלתי הזמנה לפגישה במפקדת מחנה שנלר. בפגישה זו נאמר לי, כי לפי הנתונים שיש בידם הריני מתאים לעבור למסייעת, וכי בתקופה הקרובה הם עומדים לפתוח קורס מרגמות 81 אינטש. הם הוסיפו כי לקורס הזה נבחרו אנשים עם יכולות גבוהות במיוחד ומבחינה חברתית אפגוש שם מרצים באוניברסיטה, עובדי מדינה בכירים, אנשי הוראה, מהנדסים, טכנאים וכו', וזאת כי יש צורך להכיר את לוח הירי ולערוך חישובי טווחים מדויקים ולשם כך זקוקים לאנשים שיכולים לקבל על עצמם כזאת אחריות. שוכנעתי ונרשמתי לקורס.

הקורס נערך במחנה צבאי בבקעה. במשך חודש ימים למדנו ותרגלנו בימים ובלילות. בתקופה ההיא היינו משתמשים במוטות ברזל ומול המרגמה היינו מעמידים שני מוטות בקו ישיר, על מנת שהטווחים יהיו מדויקים. היום יש מחשבים ויש התקדמות גדולה בכל מערכות הירי. הקורס היה מרתק וכמות הפגזים שירינו הייתה אדירה. בסיום הקורס נערכה מסיבה ומפקד הקורס שאל אותי כיצד התרשמתי מהקורס והאימונים. אמרתי למפקד שלו היתה לנו כמות אדירה כזאת של תחמושת, אני משוכנע כי בקלות היינו משחררים את העיר העתיקה בירושלים (זה היה לפני מלחמת ששת הימים). אגב, במקביל לקורס המרגמות שעברתי, בנו של יגאל אלון גוני אלון עבר קורס קצינים באותו מחנה. נודע לו, כי אני מאנשי אחדות העבודה והכרתי את אביו המנוח.

סיפרתי לגוני כי הייתי מרכז החטיבה הצעירה של אחדות העבודה בירושלים וערכנו ימי עיון בקיבוץ גינוסר ובעבודתי במחלקה לתרבות באיגודים המקצועיים היה יגאל אלון מרצה מבוקש ביותר, וההופעות שלו לפני ועדי העובדים באולם מיטשל בבית ההסתדרות בירושלים היו מרשימות.

לימים התחתן גוני אלון עם הבת של מרגלית, חברתה של יהודית מקיבוץ דגניה (מרגלית הייתה אישה נאה ומרשימה) לצערנו גוני חלה במחלת הסרטן ונפטר. באחד הביקורים שערכתי במוזיאון ע"ש יגאל אלון ראיתי את הציורים והאיורים הנהדרים שהוצגו בתערוכה לזכרו של הבן המוצלח.

תחילת חיי הפוליטיים

במקביל לעבודתי בתע"ש נמשכתי למישור הפוליטי. כפי שצינתי הוקמה מפלגת אחדות העבודה. הגעתי למסקנה כי מקומי במפלגה זו. היא הייתה מפלגת פועלים עם עבר היסטורי מפואר, שהקימה את הקיבוץ המאוחד ובשורותיה צמחו מנהיגים למופת כגון האלוף יגאל אלון, יצחק בן אהרון, אלוף משה כרמל, ישראל בר יהודה, יצחק טבנקין נתן אלמוזלינו, שושנה ארבלי עמנואל זיסמן ועוד. במפלגה הזו הרגשתי כבתוך משפחה. הכרתי חברים שעזבו את הקיבוץ. בלילות שבת התכנסנו בסניף ברחוב יפו. המערכת המרכזית של עיתון "למרחב" הייתה ליד בניין הכנסת הראשונה ברחוב המלך ג'ורג. המשורר חיים גורי ז"ל, שוקה תדמור, אהרון גבע, יצחק טישלר ממפקדי הפלמ"ח בכל ליל שבת התכנסנו במפלגה. אחד מהעיתונאים או המנהגים של המפלגה היו מרצים על ענייני היום. לאחר הרצאה היינו מתכנסים במעגל. החברים שרו, במיוחד את השירים הרוסיים, שירי הציזבטרון, הפלמ"ח והפלי"ם עד אחרי חצות והשעות הקטנות של הלילה. שמוליק בראון היה בדרך כלל הראשון שפותח בשירה וכל החברות והחברים אחריו. בערבים אלה נוצרו זוגות שבחלקם הגדול גם נישאו. יצחק טישלר, המזכיר הראשון של המפלגה ביקש ממני להיות מרכז החטיבה הצעירה. עשיתי זאת בשמחה בהתנדבות.

חברינו יוסף קוטי שהיה אקורדיוניסט ניגן לנו בטיולים שערכנו ברחבי הארץ. אשתו של שוקה תדמור עורך "למרחב", אישה נאה ומרשימה, הייתה המורה שלנו לריקודי עם ורוב ורוברט שרשבסקי ז"ל שהיה מרצה לכלכלה באוניברסיטה העברית, הרצה לנו בהתנדבות פעם בשבוע. לצערנו הוא נהרג במלחמת ששת הימים. יהי זכרו ברוך.

לאחר מותו של יגאל אלון הקימונו את החוג על שם יגאל אלון וראש החוג כאמור עמדה חברתנו שושנה ארבלי שהייתה שרת הבריאות ובכל שנה עלינו לקברו של יגאל סמוך לים כנרת. אני זוכר שלאחר הטקס היינו

מוזמנים על ידי רות אלון רעייתו של יגאל, שבשנים האחרונות לחייה הייתה מרותקת לכיסא גלגלים, והיינו שומעים הרצאה בחדר האוכל של קיבוץ גינוסר.

לאחר תקופה ארוכה שהייתי בפעילות ב"אחדות העבודה" נתקלתי בתופעה שהייתה שכיחה בימים ההם: בתעשייה הצבאית עבד אדם בשם חנין, שבתפקידו הרשמי היה מנהל חשבונות. בכל בוקר ניגש אליו ובלי בושה הציק לי בבקשה להצטרף למפא"י ולהוציא פנקס אדום. אמרתי לו שאני נושא פנקס כחול שכן אני פעיל ב"אחדות העבודה". הוא אמר לי שרוב העובדים ללא יוצא מן הכלל הם חברים במפא"י והוא מבקש ממני להיות כמו כולם.

השבתי לו, שלדעתי אין לקשור את פרנסתי בעניין שהוא בניגוד לרצוני. הוספתי כי אני נמצא במדינה דמוקרטית ואני שייך לתנועת העבודה ואני בפירוש מסרב לבקשתו. בינתיים פרצה מלחמת סיני. גויסתי למילואים ולאחר הניצחון החלטתי שגם אם אהיה מחוסר עבודה, אני לא חוזר לתע"ש. במקרה פגשתי את ידידי זאב קורן. הוא היה ממונה על התעסוקה מטעם ההסתדרות בפרוזדור ירושלים. קורן סיפר לי, שחבריו מבקשים להקים חוג רעיוני במפלגה, ובן גוריון שהיה יושב ראש המפלגה התנגד בתוקף, וכי הפילוג במפלגה לא היה לרוחו של קורן והוא אישית רוצה לעזור לי. הוא הציע לי להיות אחראי על עבודות יזומות בכפרים "אורה" ו"עמינדב" מטעם משרד העבודה. לי אישית לא היה מושג בחקלאות. קורן אמר לי: 'אהרון, אתה תלמד את הנושא. התימנים הם חרוצים. אל תהסס'. מסתבר שהצוות שטיפל בעולים היה בחלקו בני מושבים ותיקים מכפר יהושע ומנהלל. הם נענו לקריאתו של דוד בן גוריון, מי שהיה ראש הממשלה הראשון, שביקש מהם להתנדב לשנת שירות, והם נענו לפנייתו החלוצית.

במושב אורה החברות הייתה מצוינת. כל המדריכים אכלנו יחד ארוחות משותפות. כל אחד עסק בתחומו. אני עסקתי בנטיעות עצי פרי וגידול גפנים. שם הכרתי את גיסי לעתיד מנחם חייקה, שהקים משפחה מפוארת ווילה נאה במושב "אורה". היה זה כמובן שנים רבות לפני שהפכנו לקרובי משפחה ולגיסים קרובים.

הגעתי לעמינדב, והאדם הראשון שפגשתי שם היה חייקה. בחור צעיר, נאה, עם עיניים כחולות, שיער בלונדיני ובלורית מרשימה. הוא קיבל אותי בסבר פנים יפות, לקח אותי לחדר סמוך ואמר לי: "אני מבין שבירושלים

אתה גר עם ההורים, אבל כאן אנחנו חיים כקולקטיב. יש לנו קופה משותפת ואנחנו אוכלים ביחד כל צוות העובדים. אנא בחר לך מיטה פנויה, ואם תחליט ללון איתנו, נשמח".

חייקה היה המנהיג של החבורה. מאחר שהייתי חסר ניסיון והצעיר שבחבורה, חייקה עודד אותי ואמר ליף אני לא עברתי שום קורס והכשרה. גם אתה – תוך כדי עבודה תיכנס לעניינים. אל תדאג, אני אעזור לך ככל יכולתי. וכך היה. בערבים חייקה היה מספר לנו על המחתרת בעיראק ועל התלאות שעברו הוא ואחיו כשהתחפשו לנשים ועזבו את חנקין עיר הולדתם בדרך לבגדד, עד הגיעם לארץ.

חייקה גם סיפר על קשיי הקליטה של הוריו ושל משפחתו במעברה וכבן מסור רכש דירה להוריו (נכחתי בטקס שבו הנשיא העניק לו את 'אות המעברה'). אחד האירועים הקשים שעברנו באורה ובעמינדב היה כשבאחד הימים נרצחה נערה ממושב עמינדב. כידוע, הגבול עם ירדן עבר באזור הוולג'ה ובית צפפה והרוצחים הגיעו משם. לצערנו, רוצחי הנערה התעללו בגופה. ערב האירוע הקשה הזה, נטשו משפחות רבות את עמינדב. אנו התחננו בפני העולים לא לנטוש את בתיהם, אך לדאבוננו רובם עברו לראש העין.

לימים התמנה חייקה גיסי לתפקיד חשוב: מנהל מטעם המינהל להכשרת הקרקעות ולהקמת ישובים חדשים. הוא שימש כעוזרו של אריק שרון ז"ל (בתקופה לפני שנבחר לראש ממשלה). הוא דאג לכך שמבחינה משפטית אישורי הבנייה יבוצעו כחוק. יקירנו רכש ידידים רבים יהודים וערבים כאחד, דיבר וכתב בערבית רהוטה.

במשך שנים ערכנו מסיבות יום העצמאות עד אור הבוקר במושב שואבה ובמושב אורה. חייקה היה גאה במשפחתו: אחיו הבכור היה ממלא מקום מנהל משרד הרישוי ולמעשה ניהל את המשרד מבחינה מקצועית. אחיו גיורא הגיע לדרגת תת אלוף בצה"ל, היה קמב"צ הצנחנים, עשה הסבה לשריון והיה מפקד הבסיס החשוב של צה"ל צאלים.

אחותו פרחיה הייתה מטפלת מעולה בויצ"ו בית הכרם וטיפלה במסירות בבנות שלנו, שהיו בגן שבו עבדה. אחותו שולה קזז הייתה עובדת מצטיינת בהסתדרות וכנערה פייטרית עלתה לבד לארץ לפני בוא ההורים.

תמונה – במסיבת פורים אצל חייקה ויפה במושב אורה

תמונה – אהרון ויהודית במסיבה - 1965

יום בהיר אחד, כשהייתי בשדה עם העולים מתימן, הופיעו שני חבריי מאחדות העבודה שוקה תדמור ועמנואל זיסמן והודיעו לי כי התפנה תפקיד מרכז האיגוד המקצועי באחדות העבודה. הם ביקשו ממני לסיים את העבודה במושבים כדי לקבל את התפקיד במפלגה. מזכיר המפלגה היה עורך הדין נחמיה וינטר בן תור, שהיה מאנשי הלח"י הירושלמים והצטרף לפלמ"ח תחת פיקודו של יצחק שדה. הוא היה משכיל ונעים הליכות. יחד ארגנו את הפעילות במסגרת ההסתדרות והבחירות לכנסת אני גם המשכתי את הפעילות במסגרת החטיבה הצעירה. הגענו בבחירות להסתדרות להישגים יפים ומשה ברעם שאל אותי - איך אתם מצליחים לקבל אחוזים גבוהים כאלה בהסתדרות? ברעם גם התפעל מהצעירים שבאחדות העבודה ומרוח ההתנדבות שבהם. ערב אחד יצאו מוטק'ה הר, שמוליק ורון, יוסק'ה ג'אנה ויואל יהלומי ז"ל עם בגדי שבת, והדביקו קרוזים על כל מרכז העיר. כל העיר הייתה 'מקושטת' במודעות שלנו. המשטרה עקבה אחרי המדביקים, ואסרה אותם במגרש הרוסים. מסתבר שהחברים שרו, רקדו

ועשו שמח במשטרה. קיבלתי שיחה טלפונית מ"מגרש הרוסים" והתבקשתי לחתום בשם המפלגה על תצהיר שאומר שהם לא ידביקו יותר קרוזים בלתי חוקיים. חתמתי בשמחה, והם שוחררו.

לאחר שעבדתי כשנה עם נחמיה בן-תור מזכיר המפלגה, הוא החליט לעבור לאקדמיה וקיבל את התואר של פרופסור. בן תור היה מראשי ארגון הלח"י בירושלים והיה בין אנשי החולייה שחיסלה את הרוזן ברנדוט, מזכיר האו"ם בעת הקמת המדינה.

תקופה מסוימת פעל סניף המפלגה ללא מזכיר מפלגה, וכל העול נפל עליי. הייתי בקשר הדוק עם המשרדים שהשרים שלהם היו מ"אחדות העבודה" - משרד התחבורה ומשרד הפנים. יום אחד פנה אליי יגאל אלון, שהיה אחראי גם על משמר הכנסת. מפקד המשמר היה משה בן אורי שבכינויו נקרא משה קומנדו. מסתבר שהוא היה מפקד אנשי הקומנדו בהולנד, שפעלו נגד הנאצים. בזמנו הוא היה המפקד הצבאי בחברון ומקורב ליגאל אלון והתמנה למפקד משמר הכנסת.

יגאל אלון התקשר אליי ואמר לי – "אהרון צר לי. ידידי משה קומנדו עושה טעות מסוימת ונאלץ להתפטר מתפקידו". אלון ביקש ממני למצוא לו עבודה. התקשרתי לידידי אברהם בן-צבי ז"ל, שהיה ראש הלשכה של יצחק בן אהרון שר התחבורה וביקשתי ממנו למצוא מקום עבודה למשה קומנדו. תוך 24 שעות נמצא לו תפקיד הולם: מפקח על האוטובוסים ועל קווי התחבורה. משה היה מבסוט לאללה מתפקידו החדש. הוא היה מאוד נדבן, וכשהחבר'ה היו הולכים למסעדת "פלמחי" ומזמינים ארוחות, משה היה משלם ומזמין את כולם על חשבון. אשתו באה אליי בתלונות וביקשה ממני שאפציר בו להפסיק את הנוהג הזה. הייתי אומר לו: "אתה לא רוטשילד ועליך לדאוג לילדים ולמשפחה".

כשראיתי שכל עול המפלגה נופל עליי, החלטתי לקחת יוזמה: פניתי לידידי אברהם בן-צבי והצעתי לו לקבל את התפקיד של מזכיר המפלגה בירושלים. הופתעתי, אבל הוא הסכים לקבל את התפקיד בתנאי שהעניין יעבור ללא

התמודדות. מדי פעם היו לנו בעיות עם אנשי הקיבוץ המאוחד ביחס לתקציב. וכשהיו ויכוחים בעניין הכסף בקשר להוצאות, בן-צבי היה פייטר - היה מניח את המפתחות של המפלגה על השולחן ואיים, שבמידה שלא יקבל את התקציבים שהובטחו לנו, הוא יעזוב את תפקידו וילך לעבוד בדפוס של אביו. התרגיל הזה עבד בצורה בלתי רגילה...

עם אברהם יצאנו לטיולים בכל רחבי הארץ. בתקופה זו יגאל אלון קיבל את החסות על סניף אחדות העבודה בירושלים. פתחנו שני סניפים באזורי מצוקה. הסניף הראשון, מלבד זה שברחוב יפו, היה בקטמון ו'. זו הייתה שכונת מצוקה שגרו בה רק עולים חדשים. שכרנו בית ערבי והצעירים באו ערב ערב לפעילות וחברינו עובדיה כורך, שהיה מנהל שירות התעסוקה בירושלים, ניהל את המקור בהתנדבות. סניף שני פתחנו בשכונת העוני "שמעה". בכל שבוע דאגתי שיגיע מרצה. רכשנו מבנה עזוב ובחגים נערכו מסיבות לאנשי השכונה. שכונת "שמעה" הייתה השכונה הענייה ביותר בירושלים והעמדות של הליגיון הירדני היו ממש מול בתי השכונה, כך שהתושבים היו נתונים לסכנה גדולה. לאחר מלחמת ששת הימים השכונה פונתה מתושביה. רוב התושבים קיבלו דירות אחרות והמשפחות שוקמו. במקום השכונה שנהרסה הוקם ה"סינמטק" וביוזמתו של טדי קולק המקום נהפך לפנינת חמד. כיום רבים מתושבי שכונת "שמעה" מבוססים כלכלית, ואחד מבני השכונה הוא חברינו הגואל, שבנה לו וילה בבית הכרם ומשמש בבית הכנסת שלנו כיושב ראש הגבאים וכגזבר מעולה, יחד עם גיסנו יוסי מזרחי, ואני אישית מעריך את מסירותם. יש לציין כי אף תנועה או מפלגה פרט לאחדות העבודה, לא עשו מאומה למען חיזוק העולים והתושבים שחיו חיי דלות ועוני.

במבט לאחור, אני מתגעגע לתקופה ההיא, שחשתי את החברות והחום שהקרינו חבריי בתנועה. המנהיגים נתנו דוגמה אישית. הם דאגו קודם כל למדינה. רוב החברים היו יוצאי הפלמ"ח וכידוע מספרים היה מועט סך הכל 4300 איש כולל הנשים.

בשורות הפלמ"ח נהרגו למעלה מאלף לוחמים. הם ניהלו את כל הקרבות הקשים והמרים, להבדיל אלף הבדלות מאנשי נטורי קרתא הקיצונים שהלכו עם דגלים לבנים לעבר מעבר מנדלבאום בשעות הקשות כשהמדינה התבוססה בדמה, ורצו למסור את ירושלים לידי הירדנים. צר לי כי חלק מהאנשים הללו השתלטו על השכונה שבה נולדתי והסבים שלי יסדו ובנו את בתייהם הראשונים.

את יגאל אלון פגשתי לראשונה בשנות השישים, עת נערכו הבחירות לכנסת. אלון בשנים ההן לקח פסק זמן מהפוליטיקה בארץ ונסע ללונדון ללמוד ב"אוקספורד", האוניברסיטה היוקרתית ביותר באירופה. מספרים שהמרצים האנגלים, הפרופסורים המהוללים של "אוקספורד" היו מבקשים ממנו בהפסקות, בין הרצאה להרצאה, שיספר להם כיצד לחם נגד שבעה צבאות של מדינות ערב ובמיוחד על הקרבות שניהל נגד הצבא המצרי, כיצד בימים ספורים במלחמת השחרור כבש את כל סיני וגרם להתמוטטות הדיבזיות המצריות שמנו אלפים רבים וכיצד עבדול נאצר נכנע בכיס פאלוג'ה. כידוע, יגאל אלון היה מפקד פיקוד הדרום של צה"ל וקיים שיחות רבות עם עבד אל נאצר ושכנע אותו להפסיק את הלחימה. יגאל מצידו קיים את הבטחתו ונתן למצרים לחזור למצריים בלי פגע. הוא מנע הרג משני הצדדים. בכל הקרבות שניהל יגאל אלון, גברו הכוחות הישראליים על אויביהם. יגאל גם ידע לרתק את ההמונים בהופעותיו המרשימות, ומיד לאחר הבחירות התכנסו המוסדות העליונים של אחדות העבודה ופה אחד החליטו כי יגאל אלון יתמנה לשר העבודה בממשלת ישראל. רצה הגורל ולצערנו יגאל קיבל התקף לב עם נחיתתו בארץ. זה קרה בשנה הראשונה לעבודתי במועצת פועלי ירושלים, בשנת 1960.

אני וחברי שלמה לוריא, שהיה מראשי "אחדות העבודה" בירושלים, הלכנו לבקר את יגאל אלון בבית-החולים "שערי צדק" (אגב, לוריא היה ממלא מקומו של משה ברעם ז"ל, יושב ראש ההסתדרות בירושלים). כשהגענו לבית החולים ראינו את יגאל יושב על המיטה. כשראה אותנו אורו פניו. הוא קיבל אותנו בחביבות רבה ובבדיחות הדעת. מסתבר שאת שלמה לוריא

הוא הכיר כקצין תרבות בפיקוד הדרום. יגאל אמר לנו לא הייתם צריכים להטריח את עצמכם, התקף לב היה קל. הרופאים אמרו לנו שהוא נמצא כרגע במעקב ותוך 48 שעות ישוחרר, שכן הוא התכוון להשתתף בישיבת הממשלה הראשונה שלו.

יגאל שאל אותנו האם ישנו נושא חשוב בהסתדרות הטעון חקיקה. אמרתי ליגאל שהנושא שמעיק עלינו ועל תנועת העבודה בכללותה הוא שאין חוק המסדיר את פיצויי הפיטורים. יש נוהג והסכמים שונים בנושא פיצויים, אולם חוק אין. התרעתי בפניו על כך שיש פשוט הפליה בין הפקידיים המקבלים פיצוי של חודש ימים עבור כל שעת עבודה, לבין פועלי התעשייה בעלי הצווארון הכחול, המקבלים פיצויים של שבועיים בשנה, למרות העבודה השחורה ותנאי העבודה הקשים שלהם, והדבר זועק לשמיים. יגאל אמר לנו - טוב שדיברתם איתי. החוק הזה מצידי יעמוד בראש סדר היום שלי. כעבור ימים ספורים יגאל אלון נשבע בכנסת ובאותו ערב אנו, חברי מזכירות המפלגה קיבלנו הזמנה לבקר בדירתו. הופתענו. הדירה הייתה צנועה - רק של שני חדרים: סלון וחדר שינה בלבד. הבית שכן בסמוך למוזיאון האיסלם בשכונת טלביה, ומה שהרשים אותי, שאת הכיבוד לא הגיש שום עוזר, אלא שר העבודה במו ידיו הגיש לנו את התקרובת. עבר בין החברים ושוחח עם כל אחד מאיתנו (האם אפשר להשוות עם שרים המכהנים כיום ?) במפגש הזה יגאל בישר לנו, כי התקבלה החלטה של הנהגת אחדות העבודה, שכל חבר כנסת או שר יאמץ אזור. יגאל בחר את אזור ירושלים.

שמחנו מאוד לקראת סיום הפגישה המארח שאל אם יש איזו בעיה או הצעה או בקשה שבתוקף תפקידו כשר בממשלה יכול לעזור. הייתה דממה. אני, הצעיר בחבורה, הרמתי את ידי בהיסוס. התרגשתי. יגאל פנה אליי ואמר - "קום בחור צעיר ושא את דברך". סיפרתי על חבר בשם אהרון פנחסי, שבמקצוע היה עורך דין והתנדב להרצות בליל שבת בסניפי המשנה שלנו. ציינתי, שפנחסי נבחר ברוב קולות מול מתמודד בשם נחמיה בן-תור למלא את מקומו של שלמה לוריא בזמן שהותו של זה בשליחות המפלגה בארצות הברית ובקנדה. לאחר סיום שליחותו של לוריא התפטר עורך דין

פנחסי (מבלי להתייעץ עם חברים) מתפקידו בהסתדרות, ונותר מחוסר עבודה.

טענתי כ לדעתי יש צורך חברי לסייע לו.

יגאל פנה בו במקום לעוזר שלו ואמר – "מחר בבוקר אתה מביא לי לשכה שלנו את עו"ד אהרון פנחסי, חי או מת" (זה היה הסגנון שנהגו בפלמ"ח). למחרת בבוקר הגיע עו"ד פנחסי למפגש עם יגאל, שהציע לו מספר תפקידים. פנחסי יכול לבחור איזה תפקיד שרצה. מסתבר שהתפנה תפקיד של רשם החברות במשרד העבודה, ולתפקיד היו חייבים למנות עורך דין. פנחסי נכנס לתפקיד והיה כל כך מאושר, שכשפגשתי אותו הוא אמר לי – 'אהרון, תאמר לי כיצד היה לך אומץ? כל חבריי הבוגרים ידעו את מצבי ואתה היחיד שקמת ודיברת". השבתי - כל ישראל ערבים זה לזה. לא יכולתי לעמוד מנגד, פעלתי לפי צו המצפון שלי.

יש לציין, כי בתקופה זו היה חוסר עבודה. לי אישית היה סיפוק לעזור ולסייע לחברים. פעלתי גם בניגוד להוראות של חברינו מהקיבוץ המאוחד, שביקשו מאיתנו לא לסייע לחברים העוזבים את הקיבוץ. המגמה שלהם הייתה, שאם עוזבי הקיבוץ לא ימצאו עבודה בעיר, יש את הסיכוי שהם יחזרו לקיבוץ. אני סברתי, שאם לא נעזור לחברים הללו הם ימצאו את הדרך להיקלט בעבודה בעיר במסגרות של המפלגות האחרות, ואכן צדקתי.

החברים עוזבי הקיבוץ הגיעו יום יום לסניף אחדות העבודה. אנחנו קיבלנו אותם בחמימות רבה. בסופו של דבר רוב מחוסי העבודה הללו נעזרו על ידינו. המזכירה שלנו בתקופה ההיא הייתה שמחה כדורי, שעלתה בגיל צעיר מעיראק. היא הייתה נשואה לעזרה כדורי, שהיה מלוחמי המחתרת בבגדד. עם עלייתם ארצה הם הצטרפו לקיבוץ 'נען'. קרה להם אסון ובנם טבע בים. עקב הטרגדיה הזו הם עברו מהקיבוץ למבשרת ירושלים. שמחה, למרות גילה המתקדם והכאב שעברה, הייתה בעבורנו ממש כמו אמא. היא התייחסה לכל אחד מאיתנו כאילו היה הבן שלה. היא הייתה אישה אידיאליסטית ומסורה, אחריה הייתה המזכירה חיה הראל. באחד הערבים

הגיעו הזוג יוסי וחיה הראל וסיפרו, שמסיבות אישיות עזבו את קיבוץ הל"ה. יוסי חזר למקום עבודתו טרם גיוסו לצה"ל ואילו חיה חיפשה מקור תעסוקה לקיום.

התקשרתי לידידי אברהם גרבלי ז"ל, מזכיר המפלגה הארצי, ומבלי הרבה שאלות אמרתי לו שחיה הראל נראית לי מתאימה לתפקיד מזכירת המפלגה. מסתבר שעשינו עסק מצוין. חיה עבדה הרבה מעבר לשעות המקובלות. היא הייתה פעילה גם בפעולות שערכנו בלילות שבת וסייעה לנו רבות בארגון כנסים, ימי עיון וכל מה שנדרש. באחד הימים החלטנו להרחיב את אולם הכינוסים בסניף המפלגה והיה צורך להרוס קיר, ולסלק את הבלוקים אל מחוץ לבית המפלגה. חיה עמדה על דעתה והתעקשה לעזור ולהרים את הבלוקים הכבדים. אני ידעתי שהיא נמצאת בהריון לאחר טיפולים רבים. התחננתי לפניה לא להרים משאות כבדים. שום דבר לא עזר. היא הייתה עקשנית, ובאותו ערב הייתה לה הפלה. אולם לשמחתנו, כעבור תקופה מסוימת חיה נכנסה שנית להריון. כולנו שמחנו. הלידה עברה בשלום, ובאותו שבוע נולדה הבת הבכורה שלנו בשמת היקרה. כך שהשמחה שלנו הייתה כפולה ומכופלת. לבן של חיה קראו יובל, והילד המוכשר הזה פרח. אולם לדאבונו הבן הזה נהרג בשוגג במלחמת "שלום הגליל" (מלחמת לבנון הראשונה).

מסתבר שנהרגו שני בחורים בשם יובל הראל. שניהם שירתו בגרעין נחל מוצנח. נוכחתי בהלוויה של יובל הראל, ובעת ההלוויה הודיע קצין העיר למשפחתו של יובל השני שגם בנם היקר נפל. עד היום אני זוכר את הזעקות של האם האומללה. עליהם נאמר: בחייהם ובמותם לא נפרדו. ואכן שתי הנשמות היקרות נקברו בהר הרצל סמוכים אחד ליד השני. יהי זכרם ברוך.

באפריל 1958 כלומר לאחר שנתיים וחצי ששירתתי כמרכז האיגוד המקצועי (בשכר) וכמרכז החטיבה הצעירה (בהתנדבות) נערכו בחירות פנימיות לשליחת נציגנו לוועד הפועל של ההסתדרות בתל-אביב. הוועד הפועל היה המוסד העליון של ההסתדרות, מעין הפרלמנט של ההסתדרות.

להפתעתי נבחרתי במקום הראשון מטעם ירושלים. החבר יצחקי ששימש כיושב ראש ועד עובדי חברת החשמל, היה גם הוא מועמד, אך לא נבחר. שנינו נכחנו בעת ספירת הקולות. הוא כעס ואמר כיצד יכול להיות שהוא במעמדו לא יבחר, וכי זה עולה לו בחייו. הוא טרק את הדלת בכעס והתחיל לרדת במדרגות. יצאתי אחריו, העליתי אותו חזרה לאולם והודעתי שאם זה עולה לו בחייו אני מתפטר ומפנה את מקומי עבורו. אגב, האיש הזה היה מועמד מטעמנו לכנסת בהשתדלותו ושל יצחק בן-אהרון). אותו יצחקי, הוריו היו גרים בחצר שלנו בשכונת הבוכרים, בבית שהיה שייך לסבי ומעולם הם לא שילמו למשפחתי דמי מפתח. כשהוריו נפטרו אבי היה על כיסא גלגלים. ביקשתי מיצחקי לחלק את דמי המפתח של הדייר החדש שווה בשווה. לצערנו הוא לא הסכים. בסופו של דבר הוא קיבל שני שלישים של דמי המפתח ואבי קיבל רק שליש מהסכום. מסתבר שגם בקהילה הבוכרית היו כאלה שלא נהגו בהגינות וחבל. חרה לי מאוד. הייתי סבור שאדם בעל תפקידים נכבדים בתנועתנו יהיה יותר נדיב וישמש לדוגמה. התאכזבתי. כשהאיש נפטר, המשפחה פנתה אליי בבקשה להספיד אותו בבית הקברות בסנהדריה. עשיתי את מבוקשם, כי אף אחד מחבריו הקרובים לא נכח במקום.

אחדות העבודה פועלי ציון - שנת 1960

בשנה זו היו לנו רק 200 חברים ששילמו מיסים. באותה שנה נערכו בחירות להסתדרות. אחדות העבודה קיבלה למעלה מ-20% מהקולות בבירה ומפא"י איבדה את הרוב המוחלט שהיה לה. אנחנו הפכנו לסיעה השנייה בגודלה. בערב ספירת הקולות שאל אותי משה ברעם, שהיה המנהיג הכל יכול בבית-ההסתדרות: "תגיד לי אהרון, איך ייתכן שיש לכם מספר כל-כך קטן של חברים ואתם מצליחים לקבל עשרות אלפי קולות?" והוסיף – "גם אין לכם אמצעים כספיים רבים". ענית: א. אנחנו פועלים כמשפחה אחת. ב. התברנו ברוח ההתנדבות. משה ברעם הוסיף ושאל: מנין יש לכם כל-כך הרבה צעירים? השבתי לו שרוב החברים שלנו הם יוצא הפלמ"ח, יוצאי הכשרות וחברים שעזבו את הקיבוץ ועברו לעיר.

כתוצאה מעליתנו בבחירות, חברי עמנואל זיסמן ז"ל פינה את מקומו במחלקה לתרבות וקליטה של ההסתדרות בבירה ונבחר לרכז את הסתדרות הפקידים, אחת האגודות הגדולות ביותר של ההסתדרות בירושלים.

מאחר שהתפנה תפקידו במחלקה לתרבות, היו שלושה שהמליצו עליי להיכנס לתפקיד במקומו: שוקה תדמור ז"ל, שהיה הכתב המדיני בעיתון "למרחב", ביטאון אחדות העבודה (העיתון יצא לאור בכל ימות השבוע עם הכותרת הכחולה). שוקה היה איש משרד החוץ לשעבר, משכמו ומעלה. למעשה האיש המרכזי שלנו שהתנדב מעל ומעבר בנושא הסברה. אשתו לויטה הייתה אישה נאה, בלונדינית ומיוחדת ולימדה אותנו בהתנדבות ריקודי עם וריקודי עמים. השני היה חברנו שלמה לוריא, שהיה במקצועו איש חינוך חבר קיבוץ "נען" לשעבר וממלא מקומו של משה ברעם מזכיר ההסתדרות. השלישי היה עמנואל זיסמן, שהיה מזכיר המפלגה בירושלים (לפני כן שימש כיושב ראש תא הסטודנטים שלנו יחד עם המשורר חיים גורי ז"ל ופרופסור אריה שירום). כאמור, שלושתם הציעו שאקבל את התפקיד במחלקה לתרבות של הסתדרות בירושלים. כמעט כולם הצביעו עבורי, פרט לאדם אחד מוטק'ה פרידמן ז"ל, שהיה נציגנו בהסתדרות פועלי הבניין, ניצול שואה עם מספר על היד. משום מה הוא אמר בישיבה שאילו היו קוראים לו מזרחי ולא פרידמן, הוא היה מגיע להישגים יותר גבוהים. אני אישית נדהמתי, מאחר שאני כבר דור רביעי בארץ והשתתפתי כמעט בכל מלחמות ישראל (פרט למלחמת העצמאות שאז הייתי בן 13 מוטק'ה פרידמן גם אמר בישיבה – "אהרון מתת-טוב במחלקה לתרבות ימכור כרטיסים למופעים" (כלומר – יהיה במעמד נחות). כשהגיעו הדברים לאוזניי שמרתי את הדברים בליבי, אולם החלטתי להוכיח את עצמי בכל תפקיד ציבורי שאבחר אליו.

רצה הגורל, שעם סיום הקרבות במלחמת יום הכיפורים הגעתי לחופשה. בכניסה לפני המעלית פגשתי את מוטק'ה פרידמן. הייתי עם מדי צה"ל ומוטק'ה בא לקראתי, כמדומני שגם ירדו דמעות בעיניו. הוא נישק וחיבק

אותי ואמר לי – "כל הכבוד. עברת תקופה קשה. אתה כבר חמישה חודשים נמצא במבואות איסמעיליה שבמצרים. העיקר שנשארת בחיים". נפרדנו לשלום, ובאותו ערב (ליל שבת) נודע לי כי מוטק'ה פרידמן נפטר.

המחלקה לתרבות

המחלקה שכנה בבית ההסתדרות הישן. בבניין זה היה גם הקולנוע ההסתדרותי הקטן. מנהל המחלקה שהייתי כפוף אליו היה מרדכי המנחם. מסתבר שהוא היה הוותיק במחלקה, שהתקדם עם השנים. איש נמוך, עם משקפיים עבים שומר על הקיים ושם את הדגש על הפעלת בתי התרבות בשכונות. איתי עבדו במחלקה קלמן פרידמן שהפעיל את בית ההסתדרות בקריית יובל ובקריית משה. בתקופה ההיא לא הייתה טלוויזיה ולפחות פעם בשבוע הקרינו סרטים. עובדיה בן חיים היה ממונה על בית ההסתדרות בקטמונים ובמבשרת ציון. אליהו כהן היה ממונה על מכירת כרטיסים של הופעות תיאטרון והצגות שהציגו בתל-אור ובקולנוע אדיסון שהיה הגדול מכל האולמות בירושלים, ושם הופיעו מנהיגי המדינה עוד לפני קום המדינה. תפקידי היה לארגן פעילות בקרב האיגוד המקצועי. בשעות הבוקר ארגנתי הרצאות בחדרי האוכל שבמפעלים. בשעות הערב ארגנתי הרצאות באולמות של בית ההסתדרות.

להרצאות במפעלי התעשייה הייתי מזמין את ד"ר אפריים בן אליהו. הוא היה מרצה בשפה עממית בשקפים ובנתונים על רמת הגולן והחרמון ועל כמויות המים האצורות במעמקי האדמה. הבאתי גם חוקרים גיאולוגים שהרצו על הר הבית – עיר דוד.

מאחר שבעת ההיא הייתה יריבות בין אחדות העבודה למפא"י, חלק ממזכירי האגודות של המפלגה הגדולה ניסו להצר את פעילותו במפעלים שהם מטפלים בהם. קיצוני ביניהם היה דווקא חיזקיה גדלוב שגדל איתי בשכונה, ואביו היה בן ברית של סבי חיים מתתוף. את כל העבודות הבנייה והטיפול בבור המים שלנו כולל החפירות מסביב לעצים בגן הפורח, הוא

עשה. כמדומני היה זה אביו החורג, כי לא אחת נאמר עליו כי 'גדל ללא אבא'. גדלוב היה ממונה על מפעלי ההסתדרות ועל נעלי ירושלים. הוא אמר לי במילים אלו – "אתה לא תארגן פעולות תרבות במפעלים בלעדיי". תשובתי הייתה – "המפעלים הם לא הרכוש שלך, ואני מסרב לקבל ממך הוראות". אני פשוט עקפתי אותו וסיכמתי עם כל מנהלי המפעלים והוועדים ישירות. ולמרות האיומים לא בוטל אף אחד מהסמינרים ומההרצאות שביצעתי. כעבור זמן נבחרתי כחבר ועד העובדים בהסתדרות.

לאחר פרישתו לגמלאות של מנהל המחלקה לתרבות מרדכי המנחם התמנה לתפקיד אהרון חיים הכהן, שהיה איש אשכולות, ועם מינויו נפתח דף חדש. הוא היה מראשי המודיעין של ההגנה וסיכן את חייו כשהתחזה למוסלמי בתקופות האירועים הקשים. הוא ידע ערבית על בוריה ושימש כעוזרו של הנשיא יצחק בן צבי. מהיום הראשון שהכרתיו נוצרה כימיה בינינו. הוא אמר לי – אני דן את האדם לפי מעשיו ולא לפי הצבע של מפלגתו. הוא גם יודע את השקפתי המפלגתית. מיום שהצטרפתי לתנועת העבודה דגלתי באיחוד בין שתי המפלגות. תמכתי בגישה של יגאל אלון ויצחק בן-אהרון.

עוד לפני שבן אהרון התמנה למזכיר הכללי של ההסתדרות, הוא כתב מאמר מרשים שהתפרסם בכל העיתונים בארץ: "עוז לתמורה בטרם פורענות". בן-אהרון חשש, שתנועת העבודה שהקימה את המדינה והקיבוצים תאבד את מעמדה במדינה. ולצערנו אנו רואים זאת במו עינינו. אין ספק כי מאמר זה הביא לזירוז האיחוד בינינו לבין מפא"י. אני חוזר למורי ורבי אהרון חיים כהן. בארבע עיניים אמר לי – עקבתי אחר פעילותך. אני נותן לך יד חופשית. תעשה שותפות עם מי שנראה לך. כי לפניו הזהירו אותי ואמרו – אם תעשה שותפויות עם גורמים אחרים, אנחנו לא נתקיים. והם טעו. כי אף מוסד שעבדנו בשותפות עמו לא השתלט עלינו. ידעתי שישנם גופים כגון "מרכז ההסברה", "הקרן הקיימת" ועוד שהיו משופעים בתקציבים, אך לא הייתה להם גישה לציבור העובדים. תחילה פניתי למנהל "מרכז ההסברה" בירושלים. הם דאגו למרצים ואנחנו לאולמות וכך הפכנו

לשותפים. בכל ימי העיון והסיורים בארץ הם ארגנו לנו על חשבונם את האוטובוסים, את הכיבוד ואת המדריכים ואנחנו דאגנו שוועדי העובדים יבואו בהמוניהם לפעילות המשותפת. כך היה גם עם מחלקת ההסברה של "הקרן הקיימת". הם עשו עבודות אדירות ופרצו דרכים בכל גבולות המדינה. ובכל חודש הוצאנו מאוד חברים לסיורים הללו, ובציבור הפסיקו לדבר על חיסול "קרן הקיימת". אנחנו ביקרנו כמעט בכל היערות ומאגרי המים בארץ. התקציבים זרמו וכולם נהנו. חברי מוטק'ה הר היה ממונה מטעם "הקרן הקיימת".

במחלקה לתרבות בהסתדרות עבדתי תחת הובלתו של אהרון חיים כהן. הוא היה איש מפא"י ואני איש אחדות העבודה, אבל למרות זאת הוא קרא לי יום אחד ואמר לי בגילוי לב שאליי יש לו יחס חם ואילו חבריו במפא"י גורמים לו מדי יום מפח נפש.

אני נזכר כי ביום הנישואים שלי בטקס החופה הוא ממש בכה מרוב שמחה. הייתה לי הרגשה כי האיש נרדף על לא עוול בכפו והביקורת עליו הייתה ללא שום בסיס. באחת הפגישות ידידי אהרון אמר לי יש לי: יש בקשה מיוחדת אליך. שים לב כי לרוב הפעולות שאנחנו עורכים במחלקה מגיעים אנשים מבוגרים. יש חשיבות שהדור הצעיר ימלא את האולמות של ההסתדרות. פשוט אנחנו צריכים למשוך את הדור הצעיר כי אחרת ההסתדרות תאבד את כוחה ואת צביונה.

התקשרתי לידידי האוניברסיטה העברית וביקשתי למצוא מרצה וחוקר על מנת שירתק את הצעירים ושהם ירחיבו את שורותינו. קיבלנו המלצה להזמין את החוקר הגיאוגרף והארכיאולוג מנשה הראל, שעזב את הקיבוץ ונהפך למרצה מבוקש. הזמנתי את מנשק'ה והוא אמר לי כי הוא עוסק במחקר של יציאת אבותינו מארץ מצרים וכי גילה ממצאים בדרום הארץ ושהוא יכול לספר על חדשות ממחקרים שנערכו ברחבי מדבר סיני. וכאן הייתה לי הפתעה נהדרת: מדי שבוע הגיעו עשרות צעירים וסטודנטים להרצאות ואולם הכינוסים היה פשוט מלא עד אפס מקום. מנשה הראל כידוע הקים את בית הספר לסיירים של צה"ל ואני אישית הצטרפתי לחוג

המשוטטים שלו. סיירנו בכל אתר שבו נערכו חפירות. הראל אף הזמין את הפרופסורים החוקרים והם אישית סיפרו על הממצאים שלהם. אני זוכר את הסיורים באזור מצפה רמון כשרבים מיוצאי הפלמ"ח השתתפו בהם. שעות רבות טיילנו במכתש רמון. התפעלנו גם מהחפירות שנערכו בעכו העתיקה ומהחווייה שחווינו בעומק מתחת לעיר עד מי התהום.

לימים קראתי את ספריו של יקירנו הראל והתעניינתי בתולדות משפחתו. התברר לי שאחד מהסבים שלו היה ממשפחת אברהמוף שהיה מעשירי הקהילה הבוכרית שאירח אה את אדמונד דה רוטשילד בביקורו בבוכרה.

סבא אברהמוף דאג להביא לארץ שתילי גפנים מובחרים שהפיקו מהם את היין ביקבי ראשון לציון וזכרון יעקב. הוא היה גם ממייסדי שכונת הבוכרים ומאלה שבנו את בית הכנסת במרכז שכונת הבוכרים.

בכל יום עצמאות מנשה הראל היה מזמין את מפקדי הפלמ"ח לחורשה בקרית ענבים והם היו מרתקים את הציבור עם סיפוריהם על הקרבות. בחג הסוכות מנשק'ה הזמין סופרים ומשוררים לסוכה שבנה בחצרו במוצא.

היה לי את הכבוד להמליץ בפני טדי קולק על מנשק'ה הראל לקבל את פרס ישראל. מנשה קיבל גם את הפרס ע"ש יגאל אלון. בערב הענקת הפרס הוזמנתי אישית על ידי מנשק'ה להשתתף באירוע. לשמחתי פגשתי שם את ידידי הנשיא יצחק נבון. הפצרתי בו שימליץ על מנשק'ה לקבל את פרס ישראל, והוא נענה לפנייתי. הוא שלח מכתב אישי לוועדה וחלום חיו של מנשק'ה התגשם. נכחתי בטקס שבו קיבל את פרס ישראל בתיאטרון ירושלים וההתרגשות הייתה גדולה.

מנשק'ה גם קיבל את פרס יקיר העיר ירושלים. הוזמנתי לוועדה שבראשה עמד חברי ח"כ עמנואל זיסמן. טדי שאל אותי מדוע מגיע לפרופסור הראל פרס יקיר ירושלים. אמרתי לו - מארבעה טעמים: א. הוא כתב 12 ספרים על ידיעת הארץ וכולנו למדנו מספריו בנעורינו. ב. הראל היה פעיל בעלייה הבלתי לגאלית וסייע להעלאת למעלה מ-2000 בני נוער מסוריה בתקופת המנדט. ג. כאיש הפלמ"ח עסק בריגול כמסתערב בסוריה ד. במסגרת צה"ל

הקים את בית הספר לסיירים והוא מכיר כל שביל בארץ. שמחתי שהוועדה אישרה פה אחד, ופרופסור הראל קיבל את התואר הנכסף: חתן פרס ישראל.

באותו מעמד המלצתי גם על מר כתריאל טחורש, יושב ראש התאחדות התעשיינים בירושלים, ושוב נשאלתי על ידי טדי קולק מה הקשר שלי עם העשיר הזה, "הרי אתה מייצג עובדים ולא מעסיקים". סיפרתי על עברו המפואר של כתריאל ידידי שבצעירותו היה איש השומר הצעיר ומחלוצי התעשייה בירושלים. הוא בנה בגבעת שאול את שני המפעלים "מיפרומאל" ומפעל הנחושת (לצערנו הרב היום יש שם סופרמרקט של רמי לוי). הוא היה מעסיק למופת ואחראי לפרנסתם של מאות עובדים. שמחתי שגם בקשתי זו אושרה. בערב מתן תואר יקיר העיר ירושלים, התבקשתי על ידי פרופסור הראל ומר כתריאל טחורש לברך במקומם. התרגשתי מאד והייתה לי תחושת של סיפוק עצום על כי שני האישים הגדולים הללו נבחרו.

שניהם קבורים בחלקת יקירי העיר ירושלים יחד עם טדי קולק. יהי זכרם ברוך.

פרקי חיי בהסתדרות

מזכיר ההסתדרות הכללית דאז אהרון בקר, החליט לערוך בחירות דמוקרטיות בכל האגודות המקצועיות. בפעם הראשונה הוחלט שכל העובדים בכל ענף מקצועי יבחרו את מזכיר האיגוד שלהם, במסגרת ועל בסיס מפלגתי. יו"ר מפלגת העבודה בירושלים היה חבר הכנסת משה ברעם ולקראת הבחירות הוזמנתי לשיחה אישית במשרדו. מדובר על התקופה שמפא"י ואחדות העבודה פעלו במשותף במסגרת המערך. אני כמזכיר, טיפלתי בכל מפעלי המזון והמאפיות בירושלים, פרט למפעל "טבע", שהיה מפעל גדול מאורגן ושימש כחלון הראווה של התעשייה בבירה. הוא היה בין המפעלים הראשונים שהקימו חדר אוכל מפואר

לעובדים עם ארוחות בתשלום סמלי וכל המועסקים במפעל קיבלו ארוחות בוקר וצוהריים ברמה גבוהה.

מפעל זה טופל על ידי תמר קראוס, שטיפלה כמזכירה ותיקה בענף הטקסטיל. היא הוזמנה גם לכל הישיבות שנערכו בוועד הפועל של ההסתדרות בתל-אביב. לאחר שנקבע תאריך לקיום הבחירות משה ברעם ביקש ממני לוותר על המקום הראשון בבחירות שייערכו מטעם הסתדרות המזון והאפייה, בטענה שאני איש צעיר ולתמר קראוס יש ידע רב בנושאים המקצועיים. בתוך תוכי ידעתי שזאת לא הסיבה האמיתית. האמת הייתה, שאני שייך ל"אחדות העבודה" ואילו תמר הייתה חברה ותיקה במפא"י. (לפועלי המזון והאפייה היו שני מזכירים ארציים, האחד פנחס מישורי ממפא"י והשני יצחק בר-אבא מ'אחדות העבודה'). בתשובה למשה ברעם אמרתי – לא יתכן שמזכירת האיגוד תטפל ותכהן בשני תפקידים ותעמוד בראשם של שתי הסתדרויות, והוספתי שהדבר נוגד את הצדק האלמנטרי וכי אינני מוכן להיות סגן מזכיר של מי שמטפלת רק במפעל אחד – "טבע" ושאם כך יוחלט, אסיק את המסקנות. ברעם קיבל את דברי בתדהמה ושאל אותי - איך יוצאים מהמבוך הזה? אמרתי לו - אני מציע לכנס את כל חברי ועד העובדים ושהם יבחרו מי יעמוד בראשם. משה ברעם נרתע, מאחר שידע לאן אני חותר ומה תהיה התוצאה. הוא אמר לי שהוא מסיר את הצעתו, אולם התרה בי ואמר - בחור צעיר, אני מזהיר אותך שאם חלילה נפסיד ומפלגה אחרת תשתלט, אני אצטרך להסיק את המסקנות. עניתי לו - בעזרת האל אתה תופתע. ואכן כך היה. השגנו תוצאה של למעלה מ 75% בסיום הבחירות ערכנו מסיבה מפוארת באולם הכינוסים של ההסתדרות.

בעת ההיא מנהל המחלקה לתרבות וקליטה היה חבר הכנסת לשעבר מרדכי זר. גייסתי אותו על מנת שיעזור לי לשכנע את המזכירות הארצית של הסתדרות פועלי המזון והאפייה בתל-אביב לקיים את הוועידה הראשונה בירושלים. הוא הצליח לארגן את התקציב הדרוש, ואכן התקיימה הוועידה הראשונה של ההסתדרות של פועלי המזון והאפייה ברוב פאר והדר באולם מיטשל שהכיל למעלה מ- 860 מקומות ישיבה. רוב הצעירים

היו מחוץ לירושלים. דאגנו לשכן את כולם בבתי המלון בעיר. לאחר הנאומים הייתה תוכנית אומנותית עשירה עם להקות רבות ומלבד לדיונים שנערכו באולמות של בית ההסתדרות, ארגנו גם טיול במקומות ההיסטוריים של ירושלים. לכבוד הוועידה נתקבלו מברקים וברכות מרחבי הארץ ומהאגודות המקצועיות באירופה ובארצות הברית. לאחר שמילאתי שתי קדנציות בשליחות תנועת העבודה במזון ובאפייה, עברתי לתפקיד אחר.

בהסתדרות: עבודתי כמזכיר איגוד פועלי המזון והאפייה

כששימשתי מזכיר אגודת עובדי המאפיות, הכרתי את עובדיה אנג'ל ז"ל. הוא היה מקצועי ביותר. הוא למד כימיה באוניברסיטה והיה הרוח החיה. הוא הביא את המכונות המשוכללות ביותר, והמאפייה סיפקה כמויות אדירות של לחמים ודברי מאפה לצה"ל. שמחתי שלמרות שמר עובדיה אנג'ל נחשב לאיש קשוח, הייתה לי מערכת יחסים טובה איתו. הוא תמך כמעט בכל רעיון שהצעתי לטובת העובדים. העובדים עצמם גילו משמעת ראויה ופעלו להעלאת תפוקת העבודה. במיוחד נהניתי לראות כי בימי חמישי בלילה עובדיה אנג'ל עבד כל הלילה יחד עם העובדים בקליעת חלות, ובכך נתן דוגמה אישית יוצאת מן הכלל. לא ראיתי דבר כזה, שבעל מאפייה יתן דוגמה אישית שכזו.

עובדים רבים חלו במפעלים, וחלקם נהפכו לנכים (במיוחד אלו שחלו במחלת הסרטן הממארת. בתקופה ההיא עדיין לא נחקק החוק לביטוח לאומי שהכיר בנכותם). היו עובדים שעבדו עשרות שנים וחלו במחלות קשות, אך משפחתם נשארה ללא פרנסה. משפחת אנג'ל ובמיוחד עובדיה ודני, שהיו מראשי התעשיינים בירושלים, היו הראשונים שתמכו בהצעתי לחתום על פנסיה מקיפה. מאחר שהעובדים היו גם הם צריכים להשתתף בתשלום, לצערי נתקלתי בהתנגדות קשה. לדוגמה, מנהל העבודה הראשי התנגד לשלם חלק מכספי הפיצויים שלו. הבנתי שצריכים למצוא פשרה.

מאחר שמדובר היה כי הסכם הפנסיה המקיפה יחול מהיום הראשון לעבודתו של העובד, הצלחתי לשכנע את ידידי עמוס ערן מנהל מבטחים, כי מבטחים תוותר על התשלום לעובדים עבור השנים שהיו בפנסיית יסוד. לשמחתי הצעתי התקבלה ומאפיות "אנג'ל" ו"ברמן" היו בין הראשונות שחתמו על ההסכם.

בטרם חתם על ההסכם, הודיע עובדיה אנג'ל כי לא יחתום על הסכם אם שמו לא יופיע יחד עם העובדים (תקנות "מבטחים" חלו רק על העובדים). שאלתי אותו מדוע הוא עומד בתוקף על כך שיבטחו אותו יחד עם העובדים. הוא השיב לי: מאחר שאני שוטף במאפיית אנג'ל, אני מוכן לאכול חמין ולערוך מסיבות עם אחיי השותפים, אולם אינני סומך על אף אחד מבני משפחתי, ולא רוצה להיות תלוי בשותפיי אם חלילה אחלה. אני רוצה לשלם ולהצטרף לביטוח יחד עם כל העובדים". לדאבונו, ברבות הימים חלה במחלה הממארת והייתי צריך להחתים אותו בהתאם לתקנות "מבטחים" שאסרו עליו להמשיך לעבוד.

עובדיה אנג'ל סירב לחתום וטען כי מספיק אם יגיע אחת לכמה ימים וייתן עצות – זה ייחשב כעבודה, והוא אינו מוכן לחתום על ההצהרה שאינה מוסרית.

פניתי לעמוס ערן, מנהל "מבטחים" משכינס את ההנהלה, ופה אחד הוחלט שמוותרים על חתימתו. לאחר מותו, בשבעה, כשבאתי לנחם את אשתו, היא התפעלה ואמרה לי – 'אני גאה ביושרו של בעלי, שראה את הנולד'.

המנהל הראשי של מאפיית אנג'ל דוד ארנייס ז"ל, התנגד נחרצות להיכנס לתוכנית הפנסיה המקיפה. מחוסר ברירה, בשלב הראשון ויתרתי על הצטרפותו ולאחר שכל העובדים חתמו והצטרפו, הוא נשאר לבדו מחוץ למסגרת הפנסיה המקיפה. בשלב השני הוא שינה את החלטתו והצטרף. רצה הגורל, וגם הוא חלה בסרטן, אולם משפחתו קיבלה את מלא התמורה מ"מבטחים" לאחר מותו בטרם עת.

מאפיית "ברמן" שהייתה המתחרה של מאפיית אנג'ל, השקיעה גם היא רבות בקניית מכונות ועד היום היא הספקית השנייה של מכירת לחמים ודברי מאפה לצה"ל. יום אחד קראו לי אנשי הנהלת ברמן להתייעצות. הסתבר שאנשי הנהלת המאפייה הגיעו ברובם לגיל מבוגר וקשה היה להם לנהל את המאפייה. הם הציעו שההסתדרות תארגן את המפעל במסגרת קואופרטיב. בראש ועד העובדים עמד מאיר ש"ץ ז"ל, שהיה גם חבר המזכירות הארצית של עובדי האפייה. כמו כן הוצע, שאני אתמנה ליו"ר ההנהלה אם לומר את האמת, אני אישית התלהבתי מהרעיון. כינסתי את העובדים והסברתי כי הנהלת מאפיית ברמן מוכנה לקבל סכום מינימלי בעבור השימוש במבנה ובמכונות. הצטערתי מאוד שהעובדים נרתעו מהרעיון. הם פחדו ואמרו לי שאינם מוכנים להסתכן. עברו מספר חודשים והגיע לארץ מחו"ל בן המשפחה יצחק ברמן הצעיר לנהל את המפעל ועשה זאת בהצלחה רבה. ברבות הימים העובדים הבכירים בברמן הביעו בפניי את צערם, אולם את הנעשה אין להשיב, וחבל.

בתקופתי הייתה תחרות גדולה בין שתי המאפיות. למאפיית אנג'ל היה יתרון גדול: טחנת הקמח נבנתה בסמוך לאנג'ל ובה מתקן מיוחד שדרכו, בצורת שרשרת, העבירו את הקמח הטחון בקו אווירי, דבר שחסך הובלה. אגב, לאחר שעבדתי בתע"ש חיפשתי עבודה במסגרות. בעת ההיא בנו את מגדלי הסילו. כלומר - המכלים שבהם אכסנו את גרעיני התבואה. היה לי הכבוד לבצע את עבודות המסגרות בהתקנת גשר מעל מכלי הסילו. יש לציין בהערכה את הנהלת "טחן" בהנהלת מר זוביצקי שעלה מרוסיה. הוא דאג לעובדים לחדר אוכל מסודר. אני אישית התפעלתי מהעובדים שהיו מקהילת יהודי כורדיסטאן והמנהיג שלהם היה סעדו ברוך. העובדים הללו היו מעמיסים על גבם למעלה מ-50 קילו משאית אחר משאית. המשאיות והנהגים היו מקיבוץ רמת רחל. המשאיות נשלחו לתחנת הרכבת שהייתה ברחוב 'דרך בית לחם'. כיום טחנת הקמח מושבתת, ומתחם תחנת הרכבת שהוקמה בתקופת המנדט הפך למרכז בידור, אולם לשמחתי בשכונת הקטמונים סמוך לספרייה העירונית הגדולה ישנה כיכר שנקראת על שם

סעדו ברוך, שהיה גם מנהיג בשכונתו ובקרבת מקום הוקם בית הכנסת על שם משפחת זקן, שהוקם על ידי מאיר זקן, מנהל מח' הקליטה והשכונות במועצת פועלי ירושלים.

מפעל "הדר" היה אחד המפעלים הגדולים בירושלים, והמיקום שלו היה במושבה הגרמנית. מאחר שעבדו בו במשמרות, הדיירים בסביבה התלוננו על הרעש בפני פקחי משרד העבודה. הנהלת המפעל ביקשה ממני לסייע להם למצוא שטח מתאים לבנות את המפעל. פניתי לידידי חיים מרינוב, שהיה סגן ראש העיר של טדי קולק, מדור המייסדים של תנועת העבודה בירושלים. התברר כי בשכונת תלפיות נשמרה קרקע לבניית מתנ"ס בשכונה. מאחר שהיה מדובר במפעל גדול, הנהלת המפעל הודיעה, שאם לא נסייע להם למצוא קרקע לבניית המפעל מחדש, הם יאלצו לפטר את העובדים ולסגור את העסק. פניתי אישית גם למשה ברעם. ביקשתי את התערבותו והוא נענה לבקשתי. נמצאה קרקע חלופית למתנ"ס והמפעל הוקם ברוב פאר והדר. משה ברעם אמר לי - מתת-טוב, תזכור שאנו, אנשי ההסתדרות עשינו את הכל למען שהמפעל הזה יוקם, אבל אני מסופק אם ההנהלה תזמין אותנו לחנוכת המפעל. לשבחם ייאמר שלחנוכת המפעל הוזמנו חיים מרינוב, משה ברעם וטדי קולק. אולם כעבור שנים המעסיקים שהיו כבר בגיל מתקדם והיות שלא היה להם דור שימשיך לנהל כרצונם, החליטו למכור את המפעל. בתקופה ההיא יונה מרדכי שימש כיו"ר ארגון הקבלנים בירושלים. למרות שהודיע להסתדרות כי ירכוש את המפעל וישמור על מקום עבודתם של העובדים, הסתבר כי זאת לא הייתה מטרתו האמיתית. לאחר שרכש את המפעל, הרס אותו. את המכונות מכר ליזמים מנצרת ובמקום המפעל הקים את קניון "הדר", שנקרא על שם המפעל שעל חורבותיו הוקם.

דני אנג'ל, שהיה יו"ר התאחדות התעשיינים אמר לי בכאב, כי אילו ידע שיחוסל מקום העבודה של 100 משפחות, הוא עצמו היה רוכש את המפעל והיה דואג לתעסוקתם של העובדים. יש לציין לשבח של דני אנג'ל, כי בעת שפרצה האינתיפאדה הראשונה והעובדים הערבים לא הורשו להגיע לעבוד

במאפייה, הוא דאג לשלוח את משכורתם מדי חודש, עד לסיום האינתיפאדה.

במסגרת איגוד פועלי המזון היו גם מחלקי החלב בירושלים. הם חילקו את החלב שבזמנו נמכר בשקיות לחנויות המכולת ולבתי הדיירים. את התמורה הכספית קיבלו מהנהלת "תנובה". באחד הימים החליטה הנהלת "תנובה" לעבור לבקבוקי חלב במקום השקיות. בראש ההנהלה היה חבר קיבוץ קריית ענבים. איש קשוח שהחליט כי אינו מנהל משא ומתן עם ההסתדרות והחליט כי "תנובה" עצמה תחלק את החלב ישירות לצרכנים. זאת, תוך נישול העובדים המבוגרים, ללא שום תמורה או פיצוי. החלטתי, כמזכיר האיגוד, ללמד אותו לקח, מאחר שעשה הכל באופן חד צדדי.

במשך שעות שוחחתי עמו בטלפון בשעות הקטנות של הלילה. הוא לא התרצה ועמד על דעתו. ציוותי על כל החלבנים להגיע למחלבת "תנובה" ולא לאפשר לאף אחד לצאת או להיכנס למחלבה, שהייתה ברחוב יחזקאל בשכונת גאולה, קרוב לכיכר השבת. ליד השער עמדה מכונית עם ארגזי חלב. נתתי הוראה להוריד את האוויר מגלגלי המכונית. זה עזר. תוך שעות מנהל המחלבה חתם איתי על הסכם ולפיו הרוב הגדול של מחלקי החלב יקבלו זכויות מלאות בתנובה. היו עובדים בודדים שהחליטו לפרוש. דאגתי שהם יקבלו פיצויים מוגדלים. העובדים הללו היו מחוברים להסתדרות ובכל שנה בחנוכה ערכנו להם ולבני משפחותיהם מסיבה באולם הכינוסים. לי אישית היה סיפוק כי העובדים הללו היו נזרקים לרחוב, ללא שום זכויות אם חלילה לא היו מאורגנים בהסתדרות פועלי המזון.

בתקופת כהונתו של פנחס ספיר כשר אוצר עברנו תקופות קשות. בתקופה שנקראה "תקופת המיתון", היו מפעלים שנכנסו למצוקה והיה צורך לגייס אמצעים כספיים על מנת שהמפעלים הללו לא יפטרו עובדים. ביוזמת ההסתדרות הקימונו את קרן התעסוקה, והעובדים בכל המפעלים המאורגנים תרמו ימי חופש מכספי העובדים. היינו נותנים למפעלים

הלוואות ללא ריבית. ההלוואות ניתנו לעסקים לפי גודל המפעל. התבקשתי על ידי מזכיר ההסתדרות עו"ד דוד איילון להצטרף לוועד הזה. לראשות הוועדה נתמנה אברהם קובלנוב, מוותיקי העובדים בהסתדרות. אחד המפעלים שבו טיפלתי נכנס למשבר כספי. זו הייתה המשחטה לעופות של מר דוד פורר שעלה מיוגוסלביה, והיה חברו של טיטו. הוא היה פרטיזן ולחם במחתרת נגד הנאצים. דוד שפורר היה מעסיק נאור ומקורב לתנועת העבודה. המפעל פרנס 50 משפחות. האיש הנהדר הזה גם חלק עם העובדים בכל שנה חלק חשוב מהרווחים של המפעל. קראנו לזה "משכורת חודש 13". בכל שנה היה טקס במפעל וכל עובד קיבל את הצ'ק מהרווחים.

בתקופת המיתון פנה שפורר בהדרכתנו לוועדת קרן התעסוקה. אנו עזרנו לו כמיטב יכולתנו ופשוט מנענו פיטורי עובדים במפעל. באחד הימים נודע לי מאדם מוסמך כי מר שפורר מנהל משא ומתן עם תנועת המושבים. למרות ההלוואות שקיבל, מטרתו הייתה לסגור את המפעל שהיה כושל, ולעבור לנהל את מחלקת העופות שבבעלותה של תנועת המושבים בבית שמש כשנודע לי הדבר איימתי לצאת בהפגנות עם העובדים ולעשות את כל הניתן על מנת למנוע את מכירת המפעל ואת פיטורי העובדים.

יזמתי פגישה עם שפורר בארבע עיניים בחדרי בבית ההסתדרות. הופתעתי שלפגישה שקבענו הוא הופיע יחד עם ויקטור שם-טוב, שהיה שר הבריאות, במגמה לשכנע אותי שהוא חייב לסגור את המפעל ולמנוע את ההפגנות של ההסתדרות יחד עם העובדים. אמרתי לו שלמיטב הערכתי, לאחר שיסגור את המפעל שלו הנחשב למתחרה למפעל של תנועת המושבים, וברגע שהם יתחזקו, אין ביטחון שהם ימשיכו להעסיק אותו, וכך הוא יישאר קירח מכאן ומכאן. לאחר מחשבה שנייה שמחתי להיווכח שהוא חזר בו מהחלטתו. בזמן שהשניים היו אצלי במשרד, ששכן בקומה החמישית של בניין ההסתדרות, הצבעתי על הנוף המשקיף ממנו וסיפרתי להם, שבכל מחזור של קורס קצינים ממגיעים אלינו הצוערים ומשקיפים מהקומה הגבוהה ביותר של הבניין במשקפות לעבר שיח ג'ראח ולעבר בית הספר לשוטרים ואמרתי, שהערכתי היא, שבאחד הימים כוחות צה"ל יפרצו את

גדרות התיל וישחררו את כל האזור, ומיד הוספתי שנאמר שהנבואה ניתנה לשוטים, ובמקרה הזה אני מוכן להיות השוטה. ואכן, חודשים ספורים לאחר הפגישה שקיימנו בחדרי פרצה מלחמת ששת הימים. הכלכלה חזרה לקדמותה, בתי המלון בירושלים התמלאו בתיירים, תושבי העיר העתיקה הערבים באו לבקר בירושלים (ומחאו כפיים בכל פעם שהרמזורים עברו מצבע אדום לירוק, כי הם ראו בפעם הראשונה בחייהם רמזורים) והעיקר - המפעלים פרחו ותושבי מזרח ירושלים השתלבו במקומות העבודה. הקמנו את בית ההסתדרות החדש במזרח העיר, ובכל מקום עבודה דאגנו שיהיה נציג ועד העובדים ממזרח ירושלים. זאת, במגמה שהם לא ירגישו מקופחים וייקחו חלק בדמוקרטיה שלנו.

במסגרת עבודתי כמזכיר פועלי המזון, יצא לי להגן גם על מנקרי הבשר, שהועסקו על ידי הקצבים בירושלים. עובדי האטליזים בשוק מחנה יהודה, וגם אלו שעבדו בסניפי הקו-אופ (סופרמרקטים) בקניונים. התברר לי שהם לא מקבלים את הזכויות המגיעות להם: ביטוח לאומי, פנסיה, ימי מחלה ושאר הזכויות הסוציאליות. המעסיקים סירבו לשלם להם את הזכויות המינימליות. הבאתי את המעסיקים לבית הדין לעבודה. מי שאמור היה לייצג אותם היה מר לוינסון שטיפל בעובדי הקו-אופ והיה נציג הציבור בבית הדין לעבודה. פניתי לדוד איילון, שהיה מזכיר ההסתדרות בירושלים. אמרתי לו, שאני מתנגד שלוינסון ייצג אותם, בגלל ניגוד עניינים אבל דחו את דעתי. דוד איילון אמר לי - תנוח דעתך, מר לוינסון יתמוך בעובדים והם יקבלו את זכויותיהם. אבל צדקתי. לוינסון, שהיה צריך להשעות את עצמו מהדיון אמר - מנקרי הבשר באים בשעות הנוחות להם לעבודה והם נחשבים לקבלנים. על דעת עצמי החלטתי לערער על החלטת בית הדין ואמרתי לשופט - תסתכל על האנשים האלה. הם ראויים לרחמים. הם מופיעים לעבודה רק כשהקצבים קוראים להם. בושה לומר עליהם שהם קבלנים. אני יודע כיצד נראים הקבלנים בעלי הממון. כשהשופט רואה במה מדובר הוא נתן במקום פסק דין שחייב את כל הקצבים לשלם למנקרי

הבשר את הזכויות המגיעות להם, כולל הביטוח הלאומי, הפנסיה וימי המחלה. העובדים הללו היו מאושרים וטענו שאף מזכיר באיגוד המקצועי לא יצא להגן עליהם. אני הרגשתי שמילאתי את שליחותי.

מזכיר איגוד פועלי האוכל ובתי המלון

ב- 2.8.70 ביום השני לשביעי התמניתי למזכיר אגודת פועלי האוכל והמלונות. בתקופה זו התמנה החבר יצחק בן-אהרון למזכיר הכללי של ההסתדרות. מזכיר האגודה בירושלים היה משה מצגר (הנציג שלנו באחדות העבודה). כזכור, שימשתי כ- 5 שנים מזכיר פועלי המזון והאפייה הופתענו ממשה מצגר, שהודיע למזכיר ההסתדרות בירושלים כי ברצונו לצאת לחופשה ממושכת. כעבור מספר ימים נודע לי כי מצגר התחיל לעבוד במסעדה הקואופרטיבית "שובע" ששכנה בבית ההסתדרות הקודם שבבניין תל-אור (מסעדת "שובע" הוקמה על ידי קבוצת עובדים שהתארגנו מבתי מלון ומסעדות יוקרתיים, וכלל אולם אירועים מסיבות). התבקשתי להחליף את מצגר ולמעשה טיפלתי בשתי אגודות מקצועיות. חשבתי בתום לב שתוך זמן קצר אני אהיה מועסק רק באגודה הגדולה, כלומר בבתי המלון. את אגודת פועלי המזון ארגנתי כהלכה. בכל מקום עבודה דאגתי שיבחרו ועד עובדים. העברתי את העובדים מהסכמים מקומיים להסכמים ארציים. הייתי קשור ליצחק בר-אבא ז"ל וערכנו ביחד הסכם ארצי לעובדי המאפיות. במפעלים רבים חתמנו על פנסיה מקיפה.

בתקופה ההיא הייתה תנופת בנייה גדולה של בתי המלון: מלון "מוריה" (שנבנה על ידי חברת העובדים של ההסתדרות – ראו פרק על הקמת הקואופרטיב בהמשך), מלון "אריאל" בעמק רפאים, מלון "הר ציון" (שנבנה במקום בית הרופא מעל שכונת שמעה), ומלון "דיפלומט" שנבנה על ידי מר חיים שיף, מי שהיה יושב ראש ההתאחדות הארצית של בתי המלון. מבחינה פוליטית האיש היה מזוהה כחבר מרכז חירות. איש ימני קיצוני שפשוט שנא את אנשי תנועת העבודה והיה קשה מאוד לנהל איתו משא

ומתן. בשיחותיי עם דוד איילון מזכיר ההסתדרות הוא יעץ לי להשאיר את "דיפלומט" וחיים שיף האחרונים בתור. הנחת העבודה שלי הייתה, ששיף כיושב ראש התאחדות בתי-המלון צריך לשמש כדוגמה למעסיקים אחרים. בשטח, ההפך היה הנכון. שהגעתי לבעלי מלון "המלך דוד" שהיו מעסיקים נאורים והוגנים, הם אמרו לי שזה לא הוגן מבחינת התחרות: מצד אחד הם מכבדים את ההסכמים ככתבם וכלשונם, ומצד שני חיים שיף פוגע בתדמית של ענף המלונאות ומנצל את עובדיו בצורה מחפירה. לדוגמה, לגבי נושא דמי ההבראה – לא היה אז חוק מדינה שמחייב את המעסיקים. שיף אמר לי - אני מוכן שהעובדים שלי ייצאו להבראה רק בחודשי החורף. בתקופה ההיא הוא רכש את בית ההבראה "שבי ציון" שבנהריה. אני טענתי, כי עובדי בתי המלון, ככל העובדים במדינה, ייצאו בחודשי הקיץ להבראה. למעשה, חיים שיף רצה להתחמק מתשלום ההבראה. כמו כן הוא לא היה מוכן לבטח את עובדיו על מנת שיקבלו את דמי המחלה באמצעות "מבטחים". בסירויי בבתי המלון התברר לי, כי ברוב מקומות העבודה אין ועד עובדים. מסתבר שהעובדים פחדו להיבחר לוועד העובדים מחשש שיפוטרו ממקום עבודתם. פשוט מצאתי אגודה מוזנחת, והחלטתי לבנות את האיגוד מן היסוד.

כינסתי את מנהלי המחלקות ובעלי התפקידים החשובים בהסתדרות. הודעתי להם שאני רואה את תפקידי כשליחות וכי אעשה הכל על מנת שהעובדים בענף בירושלים יקבלו את כל הזכויות של העובדים כפי שהדבר קיים לדוגמה בתל אביב ובשאר המקומות המאורגנים בארץ. כמו כן התחייבתי להסיר את הפחד במקומות העבודה ובהסכם שאחתום עם המעסיקים ייאמר במפורש שבכל מקום שבו מועסקים עובדים המאורגנים באיגוד שלנו, יבחרו ועדי עובדים בהבנה ובשיתוף המעסיקים.

יש לציין לשבח את דוד וייצמן ז"ל, מי שהיה המזכיר הארצי של עובדי המלון בארץ. כבר בפגישתנו הראשונה נוצרה כימיה בינינו. מסתבר שהמזכיר שהיה לפניי בבתי המלונות בירושלים לא שיתף פעולה עם וייצמן מסיבות פוליטיות מוזרות, אולי מכיוון שהיה גם המזכיר הארצי של "הנוער העובד

והלומד", איש חביב ונעים הליכות אדם בעל שיעור קומה, שרכש ניסיון רב באיגוד המקצועי. לאחר שדוד נוכח שאני נחוש להילחם על זכויות העובדים, הוא טפח לי על הגב וסוכם בינינו ששנינו נעשה מאמץ משותף, על מנת שהעובדים בירושלים יצורפו להסכם הארצי ההסכם ארצי המצוין, שיכלול גם את הסכם האחוזים: מאחר שבחודשי הקיץ הייתה תנועה גדולה של תיירות ובחודשים הללו היו הכנסות גדולות ולעומת זאת בחודשי החורף תנועת התיירים לארץ היא נמוכה, היה נוהג בתל-אביב על פי הסיכום עם דוד וייצמן, שעודפי השכר מהקיץ יועברו לקופה מיוחדת, והעובדים ישלמו פחות מס הכנסה, ובחודשי החורף ציבור העובדים ייהנה מהעודפים. הייתה שיטה של ניקוד לפי המחלקות - עובדי קבלה, מלצרים, טבחים וכו'.

באופן טבעי העובדים בירושלים חיו ברגשי נחיתות, מה גם שהיה מדובר על זרימת התיירים לארץ לאחר מלחמת ששת הימים ולאחר המיתון הגדול שהיה בארץ. יש לציין, שרק במלון אחד בירושלים – "המלך דוד" מצאתי ועד עובדים מאורגן שבראשו עמד ידידי וחברי יוסי שרעבי. הופתעתי לשמוע ממנו בפגישתנו הראשונה, כשאמר לי בזו הלשון – "אני איבדתי את האמון בהסתדרות. המזכיר שהיה לפניך היה מקיים ישיבות מבלי לשתף את ועד העובדים, ורק לאחר שישב עם ההנהלה בלעדינו הוא היה מביא את ההסכם לחתימה". יוסי שאל אותי האם אהיה 'חותמת גומי'. הצעתי לו לפתוח פרק חדש וציינתי כי דרכי היא לשתף פעולה תוך אמון הדדי עם העובדים, ויש לי רק מטרה אחת: להשיג לעובדים תנאי רווחה ומשכורות הוגנות. אולם ההגנה על עובדים מצידי אינה אוטומטית, כי יש חובות ויש זכויות ואנהג בהתאם.

קיימתי ישיבה משותפת של ועד העובדים יחד עם מנכ"ל המלון מר צבי אברהמי. הוא סיפר לי שהוא עלה לארץ מרומניה, התחיל ב"קינג דיויד" כשוטף כלים וזה מספר שנים שימש כמנכ"ל המלון וציין - אני דורש מהעובדים שישרתו את התיירים ברמה הגבוהה ביותר, אולם יחד עם זאת אני עושה מאמץ לדאוג לעובדים בצורה נאותה. למעשה מלון "המלך דוד" ורשת מלונות "דן" היו ספינת הדגל של המלונאות. מדובר היה אז על שבעה

בתי מלון "דן" ברחבי הארץ, שהיו שייכים למשפחת פדרמן. נוצרה בין ההסתדרות והעובדים הבנה מלאה. משפחת פדרמן הייתה משפחה ייקית שהתחילה ממלון קטן בשם "קטה דן" בתל אביב והפכה לאימפריה המעסיקה אלפי עובדים. פעם בשנה הייתה הרשת עורכת בכל מלון מסיבה מפוארת לעובדים.

היה סיכום בינינו, שההוצאות יהיו ימומנו ב- 50% על ידי ההנהלה ו- 50% על ידי העובדים, אולם ההנהלה בסופו של דבר כיסתה את כל ההוצאות. באחת הישיבות הראשונות שהשתתפתי בהן בהנהלת האיגוד הארצי נמסר לנו, כי איגוד עובדי המלון בשוויץ היה חרד בערב מלחמת ששת הימים לגורל המדינה, ורבים מהעובדים הללו השתתפו בהפגנות למען קיומה של מדינת ישראל. מסתבר שהם היו חרדים שחלילה המדינה שלנו תושמד. וכהוקרה לניצחוננו, הם מזמינים את נציגי העובדים מבתי המלון בארץ להתארח ולטייל ברחבי שוויץ (בזמנו טיול לחו"ל היה דבר יקר המציאות. מעטים זכו לכך). צר לי כי במפגש הזה הייתי יוצא דופן והודעתי שאני אדאג ששני הנציגים הירושלמים יהיו רק חברי ועדי עובדים ולא מזכירי הסתדרות. למרות הלחצים עמדתי על דעתי. טענתי שהמזכירים צריכים לתת דוגמה אישית. כינסתי את מזכירות האיגוד בירושלים והצעתי שבמשלחת לשוויץ ישתתף יוסי שרעבי יושב ראש ועד העובדים במלון "המלך דוד", שהיה המלון הגדול ביותר, ושהנציג השני יהיה חבר ועד העובדים ממלון "עדן" הקטן. פה אחד התקבלה הצעתי.

בתום השנה הראשונה לתפקידי כמזכיר האיגוד, המגמה המשמחת של תנופת בניית בתי המלון צברה תאוצה. היה בארץ רק בית ספר אחד למלונאות – "תדמור" ששכן בהרצליה. חברי ואני יזמנו פגישה עם שר התיירות דאז משה קול והצענו להקים בית ספר למלונאות באותה מתכונת גם בירושלים. השר קיבל את הצעתנו בהתלהבות ובית ספר כזה הוקם במלון "פנסיון רייך" שנמצא מתאים לכך ובו נערכו קורסים רבים לכל מקצועות המלונאות: פקידי קבלה, טבחים, קונדיטורים ועוד. לאחר שנים סגרה לצערנו הנהלת "תדמור" בהרצליה את הפעילות בירושלים.

שיף מפנה אל"י אקדח ומאיים ברצח

לאחר שהונחו היסודות ובכל מקום עבודה בענף המלונאות בירושלים נבחר ועד עובדים, פניתי בכתב למר חיים שיף שכאמור היה הבעלים של "דיפלומט", וביקשתי שינהל איתנו משא ומתן ביחס לזכויות העובדים. לחיים שיף היה מלון קטן בשם מלון "הנשיא" בשכונת טלביה. כשלא נענינו ביחס לזכויות העובדים לגבי זכויות היסוד כגון תשלום תוספת יוקר, דמי הבראה ודמי מחלה, פניתי לעורך דין דוד איילון מזכיר ההסתדרות בירושלים על מנת לקבל את הגיבוי ולהיאבק על זכויות העובדים. לצערי קיבלתי תשובה שלילית ממזכיר המועצה. הוא אמר לי: יש לך זכות לכנס את מזכירות האיגוד שלך ולהחליט, אולם הוא עצמו לא ייתן לי את האור הירוק. ושוב הוא ייעץ לי להשאיר את חיים שיף כמעסיק האחרון שיוכרז נגדו על סכסוך עבודה. התקשרתי לאיילון והודעתי שאני לוקח את נפשי בכפי, כי אינני יכול מצפונית להפקיר את העובדים.

הכרזנו על סכסוך עבודה. נתנו חודש ימים הודעה מוקדמת, ובתום התקופה הגעתי למלון "הנשיא", הוצאתי את המלצרים ואת הטבחים אל מחוץ למלון. הגיעו אנשי התקשורת ואנשי הטלוויזיה. העיתונאים אמרו לי – "אנחנו מכירים את ההסתדרות. אתם לא תעזו להשבית את המלון". בצהרי היום חיים שיף ובנו דובי שיף חילקו את האוכל בחדר האוכל ובאותו יום שיף חתם על ההמחאות ודמי ההבראה שולמו במלואם לעובדים.

פגישה אחרת שהייתה לי עם חיים שיף הייתה ביחס לעובדים במלון "דיפלומט". בשיחה הזו חיים שיף שינה את הסגנון וניסה לקנות אותי.

הוא אמר לי – מה אכפת לך, הרי רוב העובדים הם ממזרח ירושלים ואינם יהודים. אני מוכן לתת לך ולמשפחתך כניסה חינם לבריכות השחייה. כמו כן תקבל כרטיסי קולנוע ככל העולה על רוחך והטבות נוספות והוסיף, שעד היום הזה הוא בצורה זו פותר את הבעיות, ולמה לי לצאת דופן.

בו במקום הודעתי לו ואמרתי - אתה יכול לקנות את כולם כמו שקונים בהמות. אני אינני מוכן בשום פנים ואופן להפנות עורף לעובדים. והופתעתי

- האיש נשא אקדח טעון, עמד מולי ואיים עליי ברצח. הייתי נסער. התכוונתי לפתוח נגדו תיק במשטרה. מנהל המלון ומנהלי המחלקות רדפו אחרי והתחננו בפני לא לפנות למשטרה, כי התוצאה תהיה שהם יאבדו את מקור לחמם.

כעבור מספר ימים אותו חיים שיף גייס את העיתונאי דן מרגלית, שהיה שכני ברחוב הבנאי (הבנות שלו למדו עם בנותיי). מרגלית פרסם בתור הכלכלי של "הארץ" מאמר שכותרתו הייתה – "אהרון מתת-טוב מזכיר עובדי בתי המלון מהווה סכנה לענף התיירות". התקשרתי לדן מרגלית טלפונית ושאלתי אותו - איך אתה היית מתנהג עם הנהלת עיתון "הארץ" לא הייתה משלמת לך את תוספת היוקר וההבראה והוספתי, אני בסך הכל דאגתי לעובדים. בדעתי היה להגיש תביעת הוצאת דיבה, אולם בערב ראש השנה שיף שלח את שליחיו והבטיח לי להתנצל בעיתון "הארץ" ואכן הוא התנצל, ואני ויתרתי על הגשת התביעה (הסכמתי הייתה לאחר הפצרותיו של ידידי שלמה לוריא).

העניין עם שיף נמשך בפרשיה אחרת. כזכור, באולימפיאדה שהתקיימה בספטמבר בשנת 1972 במינכן שבגרמניה נרצחו 11 ספורטאים ישראלים. חיים שיף פרסם בעיתון "הארץ" באותיות קידוש לבנה, שהוא תורם מיליון לירות עבור משפחות הנרצחים, ומבלי לשאול את העובדים התחיל להוריד 100 לירות מהמשכורות שלהם. התערבתי לטובת העובדים ושיף החזיר לרובם את הכסף, אולם לפני כן בלי בוושה אמר לי, שהעובדים ביוזמתם תרמו את הכסף למשפחות שאיבדו את יקיריהם. במודעה לא נכתב דבר על העובדים. בנוסח המודעה נכתבו כמה שורות על השתתפות בצער המשפחות והייתה חתימתו ושמו של שיף בלבד. משה ברעם, מי שהיה שר העבודה ויושב ראש המפלגה בירושלים, קרא לחיים שיף "ברון השודדים".

המבחן שלי כמזכיר איגוד בתי המלון היה להשוות את מעמדם של העובדים בירושלים לאותו המעמד שלו זכו העובדים בתל אביב בכל מחיר, כולל השבתת בתי המלון בירושלים. סיכמתי עם ידידי דוד וייצמן המזכיר הארצי, שאנו נכריז על סכסוך עבודה בבירה. יו"ר התאחדות בתי המלון היה דוד

אמיד, שעלה לארץ מפרס ובנה את מלון "המלכים" בעיר. קיימתי איתו מספר פגישות, והוא סירב בתוקף להצטרף להסכם הארצי. הוא קיבל גיבוי לעמדתו מחיים שיף שכאמור היה יו"ר ההתאחדות הארצית של המלונאים. בהתאם לחוק הודעתי חודש ימים מראש על סכסוך העבודה, והעיתוי היה מכוון לערב חג הפסח כשבתי המלון מלאים תיירים.

יום לפני השבתת בתי המלון, בשעת חצות הלילה, התקשר אליי הביתה דוד אמיד והסכים להיכנס למשא ומתן. סיכמתי עם דוד וייצמן שהוא יהיה האיש הטוב במשא ומתן ואני אהיה האיש הקשוח והנץ. התרגיל הזה היה מוצלח. כפשרה וייצמן הציע שההסכם הארצי יחול על העובדים בירושלים בשתי פעימות – בשלב הראשון נשווה את השכר ובשלב השני (כעבור שנה) נחיל את הסכם האחוזים בנוסף לשכר וסוף סוף הירושלמים המקופחים ייהנו מהשגשוג ומהרווחים הגדולים שצברו המעסיקים לאחר הניצחון במלחמת ששת הימים.

האירוע של חתימת ההסכם הכה גלים וזכיתי ברוך השם למלא את שליחותי במלואה.

כזכור, יצחק בן-אהרון (שהיה מאנשי אחדות העבודה) שימש כמזכ"ל ההסתדרות הכללית. בזמן כהונתו עלתה קרנה של ההסתדרות. כמנהיג הוא היה איש תקיף ובעל חזון. בעת ההיא שימשה גולדה מאיר ראש הממשלה. נוצרו מתיחות ואי הסכמות בעיקר בנושאים הכלכליים. בן-אהרון ביקש שייערכו בחירות בכל האיגודים המקצועיים. מבחינה היסטורית הייתה זו הפעם הראשונה שבהסתדרות עובדי בתי המלון נערכו בחירות על בסיס מפלגתי. הצעתי שהוועידה הראשונה תתקיים בירושלים עיר הבירה, אולם הצעתי נדחתה והנימוק היה כי רוב העובדים מרוכזים בתל אביב באזור השפלה, ולכן הוועידה לא תתקיים כבקשותינו.

משפחת פדרמן, בעלת שבעה בתי מלון בארץ, הציעה כצ'סטה וכהערכה לדוד וייצמן שהוועידה תתקיים במלון "דן" תל אביב ללא תשלום. באופן מפתיע מזכיר ההסתדרות בתל-אביב התנגד בתוקף למחווה של משפחת פדרמן וטען, כי ההסתדרות צריכה לדחות את הצעת המעסיק הגדול ביותר בענף המלונאות, גם מבחינה אתית ומוסרית. נוצר עימות קשה בין דוד וייצמן ומזכ"ל ההסתדרות בתל-אביב. האחרון גם נתן הוראה לצירים שנבחרו באירוע לא להשתתף בוועידה.

ידידי דוד וייצמן היה במצוקה גדולה. מאחר שהיחסים שלי עם יצחק בן-אהרון היו מאוד ידידותיים, יזמתי פגישה שהתקיימה בחדרו של יושב ראש ההסתדרות. מאחר שהפגישה נקבעה לשעות הבוקר המוקדמות, נסעתי לחולון ולנתי בביתו של דוד וייצמן. בן-אהרון כאיש חכם הציע פשרה. הצעתו הייתה – א. שהצירים ביום קיום הוועידה לא ישתתפו בחלק הטקסי של הוועידה. ב. הוועידה תתקיים בכפר המכביה שברמת-גן ולא בתל אביב. הצעתו של בן-אהרון התקבלה ללא שום ויכוח. אני זוכר כי הוועדה הייתה מרשימה. דוד וייצמן נבחר פה אחד ללא אף מתנגד, ובשעת ההצבעה קמו הצירים על רגליהם ומחאו כף לחברי הטוב דוד וייצמן.

לפני קיום הבחירות היו חששות כבדים לידידי וייצמן. הוא טען, כי בירושלים יש אחוז גבוה של תומכים בליכוד ושתמיד ירושלים מורידה את האחוז הארצי למפלגת העבודה. לפני הבחירות הייתי ריאליסט. גם לי היו חששות. החלטתי להיות איש השטח ולהשתדל שבכל מקום עבודה יהיה נציג נאמן של תנועת העבודה. שר התיירות קידם את ענף התיירות בצורה דינאמית ובאופן טבעי הוא שאף שמפלגתו - הליברלים העצמאיים - יהיו נותני הטון באיגוד שלנו. התברר לי כי חיים שיף הבטיח לשר התיירות לעשות מאמצים על מנת להשתלט על האיגוד שלנו.

היה צורך לערוך מפקד. בחרתי בחברי ששון אפרתי שהוא יעסוק בנושא. היה לו ניסיון ארגוני ממשרד האוצר, שבו היה גם חבר ועד העובדים. באחד מימי שישי פגשתי אותו באוטובוס לגבעת בית הכרם. סיפרתי לו שאחד מהשליחים שלנו ב"נוער העובד" נוסע לחו"ל ויש לנו תפקיד פנוי. התפלאתי

שהוא במקום הודיע לי כי הוא מציע את עצמו וכי הוא מוכן לקבל את התפקיד. בישיבה במזכירות 'אחדות העבודה' ביקשתי מחבריי לתמוך בהצעתו ואכן ששון נבחר פה אחד לתפקיד. לאחר שהוא הצליח להתאקלם ב'נוער העובד' הוא שמח שהצעתי לו לארגן את המפקד של בתי המלון וההארכה בירושלים.

מאחר שידידי יוסי שרעבי יו"ר ועד מלון המלך דוד פסיג השיג הישגים נפלאים וציבור העובדים העריך אותו, הצעתי לחברי לעמוד שני ברשימה לבחירות האיגוד מטעם מפלגת העבודה. הערכתי את ניסיונו והבנתו העמוקה בנושא האיגוד המקצועי. ניסיתי להעבירו לתפקיד מזכיר באיגודים בהסתדרות. הסתבר, כי משכורתו גבוהה יותר במלון המלך דוד, כך שנושא זה ירד מהפרק ערב הרכבת הרשימות לוועידת עובדי המלון בארץ. הופתעתי - התברר כי שר התחבורה חיים קורפו פנה אישית ליוסי שרעבי על מנת להעמידו בראש רשימת הליכוד בירושלים. הוא ידע שיוסי פופולרי מאוד במסגרת עובדי המלון. קורפו גם טען, כי אביו של יוסי שנהרג במלחמת השחרור היה איש אצ"ל (הארגון הצבאי הלאומי) מסתבר כי יוסי נשאר יתום בהיותו ילד קטן וגדל בלי אבא.

יוסי גם סיפר לי, כי חיים קורפו בא עם שני כרטיסי טיסה לחו"ל. כל זאת על מנת לשכנע את יוסי לעמוד בבחירות מולי ולנצח. אולם יוסי חברי במקום הודיע לשר התחבורה על סירובו, ואף הוסיף והתריע ושאל את כבוד השר - היכן הוא וחבריו היו בשעה שכותב שורות אלה יצא במאבק קשה מול מעסיקים ערלי לב? מצידי שמרתי אמונים לידידי וחברי בכל השנים. דאגתי לשבץ את יוסי בהנהלת האיגוד בירושלים, במזכירות הארצית בוועד הפועל של ההסתדרות ובהמשך בהנהלת "מבטחים" בירושלים. לשמחתי בבחירות הייתה לנו הצלחה גדולה ועברנו באחוז אחד יותר את האחוז הארצי. במיוחד שמחתי כי אנשי בית"ר הצביעו עבור רשימת תנועת 'העבודה' (המערך מאי 1971).

במכתב שקיבלתי על הניצחון בבחירות מידידי דוד וייצמן הוא כתב - אני מצטט: "יקירי קבל מיטב ברכותיי והערכתי לארגון מערכת הבחירות

ולתוצאותיה. הוכחת יכולת ארגונית נפלאה, כישרון מסירות וחריצות. בהתחשב עם מצב האגודה שקיבלת לידך עשית והצלחת מעבר למשוער" חתום בידידות דוד וייצמן. במכתב מה- 1.9.71 כותב דוד וייצמן - אני מצטט: "קבל את ברכת האיגוד והערכתי אני להישג המפואר להשוואת תנאי השכר של עובדי בתי המלון לאלה הנהוגים בארץ. פעילותכם הארגונית הברוכה נשאה פרי" והוסיף - "אם גרעין זרעת, בטח". חתום בברכת חברים דוד וייצמן.

לאחר הבחירות הזמנתי לכנס גדול שערך מר משה קול שר התיירות במלון "מוריה" עם ציבור של ועדי העובדים בירושלים. ישבתי בשורות הראשונות של האולם. כשהוזמן השר לשאת דבריו הוא ראה אותי מעל הבמה ופנה אליי ישירות וכך אמר - "אהרון מתת-טוב יקירי, אתה נחשב בעיניי כאיש מורם מעם" והוא הפציר בי ואמר - "אני לא מתחיל לדבר בטרם תעלה ותשב עמנו על הבמה". אני אישית הערכתי את האיש ופועלו ואת תרומתו לעליית הנוער היהודי מהתפוצות. כשעבדתי במחלקה לתרבות ולקליטה ערכנו לשר קבלת פנים לרגל צאת ספרו הביוגרפי, ואף הענקתי לו את ספרו הביוגרפי של דוד בן-גוריון, ראש ממשלתנו הראשון.

קבלת תפקיד מזכיר פועלי המתכת ו-כיצד הצלנו את פועלי "פרידמן" המפוטרים

באפריל 1967 פרש משה הירשנזון מזכיר פועלי המתכת החשמל והאלקטרוניקה לגמלאות. באחד הימים נקראתי בדחיפות לישיבת לשכת המפלגה. יושב ראש המפלגה היה חבר הכנסת משה ברעם ובישיבה זו התבקשתי על ידי ברעם לקבל את התפקיד של מרכז הסתדרות פועלי המתכת הירשנזון.

הופתעתי שכן הדברים נחתו עליי כרעם ביום בהיר. משה ברעם הוסיף, כי ההחלטה הזו התגבשה על ידי כל חברי הלשכה. השבתי בסירוב ואמרתי כי במשך שש שנים השקעתי ימים ולילות בארגון הסתדרות עובדי המלון

והארכה וכי נבחרתי ברוב מרשים על ידי ציבור העובדים. כאיש ציבור גם נבחרתי להנהלת "מבטחים" הארצית ושכנעתי את מנהלי בתי-המלון לחתום על פנסיה מקיפה עם "מבטחים" ואפילו יזמנו את צו ההרחבה בנדון. כלומר, גם אם ישנם בארץ מקומות עבודה במלונאות ובבתי הארחה שאינה מאורגנים, ההסכם יחול גם עליהם באמצעות הצו ששר התיירות חתם עליו. נוצר מצב שרוב החברים הפצירו בי לקבל את תפקיד מזכיר פועלי המתכת וברעם הוסיף כי עליי "לכבד את דין התנועה". נוכחתי שאין מנוס וגם חבריי הקרובים שלמה לוריא ועמנואל זיסמן לחצו עליי ואמרו כי עד כה הצלחתי בשתי האגודות - מזון ואפייה ובתי מלון והארכה וכי מדובר בטיפול בעובדים רבים: עובדי תע"ש (התעשייה האווירית), חברת החשמל, מוסכים, תחנות דלק ואפילו מפעל "עפרונות ירושלים" ועוד מפעלים רבים.

לאחר שקיבלתי את התפקיד, התברר לי בדיעבד, כי נערך סבב של פניות לכל המזכירים מטעם מפא"י ואף אחד מהם לא הסכים לקבל את האתגר הזה, כי בפועל נסגר אחד המפעלים הגדולים בירושלים - מפעל "פרידמן" שייצר תנורי חימום ופריז'ידרים (מקררים). מנהלי המפעל הגיעו לגיל מופלג ולא היה להם דור המשך. רוב העובדים פוטרו ונשארו 50 עובדים, שבחלקם הגדול היו נכים. היה להם הסכם פנסיית יסוד, כלומר רק בגיל 65 היה אפשר להוציאם לגמלאות. 50 איש אלו היו בעלי משפחות, אנשים מבוגרים שהגורל התאכזר אליהם. הסתבר גם, כי האחים "פרידמן" הוציאו את כספי הפיצויים מהבנק והעבירו את הכספים לחשבון שלהם.

במסגרת תפקידי הייתי ממונה על חברי יוסקה כהן ז"ל, חבר מפ"ם וחברי פאיז ג'אבר המזכיר ששירת את העובדים במזרח ירושלים, ואריה ברוכיאל (מזכיר הפועל ירושלים לשעבר). בשבועות הראשונים ערחתי סיורים במקומות העבודה והכרתי אישית את יו"ר התאחדות התעשייה בירושלים מר כתריאל טחורש, שהיה מנהל מפעל "אלומיניום" ו"מפעל הנחושת" בגבעת שאול – עליו כתבתי בפרק קודם.

כתריאל טחורש התגלה כתעשיין נאור וכיהודי חם ויקר.

סיפרתי לו על הבעיה הקשה שהתמודדתי איתה עם 50 עובדי בית החרושת "פרידמן" ברובם נכים, שהושלכו לרחוב וכיצד הם מגיעים רעבים וממורמרים לבית ההסתדרות לאחר שכספי הפיצויים נגזלו מהם, ומבקשים סיוע. מר טחורש הפתיע אותי ואמר "אהרון אל תדאג". הוא פתח חשבון מיוחד והעביר לגזברות מועצת הפועלים בירושלים סכום כספי (שעד היום אני לא יודע את היקפו) ואמר לי - בכספים אלו תרכשו מהשוק פיתות וחמוס וכדומה, במגמה שעובדים אומללים אלו לא יהיו רעבים. בשלב מאוחר יותר פניתי לירוחם משל, המזכיר הכללי של ההסתדרות שהחליף את המזכיר הקודם יצחק בן-אהרון בוועד הפועל. ביקשתי את עזרתו. אמרתי לו שב"פרידמן" הייתה משכורת שבועית וכעת האנשים פשוט נזרקו לרחוב. משל שאל אותי במה הוא יוכל לעזור. אמרתי לו כי נודע לי שלהסתדרות יש את "קרן השביתה" שהיא קרן גדולה מאוד ואני מבקש שעובדי "פרידמן" יקבלו התשלום השבועי מהקרן, עד שיימצא פתרון עבור העובדים המפוטרים. לשמחתי ירוחם משל הפתיע אותי ואמר לי - אהרון אני אדאג כי במשך שישה חודשים העובדים הללו יקבלו שכר בהתאם למשכורת שקיבלו בעת עבודתם במפעל. וכך בכל שבוע הוכנו ההמחאות על ידי ההסתדרות, ואנחנו היינו עורכים טקס מיוחד ומוסרים את ההמחאות השבועיות לכל עובד.

באחד הימים נודע לי, כי למשפחת "פרידמן" יש איגרות חוב שהוצאו לפי צו ממשלתי. האיגרות נמצאות בבנק ישראל וכעת זמן הפירעון. רק אז תינתן התמורה לבעליהן. במשרד המסחר והתעשייה (בתקופתו של ראש הממשלה שרון) היה מנכ"ל שהיה מקורב לתנועת העבודה בשם יורם בליזובסקי. יצרתי איתו קשר. הוא קיבל על עצמו לגשת לוועדת הכספים של הכנסת, וכמקרה מיוחד הוא ישחרר את הכספים על מנת שהמפוטרים יקבלו את זכויותיהם. הגעתי גם להסכם עם מנכ"ל "פרידמן" כי גובה הפיצויים ישולם בהתאם למצב בריאותם של העובדים, מאחר שרובם היו נכים. סוכם גם כי ד"ר סאס, שהיה רופא התעסוקה מטעם קופת חולים כללית, יקבע את אחוזי הנכות. מאחר שבתקופה ההיא לרוע המזל עובדי

התעשייה קיבלו רק שבועיים בשנה פיצויים והפקידים קיבלו פיצויים לפי חודש בשנה, פניתי לדוקטור בארבע עיניים וביקשתי ממנו להתחשב בעובדים האומללים הללו, ורובם הגדול קיבל פיצויים מוגדלים. כשמנכ"ל "פרידמן" רצה לעזור בו ולבטל את חתימתו, הודעתי לו שהעתק ההסכם נשלח למשרד העבודה וההסכם יכובד ככתבו וכלשונו. וכך היה.

זכור לי המקרה של אחד העובדים שהיה מבין הוותיקים ביותר בשם יוחנן מיג'אן שכמעט יצא מדעתו. הוא היה המבוגר מבין העובדים וחסרו לו כמדומני 11 חודשים לקבלת הפנסיה מ"מבטחים". פניתי לעמוס ערן ידידי מנכ"ל "מבטחים" וביקשתי שהנהלת "מבטחים" תתחשב במצבו ותאשר לו כמקרה מיוחד את קבלת הפנסיה. ואכן, עמוס לא אכזב אותי ואישרו לו את קבלת כספי הפנסיה, למרות שחסרו לו תשלומים. באחד הימים, באמצע ישיבת מזכירות המועצה, התפרץ יוחנן מיג'אן לאולם הדיונים ממש כרוח פרצים, נישק אותי, התרגש ובדמעות בעיניו סיפר, כי נשאר ללא כלום והגיע עד לפת לחם. הוא לא הפסיק לשבח גם את ההסתדרות וגם את "מבטחים". אגב, ב"מבטחים" נתמנתה ועדה שנקראה "ועדת חריגים" שהצילה משפחות רבות, וכיום עם חיסול קופות הפנסיה על ידי הממשלה של ביבי, ישנן משפחות שחיות במצוקה שאינה מתאימה למדינה דמוקרטית, מתוקנת ונאורה.

זכורני, שלאחר שנים, בפורים, עברנו אני ורעייתי יהודית בשוק מחנה יהודה, ופגשנו באותו יוחנן. הוא הרים את קולו וטען כי "מבטחים" אינה נוהגת בו בהגינות וכי תשלומי הפנסיה שהוא מקבל אינם מספיקים. סיפרתי לאשתי את כל ההיסטוריה של האיש. ולמרות כפיות הטובה שלו סלחתי לו בליבי ונזכרתי בפסוק מפרקי אבות האומר - "אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו".

בשנים האחרונות, כשאני נוסע ברכבת הקלה או ברחובות ירושלים, אני פוגש רבים שטיפלתי בהם בתוקף תפקידי, שמודים לי על שסייעתי להם. ברוב המקרים הם מודים לי במיוחד על שמנעתי מהם להוציא את הכספים

שלהם מ"מבטחים". השתמשתי באימרה שאבא מסוגל להאכיל עשרה ילדים, אולם 10 ילדים לא יפרנסו את האבא האחד.

הייתי יושב במשרדי שעות רבות מעבר לשעות העבודה הרגילות, ופעמים רבות הייתי מבקש שיבואו אליי מבוטחי "מבטחים" שביקשו לשחרר את הכספים עם בני/ בנות זוגם. שמחתי שברוב המקרים הצלחתי להשפיע עליהם לא להוציא את הכספים ולשמור את זכויותיהם.

לפני חודש ימים ביקרתי עם רעייתי יהודית בקניון "הדר". פגשנו שלושה עובדים לשעבר ממלון "המלך דוד", גמלאים. אחד מהם ניגש וחיבק אותי ואמר - אני לא אשכח את העזרה שנתת לי. אני אישית לא זכרתי במה מדובר והוא ענה שהוא אב שכול. הבת שלו נהרגה באחד הפיגועים שהיו בירושלים. בשעתו, הוא ניגש לאחד העובדים ב"מבטחים" ושאל - מהן הזכויות של ביתי ז"ל. התשובה הייתה שהוא יכול לקבל סכום חד פעמי. ליתר ביטחון הוא ביקש להתייעץ עמי (הייתי האז מנכ"ל "מבטחים"). הוא סיפר שקיבלתי אותו בסבר פנים יפות, אולם הצעתי הייתה שהמשפחה השכולה תקבל את התגמולים מדי חודש בחודשו ושלא יוציאו את כל הסכום שנצבר שם. לדבריו, עד היום כמו שעון הוא מקבל את התמורה הכספית בצורה הזו, ואם חלילה הוא היה מקבל את הכסף בבת אחת, ברור שהכסף כיום לא היה ברשותו. והאיש הודה לי מעומק ליבו.

אני ראיתי את עבודתי כשליחות ויצאתי מנקודת הנחה כי טובת העובדים היא הקודמת לכל.

מסתבר כי דווקא ציבור העובדים הגדולים והחזקים כגון חברת החשמל, התעשייה האווירית, התעשייה הצבאית וכו', היו אמנם פורמלית חברי ההסתדרות הכללית, אבל למעשה פעלו כגופים עצמאיים. על מנת לחזק את הסתדרות פועלי המתכת בבירה החלטתי לקרב אותם לפעילות

היומיומית שלנו. בראש ובראשונה הזמנתי אותם להיכרות עם ההנהגה והמזכירות ההסתדרות. הם הוזמנו לוועידות של האיגודים המקצועיים. ניצלתי את הקשרים שלנו ב"מבטחים" ומדי פעם הענקנו להם סמינרים. הייתי בקשרים טובים עם הנהלת בית הספר לפקידי ההסתדרות. מנהלי המוסד שלמה סלע ומאשה רבינוביץ (רעייתו של רבינוביץ מזכיר ההסתדרות הראשון בירושלים).

היינו שולחים את ועדי העובדים ללמוד את חוקי העבודה בסוציולוגיה, נתנו להם פרקים בציונות, בהיסטוריה של עם ישראל ובעיות השעה וכולי. ההסתדרות, באמצעות המחלקה לתרבות וקליטה, שילמה להם ימי עבודה מלאים ונסיעות. המזכיר הארצי בוועד הפועל היה יצחק גלעדי ז"ל, איש חביב ונעים הליכות. בשעתו שימש כיושב ראש ועד העובדים של אחת הקואופרטיבים הגדולים בת"א - חברת "הארגז" (היא בנתה את השלדים של האוטובוסים). הוא היה חבר הנהלה ארצית של "מבטחים" ושמחתי לערוך איתו ביקורים ברוב המפעלים בירושלים ובאזורים אחרים כמו בית שמש ומעלה אדומים.

בשנות ה-70 ערכנו את הוועידה השנייה של עובדי המתכת, החשמל והאלקטרוניקה. פתיחת הוועידה התקיימה באולם "תיאטרון ירושלים" ונערכה ברוב פאר והדר. לפני כן נערכו הבחירות. הצירים נבחרו לפי הסיעות של המפלגות שהיו קיימות בהסתדרות. ערכנו מפקד, ושני שלישים מהצירים נבחרו מתנועת העבודה. נשיאי הכבוד של הוועידה היו עזר ויצמן וירוחם משל. בתוכנית האומנותית הופיעה להקת הילדים יוצאי גרוזיה, שהשאירו רושם עמוק בליבם של צירי הוועידה והאורחים.

בוועידה השתתפו גם אורחים שהגיעו במיוחד מאירופה. אנו המארגנים דאגנו גם שהצירים של הוועידה והאורחים יבקרו במקומות ההיסטוריים ובאזורי הקרבות, כגון רמת רחל, גוש עציון, גבעת התחמושת והרובע היהודי בעיר העתיקה. האורחים מאירופה היו מרוצים, והתקבלה הזמנה לביקור מטעם איגוד המתכת באוסטריה – וינה, ומגרמניה מהעיר הסן.

ידידי ורעי יצחק גלעדי הפתיע אותי. בישיבת מזכירות מיוחדת שנערכה במשרדו הציע אותי לעמוד בראש המשלחת לאוסטריה ולגרמניה. יצאנו משלחת של 20 חברים בתאריך 7.7.78. השתדלנו שיהיו מקסימום חברי ועדי העובדים ורק 2 מזכירי האיגוד. במשך 12 יום היינו אורחי ארגון האיגוד-מטאל בוינה. התקבלנו על ידי המזכיר הכללי של איגוד המתכת האוסטרית. במעמד הזה העניקו לי כראש המשלחת גביע מיוחד, נאמרו דברי ברכה וביקרו בכנסיה הגדולה במרכז וינה. למוחרת נסענו לעיר המבורג, התקבלנו על ידי ההנהלת הכללית של פועלי המתכת איגוד-מטאל. ביקרנו בנמל המבורג וכן במספנות הבונות את הצוללות.

בהמשך ביקרנו במחנה הריכוז ברגן-בלזן. הנחנו זר פרחים לזיכרם של היהודים שהושמדו במחנה. התרגשנו מאוד מהמעמד וערכנו טכס אזכרה לזכרם של הנרצחים. בהמשך הביקור נפגשנו עם נציגי הצעירים וועדי העובדים, וסיירו במפעלי הפלדה בביסבורג. בערב נערכה לנו קבלת פנים על ידי חברי מועצת העיר ונפגשנו עם נציגי המפלגה הסוציאל-דמוקרטית ועם קבוצת צעירים יהודים.

ערכנו סיור מסירת מוטור על נהר הריין וביקור בעיר העתיקה של דיסלדורף, שם קיבלנו הרצאה על תוכנית ההכשרה המקצועית במיוחד לצעירים על חשבון המעסיקים, מבלי שהתלמידים התחייבו לעבוד במפעלים שהשקיעו בלימוד הנערים, ובגמר הלימודים כל אחד מהנערים רשאי לבחור לו את המפעל המתאים לו.

לקראת סיום הביקור נפגשנו עם יו"ר איגוד פועלי המתכת בשם ג'ורג בנץ ונערכה לנו קבלת פנים וארוחת צהריים עם חברי הממשלה של הסן. התקבלנו בידידות גדולה על ידי סגן ראש העיר הולקר, ידיד ישראל, שהעניק לי גביע כיושב ראש המשלחת.

ידידי הולקר הוזמן על-ידי לבקר בירושלים. האיש הפתיע אותי ובא כעבור תקופה קצרה לירושלים עם רעייתו ונציגים נוספים מהעיר הסן. אגב, למפגש בהסן הגיע גם נספח התרבות של השגרירות שלנו מעיר הבירה

הגרמנית. באמצע השיחות עם המארחים, הוא ביקש ממני לצאת מהאולם לכמה דקות. נציגנו היה נרגש. רציתי לדעת מה קרה? תשובתו הייתה, כי המתורגמן שלנו הוא דובר יידיש ולא גרמנית. נדהמתי. סיפרתי לו כי המתורגמן היה אחד המנהלים החשובים בתע"ש ירושלים... ולצערנו האיש הוליך אותנו שולל, והוספתי שעד לרגע זה לא עלה בדעתנו שהאיש אינו דובר את השפה הגרמנית. במפגשים המארחים שלנו היו צוחקים ולא ידענו במה מדובר. מעניין, כי בערב האחרון כשהחלפנו מתנות, המארחים הגישו למתרגם שלנו ספר עב כרס. מסתבר שזה היה ספר שהכיל את תעריפי השכר והתנאים הסוציאליים של איגוד פועלי המתכת הגרמניים..

לסיכום הסתבר לנו כי באמת הדור הצעיר בגרמניה, הסוציאל-דמוקרטים, התביישו במעשה הנאצים. בסיורים שלנו הם ציינו, כי ערב מלחמת ששת הימים כשהמצרים סגרו את מיצרי טיראן והכניסו כוחות גדולים לסיני, הם חשבו שהסכנה היא מוחשית לחיסול מדינת ישראל. הם יצאו בהמוניהם להפגנות נגד האויבים שאיימו על קיומנו. הם נשמו לרווחה בעת שאנו הבסנו את אויבינו. בשיחה אישית שהייתה לי עם מר הולקר, יו"ר האיגוד המקצועי וסגן ראש עיריית הסן הוא אמר לי, כי אביו ז"ל היה פעיל בעת מלחמת העולם השנייה בתנועת העבודה הגרמנית, נלקח למחנה הסגר, ופשוט לא חזר משם. הולקר אמר לי בכאב, שהוא לא יסלח לנצים על מה שהם גרמו לאביו ולמשפחתו.

כשחזרנו לירושלים קיבלתי ממנו מכתב חם ואישי. הוא חזר והזמין אותי עם אשתי להיות אורח בביתו ואף הזמין משפחות של הפעילים שלנו והוסיף, שהוא מוקסם מהמדינה היפה שלנו. אני מהרהר וחושב כמה בן גוריון צדק כשטען, כי הדור הצעיר אינו אשם במעשיו האיומים שעמנו סבל וצריך לנצל את העתיד לטוב.

פרלמנט צעירי ההסתדרות

כבר בראשית דרכי בשליחות תנועת העבודה, לא הסתפקתי בארגון סמינרים וטיולים. מאחר שתפקידי הראשון במחלקה לתרבות היה לרכז פעולות תרבות במסגרת האיגוד המקצועי, נפגשתי עם ידידי מיכה לינדנשטראוס. בעת ההיא הוא למד בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית ושימש כדובר מועצת פועלי ירושלים. תוך כדי שיחה איתו הגענו לידי מסקנה, שיש צורך להקים גוף חדש של הדור הצעיר, בדגש על ועדי העובדים. ובמגמה לפתח מנהיגות צעירה לפי המפתח של הסיעות הקיימות בהסתדרות ומספר הצירים יהיה לפי היחס של כל סיעה. נושאי הדיונים הוקדשו לבעיות החברתיות והכלכליות. לפני תחילת הדיונים היינו מזמינים מומחים ברמה גבוהה, שהרצאותיהם התבססו על מחקרים ועובדות. יש לציין, כי דובר המועצה היה האיש שעמל רבות לקיום הדיונים. הוויכוחים היו סוערים וההחלטות היו בהרמת ידיים.

מזכיר המועצה באותה תקופה היה דוב ליפוב, ששימש לפני כן מזכיר המפלגה הגדולה מפא"י והיה תקופה קצרה מזכיר ההסתדרות. מבחינת השקפותיו היה האיש מקורב אלינו, חברי אחדות העבודה. מיכה לינדנשטראוס היה בן טיפוחיו ועזר לו במאבקים הפנימיים בתוך המפלגה, אולם לצערנו הם היו בעמדת מיעוט. ליפוב נאלץ להתפטר.

לפני דוב לי טוב משה ברעם שימש כמזכיר ההסתדרות בירושלים. הספקתי להכירו מקרוב. בשעות קבלת הקהל הוא עבר חדר חדר ובדק אם מזכירי האגודות המקצועיות הגיעו בזמן לעבודה. ברעם היה אהוד במיוחד בין תושבי השכונות. הוא היה איש כריזמטי ונהג להגיע לכל אירוע משפחתי וחגיגי שאליו הוזמן, כגון חגיגות בר-מצווה, חתונות וכד'. הוא נבחר על ידי הקהילה הכורדית כיקיר הקהילה. למרות שמשה ברעם בראשית דרכי בהסתדרות הקשה עליי, עברתי איתו כברת דרך. בעזרת השם רכשתי את אמון העובדים וניצחתי בבחירות להסתדרות פועלי המזון, ואחר כך בבחירות להסתדרות עובדי האירוח והמלונאות. לשמחתי בבחירות חשאיות שנערכו במסגרת מועצת המחוז נבחרתי למקום הראשון למזכירות מועצת פועלי ירושלים. זאת הייתה ההפתעה הגדולה שחווייתי מימי.

אני זוכר את דבריו של חיים קויפמן שעמד בראש הסתדרות הפקידים, הגוף הגדול והמאורגן ביותר בירושלים. הוא אמר - אני מצטט: לאהרון מתת-טוב אין יריבים, לכן הוא נבחר ראשון. כמו כן אני זוכר את ידידי הוותיקים יצחק משולם מי שהיה יושב ראש ועד עובדי סולל בונה וידידי עקיבא משולם ששימש ראש ועד עובדי עיריית ירושלים, שעמדו לימיני. ומדובר בבחירות ללשכת מפלגת העבודה, הגוף שהנהיג את המפלגה.

מסתבר שהיה ויכוח על הרכב הלישכה, מאחר שהמערך היה מורכב משלוש סיעות: מפא"י, אחדות העבודה ורפ"י. לפי החלוקה למפא"י שבעה חברים, לאחדות העבודה שלושה חברים, ולרפ"י שלושה חברים. מרפי היו טדי קולק שהיה ראש העיר, יצחק נבון נשיא המדינה לשעבר שבתקופה ההיא היה שר החינוך ורפי בלווא שהיה חבר מועצת העיר וחבר מזכירות מועצת פועלי ירושלים. לאחדות העבודה נבחרו עמנואל זיסמן ששימש מזכיר המפלגה ושלמה לוריא, שהיה ממלא מקומו של דוד איילון מזכיר ההסתדרות בירושלים. על המקום השלישי התמודד בנימין פרס, מוותיקי אחדות העבודה. אני זוכר, שכשהגעתי לחדר הישיבות של המפלגה עמדו ליד הדלת יצחק משולם משמאל ועקיבא אזולאי מימין. שני האישים החשובים הללו הודיעו מפורשות שאם אהרון מתת-טוב לא ייבחר כחבר שלישי מאחדות העבודה, לא תוקם הלישכה והוסיפו ואמרו - לא יתכן שמתת-טוב יעשה את העבודה הקשה ואחרים יקצרו את הפירות. בסופו של דבר, הפייטרים האלו הצליחו ואני נבחרתי. לאחד הבחירה עקיבא אזולאי אמר לי - אהרון, אתה נבחרת עקב ההישגים והכבוד שהבאת למפלגה מעל ומעבר בשלושה איגודים מקצועיים (מזון ואפייה, עובדי ארחה ופועלי המתכת והחשמל) נוסף לזה, אותו חבר שרצה להתמודד מולך היה שכן שלי בגבעת שאול. הוא בא ממשפחה שהבת שלהם נישאה לבחור מעדות המזרח והמשפחה לא התביישה והם ישבו שבעה וסילקו את אחותם בבושת פנים. והוסיף - משולם ואני לא ניתן למשפחה כזאת דריסת רגל במפלגת העבודה.

בשנים 1979-1980 היו מאבקים קשים בנושאים כלכליים בין גולדה מאיר שהייתה ראש הממשלה, לבין יצחק בן-אהרון שהיה מזכיר כללי של ההסתדרות, ובמיוחד במאבק הקשה שהיה בין הממשלה לבין עובדי נמל אשדוד, כשבן-אהרון עמד לימינם. היחסים בין גולדה לבן-אהרון התדרדרו והוא הגיש את התפטרותו. במקומו התמנה ירוחם משל.

הקמת הקואופרטיב של מלון "מוריה"

מלון פנסיון "מוריה" הוקם על ידי קבוצת חברים שבניהם היו ניצולי שואה ילידי יוגוסלביה. לאחר מלחמת העולם השנייה התארגנה קבוצה קטנה של עולים חדשים במסגרת "ההסתדרות", שכל מטרתם הייתה להקים מלון קטן. הם רכשו את הקרקע במרכז ירושלים. כמדומני שמספרם לא עלה על 10. החברים עבדו בהרמוניה במשך שנים רבות, וכשהגיעו לגיל מבוגר הם החליטו למכור את זכויותיהם לחברת העובדים של ההסתדרות הכללית. יושב ראש חברת העובדים בעת ההיא היה ידידי צבי פיכמן. חברת העובדים הייתה עם עוצמה כלכלית גדולה במשק, שכן היא כללה את מפעלי ההסתדרות והייתה קשורה גם ל"סולל בונה". כפי שכתבתי בפרקים קודמים, לאחר מלחמת ששת הימים היה ביקוש גדול לחדרי מלון מפאת עומס התיירים. אני הכרתי את צבי פיכמן בעת שהחליף את עמוס ערן בעת שנבחר על ידי יצחק רבין לשמש מנכ"ל משרד ראש הממשלה. לאחר התפטרותו של רבין כראש הממשלה, חזר עמוס ערן לנהל את "מבטחים" ופיכמן חזר לנהל את המשק ההסתדרותי. היחסים שלי עם פיכמן היו מצוינים.

התקשרתי אליו טלפונית וביקשתי לדון בגורלם של חברי הקואופרטיב, כי הם היו אנשים חרוצים והם לא רצו לצאת לפנסיה מוקדמת, ומצד שני עדיין לא הייתה הפנסיה המקיפה והאנשים רצו מאוד לעבוד בענף המלונאות. נשאלה השאלה מה עושים עם העובדים האלה בתקופת הבנייה - כיצד

מעסיקים אותם? צבי פיכמן הזמין אותי לארוחת צהריים ב"מוריה". יש לציין כי הוא היה איש מרשים ואופטימי. בראשית הישיבה הוא שאל אותי אם אני מכיר את הבדיחה על נעמ"ת. עניתי לו כי אני מכיר את השם המקורי והוא – "נשים עובדות ומתנדבות". הוא אמר לי אתה טועה. נעמ"ת הן "נשים עובדות ומחפשות תענוגות"... המשכנו בשיחה החברית. הוא שאל אותי – אהרון, תגיד לי מהי מהות הפגישה שלנו? אמרתי לו – צבי, ליהודים היוגוסלבים הללו שמהם רכשת את המלון, יש רק בקשה אחת: הם מעוניינים לעבוד עד גיל הפרישה.

צבי אמר לי – בקיצור, תאמר לי מה אתה מבקש? השבתי לו: אני פונה ל מצפונך ומבקש כי עד סוף בניית המלון הם ישמרו על ציוד המלון והנהלת המלון תתייחס אליהם כאל עובדים בעבודה יזומה, והעיקר שבסוף כל חודש הם יקבלו את השכר וההנהלה תמשיך לשלם בעבור רצף הזכויות שלהם בפנסיה ובדמי המחלה.

צבי פיכמן לחץ לי את היד ואמר -אני אמלא את כל מה שביקשת. מסרתי את הבשורה הנהדרת לחברים הללו והם היו אסירי תודה והרגשתי הייתה מצוינת.

לאחר שבנו את המלון רב הקומות במשך שנה וחצי, הוא פתח את שערי וישגשג. פנחס ספיר, שהיה שר האוצר, אמר בדברי הברכה בטקס - אני שמח שמחה גדולה, כי סוף סוף המלון הזה צובר רווחים לחברת העובדים, והעתיד ורוד.

למשפחתי ולי אישית יש רגש מיוחד למלון הזה. בתנו הבכורה בשמת, בהיותה סטודנטית, עבדה כטלפנית במלון, ושם הכירה את חתננו מיקי אדמון שהיה גם הוא סטודנט ועבד במלון כקב"ט. שמחנו ששניהם התאהבו ונהפכו לזוג הראשון שהגדיל את משפחתנו. בשמת ומיקי החליטו להינשא במלון "מוריה" בו הכירו, והם התחתנו ברוב פאר והדר. אנו ההורים היינו מאושרים שהם זיכו אותנו בנכדים נהדרים. בשמת עיתונאית מעולה ומוכשרת ומיקי חתננו כלכלן ששמח בחלקו. כיום הוא מנהל במכון הייצוא

באגף ההייטק, כידוע "החמצן של המדינה" וענף מספר אחת בייצוא שלנו למדינות העולם הודות למדענים שלנו, ועל כך גאוותנו.

לסיכום פעילותי במסגרת ההסתדרות של עובדי בתי המלון והארוחה, הריני מודה לאל כי השגתי את רוב המטרות שהצבתי לפניי.

מה זה "פנסיה מקיפה" ולמה זה חשוב?

אחת הבעיות הקשות שנתקלנו במלונאות ובתעשייה הייתה, שאם חלילה עובד נהפך לנכה או חלילה מת, משפחתו נשארת ללא מפרנס. לצערנו לא היה לנו פתרון, ומתוך אחריות חיפשנו דרך להציל את המשפחות. החלטנו כי חלק מהפיצויים של העובדים יועברו מדי חודש בחודשו, וכאן נתקלנו בהתנגדות קשה, דווקא מציבור העובדים, והיה ויכוח מר בנושא במקומות העבודה.

לאחר מחשבה עמוקה ורצון גם של המעסיקים, הוחלט להעביר 6% מכספי הפיצויים ל"מבטחים" ושוב התחיל ויכוח מאיזה תאריך יועברו כספי הפיצויים. בסוף התקבלה פשרה והחלטה הייתה שכספי העובדים יעברו ל"מבטחים" רק מיום חתימת ההסכם. "מבטחים" מצידה תכיר בזכויות מיום כניסת העובד למקום עבודתו. עקב הפשרה אלפי עובדי המלונאות הצטרפו בהמוניהם לתוכנית הפנסיה המקיפה.

לדאבונו, עקב הפיגועים שהיו בירושלים, פנינו להנהלת "מבטחים" וביקשנו להרחיב את המסגרת ולכלול את משפחות החללים והנפגעים. הוחלט, שאם עובד עבד במקום עבודתו לפחות שנה אחת, משפחתו תזכה בפנסיה לפי 35 שנות עבודה. אגב, הסכם זה חל על כל המבוטחים בארץ.

בעת ההיא ידידי שלמה לוריא, ממלא מקום מזכיר ההסתדרות בירושלים, פרש מהעבודה בהסתדרות, וטרם פרישתו הציע אותי כמחליפו בהנהלת "מבטחים" הארצית. בישיבה הראשונה שאליה הגעתי הרעף עליי מנכ"ל מבטחים ידידי עמוס ערן דברי שבח והדגיש את המאמץ הגדול שעשיתי עם חבריי בירושלים לצרף אלפי עובדים למסגרת "מבטחים". תוך כדי עבודתי

באיגוד המקצועי התברר לי, כי העובדים ברובם אינם יוצאים עם משפחותיהם להבראה, כי העלות הייתה גבוהה. מאחר של"מבטחים" היה את בית ההבראה בזכרון יעקב, את המלון בנצרת ומלון "מוריה מבטחים" בים המלח, החלטתי להוציא את חברי ועדי העובדים לסמינרים בכל בתי הנופש של "מבטחים". במשך שבוע ימים הוועדים קיבלו הרצאות ממיטב המרצים בנושאי דיני עבודה, זכויות ותקנות "הביטוח הלאומי", בנושאי כלכלה ובמגוון נושאים הקשורים לציונות, עם ישראל ותנועת העבודה.

אחד המרצים המבוקשים ביותר היה חברים עו"ד עמי עמירן ז"ל. הוא היה בעל הופעה נאה ושטף דיבורו ריתק את המאזינים. במיוחד הוא הקסים ביופיו את בנות המין היפה, ולאחר כל הרצאה המעריצות הסתובבו סביבו עד כדי כך, שעמוס ערן המנכ"ל אמר לי באחד הימים - תפסיק להזמין את עו"ד עמי עמירן. הוא היועץ המשפטי של "מבטחים"... הוא צריך גם לעבוד ולא רק להרצות!...

אירוע אחר שנחקק בזיכרוני אירע באחת מהישיבות הראשונות שבהן השתתפתי. התקיים דיון בנושא "התעשייה האווירית". כידוע, מפעל זה היה הגדול ביותר במסגרת "מבטחים" יושב ראש ועד העובדים היה חבר הכנסת חיים כץ, שכיום משמש שר העבודה והרווחה. בתוקף תפקידו שימש כחבר הנהלת "מבטחים" הארצית. הוא הופיע לישיבה מלווה בעורך דין הדור מראה. זה היה מוזר בעיניי. ביקשתי מיושב ראש הישיבה עמוס ערן את רשות הדיבור. טענתי כי כל הדיונים שלנו בהנהלה הם על מי מנוחות וכי ההחלטות מתקבלות ברוח חברית, ואני מצידו מתנגד בתוקף שבישיבה יהיה נוכח עורך דין עוד בטרם התבררו הטענות או הבקשות של עובדי התעשייה האווירית והוספתי, שדין אחד צריך להיות לכל הגופים המבוטחים ב"מבטחים". קיבלתי פתק מעמוס - המבקש ממני לוותר. השבתי לו וכתבתי שאני עומד על העיקרון שכולם שווים. ידעתי והרגשתי שעמוס מזדהה עם דעתי בליבו, אולם מבחינה פורמאלית הוא רצה למנוע משבר, ולכן היה צריך לעשות את מה שעשה. שמחתי כי ידי הייתה על העליונה וחיים כץ ביקש מהעורך דין לעזוב את הישיבה. כשנכנסנו לדיון אנשי התעשייה

האווירית ביקשו להקים סניף של "מבטחים" בתחום התעשייה האווירית בלוד. בקשתם אושרה וכולם הסכימו איתי שהזמנת העורך דין הייתה מיותרת, כי בקשתם של עובדי התעשייה האווירית התקבלה לגופו של עניין - בזכות ולא בחסד.

בעת קיום הדיון הנ"ל המפעל העסיק למעלה מעשרות אלפי עובדים והיה מקום העבודה הגדול ביותר בארץ. יש לציין, כי רוב חברי ההנהלה הארצית של "מבטחים" היו המזכירים הארציים של האגודות המקצועיות, ולמעשה היינו רק שני נציגים מירושלים בהנהלה: עו"ד מאיר אבירם שייצג את מפ"ם ואנוכי.

כיושב ראש ההנהלה שימש ידידי יהושע וושצ'ינא, שהחזיק את תיק הימאים בוועד הפועל של ההסתדרות בתל-אביב. הוא גם היה חבר הוועדה המרכזת (ממשלת ההסתדרות) הוא גם המנהיג מאנשי אחדות העבודה. והחבר השני ממפלגתי היה נתן אלמוזלינו ז"ל ואשתו הייתה שושנה ארכלי אלמוזלינו, שהייתה שרת הבריאות. היחס שלי אליה היה כאלה אחות גדולה. כשיגאל אלון נפטר, שושנה למעשה ניהלה את חוג אלון והיא ביקשה ממני להצטרף להנהלת החוג. לפני פרישתה מהכנסת הייתי מוזמן יחידי מטעמה. ולאחר שכתבה ספר על תולדות חייה, ארגנתי לה מסיבה מפוארת באולם הכינוסים של "מבטחים" ובמסיבה זו השתתף גם אהוד אולמרט מי שהיה שר הבריאות ומ"מ ראש הממשלה. לאחר שאריק שרון ראש הממשלה קיבל אירוע מוחי, אולמרט נבחר לראש הממשלה.

אגב, בכל השנים שנתן אלמוזלינו היה חבר הוועדה המרכזת, הוא דאג לצרף אותי להנהלת סיעת המערך בוועד הפועל (הוועד הפועל היה כעין הכנסת של ההסתדרות) ולפחות אחת לחודש התכנס לדיונים. היו גם ישיבות סוערות במיוחד בתקופה שדוד לוי עמד בראש סיעת הליכוד. אחת לארבע שנים היו נערכות בחירות לוועידה. נבחרתי ברציפות במשך 4 קדנציות. חוויה מיוחדת הייתה לנו לשמוע את דברי המנהיגים יצחק בן-אהרון, ירוחם משל וידידי ישראל קיסר (עברתי איתו אירוע מיוחד ואכתוב על כך בהמשך). חוויה מיוחדת הייתה לשמוע את הוויכוחים האידיאולוגיים

בין יגאל אלון שהיה מנהיג מרתק ומרשים, לבין דוד לוי שצמח מפועלי הבניין, אולם תמיד נאומיו של יגאל היו ברמה בינלאומית.

תפקידי כמזכיר פועלי המתכת החשמל והאלקטרוניקה

כמזכיר האיגוד של פועלי המתכת החשמל והאלקטרוניקה, אחד ממקומות העבודה הגדולים שטיפלתי בהם עם חברי, היה התעשייה הצבאית בירושלים. המפעל העסיק מאות עובדים והיה למעשה מקום העבודה הגדול ביותר בירושלים. הוא היה ממוקם בעמק ציון, ממול בניין האוניברסיטה העברית. הוא נחשב למקום סודי ורק ברישיון מיוחד אפשר היה להיכנס למפעל. כמפעל ממשלתי שהיו לו סניפים ברחבי הארץ, תנאי ההעסקה לעובדים היו הטובים ביותר בענף. הוא הפעיל חדר אוכל מפואר לעובדים שעבדו במשמרות. העובדים פעלו כגוף עצמאי במסגרתה ארצית.

באחד הימים ממשלת ישראל החליטה, ביוזמתו של יגאל אלון שר העבודה, להקים מפעל מתכת רציני במישור אדומים. מאחר שיגאל היה איש חזון, הוא היה אבי הרעיון להקים את הישוב במעלה אדומים. מבחינה אידיאולוגית טען, כי למעשה האדמות במישור אדומים הם אדמות מדינה שלפני מלחמת ששת הימים היו בבעלות ממשלת ירדן. לאחר שהאזור שוחרר, האדמות הועברו לרשות ממשלת ישראל והן לא פרטיות. מבחינת הממשלה הרווח הוא נקי. אין בעיה של בעלות והוסיף, שאם ברבות השנים לא תהיה נוכחות יהודית, יבואו שבטים של בדואים שקשה יהיה לפנותם, כפי שקרה באזור הנגב.

הנהלת תע"ש עברה על רשימת העובדים והחליטה להעביר כ- 100 עובדים למעלה אדומים. כשנודע הדבר לעובדים התחילה מהומה בקרבם, והעובדים פשוט סירבו לעבור לעבוד באזור מעלה אדומים. הם טענו גם, שהאקלים שם חם מאד בשעות הקיץ, וכיום הם נוסעים במשך רבע שעה ומגיעים למרכז ירושלים, ולמעשה שולחים אותם למדבר. הנהלת המפעל

הייתה חייבת למלא את הוראות הממשלה, והתבקשתי כמרכז הסתדרות פועלי המתכת, לבוא ולשכנע את העובדים.

כינסתי את כל העובדים שהיו מיועדים לעבור למישור אדומים. הייתה לי שיחה קשה וסוערת. הם טענו שלמעשה אני האיש שצריך להגן על זכויותיהם ולעמוד לצידם. תשובתי הייתה, שאני כאזרח המדינה, חייב לקבל את החלטות הממשלה. ביחס לזכויותיהם אני אשתדל למצוא את הדרך שהם לא יקופחו.

הישיבה עם העובדים פוזרה ברוח טובה. בינתיים יצרתי קשרים עם אנשי לשכת שר העבודה. העברתי את נוסח הטיעונים של העובדים ובמקביל הודעתי להנהלה את עמדתי. טענתי שבמעבר בכוח אין היגיון, ושלדעתי על-ידי מתן הטבות לעובדים נוכל לשכנע אותם. עלה בדעתי רעיון, שאם נציע לעובדים לקבל דירות בתנאים מיוחדים בעזרת הממשלה, הבעיה תיפתר. הצעתי גם שיינתן פיצוי עבור שעות הנסיעה שהעובדים מפסידים הלוך וחזור. ואכן, הובטח כי כל עובד שיעבור למעלה אדומים יקבל שתי דרגות בתוספת של שעת נסיעה. כלומר יעבוד 8 שעות ויקבל שכר על 9 שעות ביום. והעיקר: כל עובד שיביע את הסכמתו, יקבל דירה בתנאים טובים ומועדפים. ו... הגלגל התהפך: העובדים שהיו מרוצים מאוד מההסכם, עמדו בתור להירשם למעבר למישור אדומים.

זמן קצר לאחר שנפטרה בעיית מישור אדומים, צצה בעיה אחרת. הסתבר שברוב המחלקות העובדים קיבלו תוספת על פריון העבודה והוכנסה השיטה של נורמות ופרמיות לכל המחלקות במפעל. אבל הייתה מחלקה שהעסיקה 20 עובדים ונקראה מחלקת ההשחזה. שם עבדו אנשים שנדרש מהם דיוק מרבי בעבודה. הנהלת המפעל התעקשה וסירבה לשלם פרמיות לעובדים הללו. הם הרגישו שהם מקופחים, ובצדק. היה לי ויכוח מר עם הנהלת המפעל וטענתי שלדעתי אי אפשר לקפח את זכויות העובדים הללו. הדעה הרווחת בהסתדרות הייתה, שלמעשה מבחינה מקצועית רק ההנהלה קובעת, כי מדובר במפעל ביטחוני וכך מתנהלים העניינים במשך שנים.

אני לא הייתי מוכן לקבל את הדין. נסעתי לוועד הפועל של ההסתדרות בתל-אביב. הכרתי אדם נפלא שעמד בראש המחלקה לפריון בעבודה. קראו לו הרמלה. סיפרתי לו על קיפוח המחלקה של 20 העובדים בתע"ש. הסתבר לי שהאיש עתיר ניסיון. הוא הצדיק את עמדתי ואמר לי, שעובדי ההשחזה בכל המפעלים הפרטיים התגברו על הבעיה ביחד עם המהנדס שלהם. העובדים גם שומרים על הדיוק המרבי וגם מקבלים את התמורה הכספית. ידידיה הרמלה דאג לשלוח את המהנדס שלו בכל שבוע לתע"ש בירושלים. המהנדס מדד את שעות העבודה וקבע את הנוסחה הנכונה. המהנדס הזה הגיע מאזור הצפון במטוס שנחת בלוד בכל שבוע. כל זאת על חשבון ההסתדרות שהעסיקה אותו. הבעיה נפתרה אחת ולתמיד. עובדי ההשחזה היו מאושרים ולי היה סיפוק שהצדק פעל למען העובדים המסורים.

לאחר מלחמת ששת הימים הוקמה העיר ימית. סיכמתי עם הנהלת תע"ש שתממן שני אוטובוסים לטיול. מאחר שבשנת 1973 קרה נס והחלה העלייה לזרם מרוסיה ומבוכרה (אוזבקיסטן). לעולים מרוסיה שידעו אידיש היה יותר קל להיקלט בארץ. לעומתם העולים מבוכרה דיברו ברובם רוסית, וטרם שלטו בשפה העברית. סיכמתי עם ראש ועד העובדים במפעל, כי 100 המקומות בשני האוטובוסים יחולקו כדלקמן: כ-70 עובדים ותיקים וכ-30 עולים. לפני היציאה לטיול ביקשתי לראות את שמות המשתתפים. התברר לי כי לא צירפו אף עולה מהעובדים החדשים במפעל. הודעתי לוועד העובדים שאם הם לא יכבדו את הסיכום שסיכמתי איתם מראש, הטיול חד משמעית יבוטל. לשמחתי חברי הוועד כיבדו את החלטתי.

כולנו נהנינו מקבלת השבת בימית, שרנו שירה בציבור, השתתפנו בקידוש ובתפילות ונהנינו גם מהמים הצלולים של הים, שהיה קרוב למלון. בקיצור, הייתה אווירה נהדרת במיוחד לעולים שהייתה להם חוויה מיוחדת לצאת לטיול בפעם הראשונה ולראות גם את הישובים והקיבוצים בדרום הארץ.

אירוע נוסף שזכור לי מהתעשייה הצבאית קשור לנושא חדר-האוכל. באחד מביקורי בתע"ש הגעתי בשעות הצהריים. יש לציין כי בחדר האוכל היו

אוכלים לפי משמרות, מאחר שמדובר היה במאות עובדים. האוכל, שחולק על ידי עובדי המטבח של המפעל, היה ברמה טובה. שמתי לב, כי בחלוקת הבשר והעוף חילקו מנות כפולות למנהלים ולעובדים הבכירים, וזאת על חשבון העובדים במחלקות הייצור. התרעתי על כך בפני ההנהלה וביקשתי שהדבר יתוקן. כעבור תקופה קצרה, בעת ביקורי במפעל הגעתי שוב לחדר האוכל והסתבר לי כי הצוות שעסק בהכנת הארוחות יצאו לצעדת ירושלים. במקומם הביאו עובדים אחרים מהמחלקות השונות. באותו יום ביטלתי במטבח אורז והיו שם חרקים וגופים זרים. ראיתי זאת במו עיניי. התלוננתי בפני ההנהלה. בעקבות האירוע החמור הוצא מכרז והשק"ם זכה בו. הובאו עובדים מבחוץ. כמו כן הבשר והעוף נשקלו במשקל. עובדי הייצור ועובדי המינהל קיבלו ארוחה שווה, והכל בא על מקומו בשלום.

באופן כללי עלי להדגיש כי בתע"ש היו תנאים סוציאליים מעולים, להבדיל ממפעל כגון "פרידמן": בערב מלחמת ששת הימים תע"ש הגבירה את הייצור על מנת שלא יהיה מחסור בתחמושת. מאחר שבבית החרושת "פרידמן" היו אולמות ייצור ריקים, שכרה תע"ש את האולמות. עובדי תע"ש היו מקבלים כל יום חלב. הנהלת "פרידמן" סירבה לאפשר לשלוח חלב לעובדים שנשלחו לעבוד באולמות שלהם, בנימוק כי הם אינם מעניקים את ההטבה הזו לעובדיהם.

כשנוכחתי בתפקידי בחשיבות של מתן ארוחות חמות לפועלים, פעלתי לכך שיינתנו בכל מקומות העבודה. גם במגזר הפרטי דיברתי על ליבם של המעסיקים שינהגו כך ויאפשרו לפועלים ליהנות מארוחות במחיר סמלי. כך עשה כתריאל טחורש חורש וכך נהגה גם הנהלת "מיפרומאל" שמנהליה היו אנשים דתיים ורצו לשמור על הכשרות ולכן השתמשנו בכלי אוכל חד פעמיים. במפעלי ההסתדרות שבהם טיפלתי הייתה היענות רבה לעניין וכך נהנו מחדרי אוכל מרווחים ומארוחות בוקר וצהריים עובדי "פיניקיה" ו"יזרום" וכן מפעל "רוטנפלס" שהתקין את מיכלי המים לצה"ל ומפעל "פרג" שבעטרות, שם היה מנהל מעולה בשם אבנר פרץ, שהיה חבר מועצת העיר והחליף את מר כתריאל טחורש כיושב ראש התאחדות התעשיינים.

מאחר שירושלים לא זכתה במפעלים מרובים, לא ששתי לערוך שביתות. הגעתי למסקנה שצריך לעשות את הכל בהידברות ונשק השביתה הופעל כנשק אחרון, ומחוסר ברירה הייתי בין היוזמים להקמת ועדה משותפת בין ההסתדרות למעסיקים כדי ללבן את הבעיות שהתעוררו בינינו לבין ההנהלות, ובעניין הזה כולנו הרווחנו. מסתבר שאפשר לפתור הרבה בעיות במשא ומתן ובאווירה טובה.

וכאן ברצוני לציין את החברים השותפים שלי במסגרת הסתדרות פועלי המתכת, והם: יוסק'ה כהן ז"ל. בראשית עבודתנו המשותפת יוסק'ה היה נציג מפ"ם (מפלגת הפועלים המאוחדת). שנינו היינו חברי המזכירות בהסתדרות בירושלים. יוסי היה ותיק בטיפול בפועלי המתכת וטיפול במיוחד בעובדים במוסכים ובתחנות הדלק. בפגישתנו הראשונה חשתי שמשוהו מציק לו (הוא היה חבר קיבוץ לשעבר) חיבבתי אותו כי היה גם איש ישר וחבר. מסתבר כי הסיתו אותנו ואמרו לו כי אני אדאג לקבל את המפעלים הגדולים והמשגשגים ואילו הוא יעסוק במפעלים הזוטרים והבעייתיים. הגבתי מיד ואמרתי – יוסק'ה היקר, הנה לפנינו רשימת המפעלים ומקומות העבודה. אתה רשאי לבחור איזה מפעל שאתה רוצה. אולם אם תיתקל בבעיות קשות. אני תמיד עומד לצידך. יוסק'ה הופתע. היו כמה מקומות עבודה שיוסי היה קשור אליהם וחלוקת העבודה בינינו התנהלה בצורה חברית ביותר. חבר אחר שהצטרף אליי היה אריה ברוכיאל, מי שהיה מזכיר הפועל ירושלים. הייתה לי הזכות להקים איתו את ליגת הספורט למקומות עבודה. ברוכיאל גם העמיד לרשות עובדי ההסתדרות את אולם הכדורסל ובכל יום שישי ערכנו תחרויות. שיחקנו כדורגל במגרש הפועל בקטמון יחד עם מיכה לינדנשטראוס (מי שלימים כיהן כנשיא בית המשפט המחוזי בחיפה וכמבקר המדינה).

בשנת 1983 נבחרתי למנהל "מבטחים" במחוז ירושלים ובית שמש. יחד עם מזכירי האיגודים המקצועיים הצלחנו לארגן את מוסדות הציבור והעובדים הארעיים במשרדי הממשלה, מפעלי הייטק ומפעלי תעשייה רבים, ומחוז ירושלים נהפך למחוז הגדול ביותר של "מבטחים" בארץ.

במשך 17 שנה ניהלתי את "מבטחים". דאגתי לשיפור תנאי עבודתם והשכר של עובדי המוסד. פרשתי בשנת 1999 לגמלאות.

חלק ב

מלחמת ששת הימים

אני כותב דברים אלה בערב יום ירושלים מאי 2020. השנה ימלאו 53 שנים לשחרורה של ירושלים. כזכור, בשנת 1948 בעת ההכרזה על הקמת המדינה, היו בעירנו כ-60 אלף תושבים ובהתאם למפקד שנערך בשנת 2019 מספר התושבים הוא 942,800 ובעזרת האל נגיע בקרוב למיליון תושבים. ובאופן טבעי עוברים לי הזיכרונות של ערב מלחמת ששת הימים ושחרור ירושלים. כידוע, ראש הממשלה היה לוי אשכול ז"ל, חבר קיבוץ דגניה. בעיני רוב העם היה איש אהוד ונעים הליכות. אני, כירושלמי, לחמתי במסגרת החטיבה הירושלמית בגדוד 161 פלוגה ג'. קיבלנו אוהלי סיירים

ויום יום עברנו אימונים בעמק המצלבה. הייתה תקופת המתנה ארוכה. בתקופה זו היו רק טרנזיסטורים.

בתקופה הזו הוקמה בפעם הראשונה ממשלת חירום. מנחם בגין וחבריו הצטרפו לממשלה בלי תיקים וכיבודים (נציגי הציבור נתנו דוגמה אישית וחסכו למען המדינה). יגאל אלון מ"מ ראש הממשלה השתתף בעת ההיא בוועידה בינלאומית ברוסיה. ראש הממשלה שלח את אבא אבן לאו"ם ולמדינות אירופה והוא עשה מאמץ אדיר למנוע את המלחמה. כמו כן שלח שליחים לחוסיין מלך ירדן וביקש ממנו לא להצטרף למלחמה עם המצרים והסורים. באחד הערבים שמענו ראיון ברדיו עם לוי אשכול. הוא נשאל מדוע ראש הממשלה נוהג בהבלגה ולא פותח במלחמת מנע? תשובתו הייתה שהוא, כראש ממשלה, עושה את הכל על מנת למנוע את המלחמה. השידור היה ספונטני ולא עבר עריכה, וראש הממשלה גמגם בשידור, ובכך הגביר את התיאבון של שליטי ארצות ערב לפלוש למדינתנו. הסתבר כי אשכול ערך התייעצויות עם מומחים צבאיים בארץ שאלתו הייתה כמה קורבנות בנפש נקריב ומהו מחיר הדמים שתגבה המלחמה. היועצים השיבו שמספר ההרוגים שלנו מוערך בכ- 10,000 חיילים. אין ספק שהדבר החריד את ראש הממשלה ולאחר מעשה אנו רואים שהוא צדק.

אנו, חבריו של יגאל אלון, ציפינו שהוא ימונה לשר הביטחון. בתל אביב נערכה הפגנה של רפ"י (רשימת פועלי ישראל) שבראשה עמד בן גוריון, מה שהביא לאווירה ולחץ למנות את דיין לתפקיד. ואכן, דיין מונה וקצר את התהילה של הניצחון המזהיר, ביחד עם יצחק רבין רמטכ"ל צהל שהכין את הצבא והמילואים כראוי.

בתקופה ההיא כששירתי במילואים, הגדוד שלי אבטח את אזור רמת רחל ותפקידנו היה למנוע מהצבא הירדני להעביר תגבורות לחיילי הלגיון הירדני שהגיעו מכיוון בית לחם לאזור העיר העתיקה.

ערב מלחמת ששת הימים, נערך מצעד צבאי גדול בירושלים. על הגדוד שלי הוטלה המשימה לשמור על הסדר ברחוב המלך ג'ורג מאזור הכנסת הישנה

לכיוון מנזר נוטרדם ועד לאזור בית המלון "מוריה". היינו מצוידים בטרנזיסטורים ושמענו כי יחידות רבות של הצבא המצרי חדרו עם טנקים לאזור סיני. לפי התוכנית הגדוד שלי היה מיועד לעלות לשיירה שתחליף את כוחותינו בהר. אף נקבע תאריך מסוים שבו היה עלינו להגיע למחנה "שנלר" על מנת למדוד מדים מיוחדים של שוטרים כביכול.

עקב המצב הביטחוני שונתה התוכנית. התבקשנו להגיע למחנה סטון לקבל ציוד של מדים ואוהלי סיירים והמחנה שלנו התמקם סביב של מגרש "הפועל" בקטמון. התחילה תקופת ההשהיה. ערכנו יום יום אימונים באזור עמק המצלבה, כשהדגש הושם על לחימה בשטח בנוי. יש לציין בשבחו של יצחק רבין, שהיה הרמטכ"ל במלחמה, שהכין את הצבא בצורה יוצאת מן הכלל.

בעת המלחמה אני אישית הייתי במתח רב, שכן רעייתי האהובה יהודית הייתה בחודש התשיעי להריונה (עם ענת). בתקופה ההיא לא היו טלפונים, יום יום שלחתי גלויות ומכתבים ליהודית ולמשפחה, אך לצערי המכתבים לרעייתי הגיעו באיחור רב.

נפל בגורלי להיות באוהל אחד עם ראובן קמינר, מי שהיה מזכיר המפלגה הקומוניסטית. יהודי שעלה מארצות הברית, בחור משכיל גבוה ורחב גרם. הוא הזכיר לי את חיילי המרינס. התחברנו וניהלנו ויכוחים אידיאולוגיים ערים. אני כאיש תנועת העבודה והוא כקומוניסט. בקיצור, לא היה לנו משעמם. הוא היה הבזוקאי של המחלקה. באחד הימים הגיעו אלינו מפקדי הסיירת שפעלו עם ג'יפים. הם למעשה היו הראשונים והמובחרים שיצאו לקרב. רבים מהם היו צעירים, סטודנטים. הם ביקשו ממני להצטרף לשורותיהם. אמרתי שאשקול את העניין. חברי קמינר הלך לכל מפקדי הסיירת בשעות המאוחרות של הלילה, ואמר להם - עזבו את מתת-טוב. אשתו נמצאת בחודש התשיעי להריונה, ואל תלחצו עליו להתנדב לשירותכם. הוא כל-כך דאג לי... הדבר נגע ממש לליבי והודעתי לסיירת, כי לאחר ששקלתי בעניין אני מודיע בצער כי אינני יכול להצטרף אליהם.

תפקידנו היה לעבור במנזרים ולגלות את הקצינים הירדנים שהתחזו לפצועים. באחד המנזרים בבית לחם אילצו הקצינים הירדנים את הנזירות לקלוט אותם כחולים. הקצינים הללו הורידו את מדיהם, לבשו פיג'מות ושמו על חלקים שונים בגופם יוד ופלסטרים. בתוקף תפקידנו היינו מורידים את הפלסטרים, והתברר לנו שהקצינים הללו לא רצו ליפול בשבי, ולכן התחזו בדרך זו. תפסנו קבוצה גדולה, כעשרים קצינים ירדנים. היה עלינו להוביל אותם למחנה שבויים שהוקם ליד המנזר בגוש עציון. שלחו לנו משאית גדולה ממחנה "שנלר". העלינו את הקצינים למשאית הצבאית שהייתה פתוחה בלי ברזנטים. לא שמנו לב כי בתוך המכונית היו כלי עבודה. לפתע שמתי לב שבאחד העיקולים בכביש בדרך לגוש עציון, אחד מהשבויים רמז לחברו להתנפל עלינו בדרך. הטעות שלנו הייתה שלא כיסינו את עיניהם. הייתי עירני, ובטרם ירים השבוי הירדני את הטוריה שהייתה בתוך האוטו, נתתי בכת של העוזי מכה בגופו והוא נפל מהספסל לתוך האוטו. חברי קמינר נזף בי ואמר - איך אני לא מתחשב בשבוי? והוסיף - אהרון, אני מכיר אותך כאיש תרבות. עצרתי את המכונית, לקחתי פלנליות וכיסינו את עיניהם של השבויים.

כאשר הורדנו את השבויים מהאוטו הסברתי לקמינר מה שקרה. למעשה קבוצה גדולה כזו של גברים חזקים יכלו לחסל אותנו בוודאות. הודיתי לקדוש ברוך הוא על שניצלנו בנס. כל הדרך היה טעון כדור בקנה שח ה"עוזי" שלי. יש לציין כי לאחר שהסברתי לחברי מה שקרה, הוא התנצל וטוב שהעניין נגמר בשלום.

באחד הימים הודיעו לנו, כי עלינו לעלות להר ציון ולבצר את העמדות סביב המנזר. המנזר שכן בקומה העליונה ומתחתיו היה בית קברות. היה עלינו למלא שקים בעפר ולהעלות אותם למעלה במעלה עשרות מדרגות. ממש עבודת פרך. לשמחתי פנה אליי קבלן בשם בטיטו. (שבנה את מפעל "חוטי ירושלים") ואמר לי - במפעל שלי יש גלגלת שבעזרתה נוכל בקלות לקשור את השקים ולהעלות אותם במשיכה מעלה. כך נחסוך את העבודה הקשה ולא נצטרך לסחוב את השקים. הוא הוסיף, שמכיוון שידוע לו שיש לי קשרים

טובים עם המפקדים, כדאי שאני אדבר איתם על הרעיון. המפקדים קיבלו את ההצעה ונסעתי עם הקבלן בטיטו במכונית הטאנוס הצמודה שלו להביא את הגלגלת מהמפעל ברוממה, במקום שבו נבנו אחר כך אולפני הטלוויזיה. העמסנו את הגלגלת עם מוט וחבל. בדרך אומר לי הקבלן - מה דעתך שנלך לאכול מנת חומוס אצל רחמו בשוק מחנה יהודה? התלהבתי ושמנו פעמנו לרחמו. כשהגענו למסעדה רחמו ראה אותנו במדי צה"ל ושאל - מאיפה אתם באים? סיפרנו לו כי אנחנו בדרך חזרה למוצב בהר ציון. הוא שאל אותנו - כמה חברים אתם? אמרנו לו כשלושים חברים. בו במקום ציוה על עובדיו להכין לנו 30 מנות חומוס שהוא תורם למען חיילי צה"ל. הבאנו לחבר'ה את המנות והם היו מאושרים. תוך שעה קלה העלינו את מאות השקים וריפדנו את העמדות. זה היה ביום שישי. הגיעו אלינו מתנדבות מהוועד למען החייל ובראשן הייתה אימו של מתן וילנאי. הן הביאו עוגות, סנדוויצ'ים, פירות העונה וכל טוב, כך שיחד עם החומוס של רחמו והמתנות של האימהות הטובות, חגגנו.

נפרדנו מחברינו שנשארו בהר-ציון לשמירה וחזרנו לבסיסנו לאוהלים שבקרבת מחנה סטון בקטמון.

כעבור ימים ב- 4 ביוני, כינסו אותנו המפקדים והודיעו כי המלחמה מתקרבת ואנו יוצאים להגן על הבית ועל המשפחות שלנו. בשעות הבוקר המוקדמות עלינו לארוז את האוהלים, כי המלחמה נכפתה עלינו. המפקד שאל אם יש שאלות. קם אחד החיילים ואמר - המפקד, במשך ימים מילאנו שקי עפר לעמדות. מדוע אנחנו לא מקבלים חלב? המפקד ענה - אנחנו הולכים להילחם על חיינו ואתה דורש שאני אדאג לחלוקת חלב לחיילי המילואים? והמשיך - אולי אתה רוצה שנערוך גם בחירות לוועד העובדים? הדברים נאמרו כל-כך ברצינות מפי החייל, שקיבלנו התקפת צחוק.

הלילה עבר, ולקראת בוקר הגענו להר-ציון. צעדנו בשירה אדירה בכביש האפיפיור (זה הכביש שנבנה לכבוד ביקור האפיפיור) צעדנו עם כל הציוד והנשק. כל אחד נשלח לעמדה שלו.

בשעה 10:45 פתח הלגיון הירדני באש תופת לעבר עמדותינו. כולנו אמרנו - איזה מזל שאנחנו מבוצרים, כי לו היה הלגיון פותח באש לפני שנכנסנו לעמדות, רבים מאיתנו לא היו נשארים בחיים. תוך כמה דקות, כשהירי מהעיר העתיקה הלך וגבר, כוחותינו הפעילו את מטען הלמד. הייתה זו פצצה סודית שכוונה לעבר העמדה הראשית של הלגיון, שהיה במגדל דוד. כל העמדה קרסה והתמוטטה. אני משער כי בעמדה זו היה מספר רב של חיילי הלגיון הירדני, ולשמחתנו אש התופת הופסקה.

קיבלנו הודעה בקשר, כי הלגיון פרץ את מפקדת האו"ם בארמון הנציב, ומבקשים באופן דחוף שנארוז את החפצים ונעלה למכוניות הצבאיות. העלינו שוב את הציוד האישי שלנו. בדרך לארמון הנציב ראינו את הצריח של הר-ציון בוער. הלגיון הפגז את הר-ציון בפצצות תבערה, והאש הייתה כל-כך גדולה, שלמעשה האירה בחשכת הליל את כל השטח.

בתוך התעלות מצאנו כמויות גדולות של נשק, מקלעים ותחמושת אמריקאיים והשתמשנו בהם.

בליל הקרב, בעת שירדנו מהמכוניות הצבאיות שהביאונו לארמון הנציב, לפני טיהור התעלות מהלוחמים הירדנים, לכל אחד מאיתנו היה קיטבג עם הציוד והמדים שהבאנו מהבית. פגז זרחן של האויב פגע בול בציוד ושרף את הקיטבג שלי ושל חבריי, ולא היו לי בגדים להחלפה. חברי אלי סעדון ז"ל שבחיים האזרחיים שימש יו"ר ועד עובדי "עפרונות ירושלים" ראה אותי עם המדים המלוכלכים ושאל אותי כיצד אני לא דואג להחליפם. אמרתי לו שהבגדים נשרפו, כפרה. אלי לקח אותי לצריף שם היו תלויים שורות שורות של מדים אמריקאיים ואמר לי - תבחר מה שאתה רוצה. בחרתי באוברול בצבע זית, ששימש אותי בתקופה הארוכה של שירותי במילואים.

אני זוכר שבמשך כמה ימים לא הורדתי את הגרביים וסבלתי מכך מאד. פתאום מצאתי גרביים נקיים, כנראה של חייל או"ם שהשאיר את הציוד שלו על הג'יפים שהיו בכניסה לבניין האו"ם, בזמן שהם ברחו מהפגזת הלגיון הירדני. הם הותקפו בזמן שהירדנים ניסו לפרוץ אל הבניין. נשמתי לרווחה.

כי אני זוכר שהגרביים שלי היו במצב כזה, שלא היה כדאי אפילו לכבס אותם... מעניין שאף אחד מהלוחמים שלנו לא נגע ברכוש או במחסנים שהיו בתוך הארמון. אנחנו חשבנו רק כיצד לסייע לחברינו שנפגעו מאש האוויר, והתכוננו להתקפת נגד מהאוויר, כי מסביבנו עדיין היו טנקים של האויב.

אחד הטנקים האימתניים של הירדנים כונה בפינו "צייד הטנקים". ראיתי כיצד הטנק הירדני פגע פגיעה ישירה בטנק של כוחותינו וחיילינו האמיצים שהיו מצוידים בבגדים של לוחמה באש קפצו מהטנק הבוער והצילו את חייהם, ממש נס משמיים.

לאחר שסרקנו את בניין האו"ם, עלינו לכל הקומות על מנת להיות בטוחים כי לא נשאר אף אחד מכוחות האויב. לקראת חצות עלינו לגבעה הגבוהה ביותר מעל התעלות. במחלקה שלי היה מתנדב יהודי צרפתי בשם גוטל, שהתקשה לדבר בשפה העברית. הוא גם סבל מאד האקלים החם שלא היה רגיל אליו. הוא היה מאוד עדין. מהמפקדה התבקשתי לדאוג שהוא לא יהיה בודד. ביקשתי ממנו שיהיה צמוד אליי. לגוטל היה אח תאום, שנלחם עם הצנחנים בגבעת התחמושת. לאחר חצות, בסביבות 1:00 בלילה, בא אליי גוטל כולו נסער. שאלתי - מה קרה? הוא ענה לי - אחי ברגע זה נפגע. הייתה לו הרגשה שבאותו רגע קרה משהו לאחיו. מסתבר שממש באותה שעה, אחיו שהיה חובש, נפגע ביד שמאל. מאד ריחמתי על גוטל. שוחחתי עם מפקדי, וסוכם כי בשעות הבוקר אשלח את גוטל לבתי החולים בירושלים, על מנת שיברר מה עלה בגורלו של אחיו. הוא הגיע ל"הדסה" עין כרם ומצא את אחיו. קטעו לו את היד השמאלית וחברים סייעו לו להניח תפילין ביד ימין. מסתבר כי בדיוק באותה שעה שגוטל היה נסער, אחיו חטף צרור של כדורים בזרוע. רוב חבריו נהרגו בקרב הקשה הזה בגבעת התחמושת.

אירוע אחר שזכור לי בקרב ארמון הנציב היה כשלמחרת יום הקרב, עם אור הבוקר, לאחר שינה של מספר שעות (ישנו בשדה מחוץ למבנה בניין האו"ם) נפתחה לעברנו אש תופת. למזלנו הכדורים נורו מעל ראשינו

מסתבר כי יחד איתנו שכב חייל אויב ירדני והוא זה שירה עלינו אש אוטומטית. במזל לא נפגע אף אחד מחבריי. זה היה ממש נס. לאחר הירי, רדפו אחריו כמה מחבריי, אבל הוא הצליח לחמוק לתוך הכפר ג'בל מוכאבר. לצערנו לא הצלחנו לתפוס אותו.

אגב, בתוך התעלות של מוצב הנקניק היו מפוזרות חבילות גדולות של תחתונים וגופיות, כנראה שהציוד האישי הזה ניתן לחיילי האויב. ערב הקרב הם השאירו במנוסתם את הכל מאחור. לאחר סיום הקרב בארמון הנציב, אנשי המפקדה שלנו פנו אל המוכתר ואל נהכבדים של הכפר ג'אבל מוכאבר וביקשו מהם שיאספו את הגויות של הירדנים ויעבירו אותן לקובריה. הנ"ל סירבו ואמרו שהם ירדנים ואין להם שום שייכות אליהם. מחוסר ברירה אנשי החברה קדישא של צה"ל דאגו לקבור את הגופות של חללי האויב. לצערנו כאלה עם השכנים שלנו, שאינם מכבדים את הכללים הבינלאומיים. אנחנו כיהודים התחנכנו אחרת.

כעבור יום, לקראת שעות הצהריים, הגיעה מכונית מיוחדת מחנה שנלר והביאה לנו ארוחת צהריים חמה לאחר שלושה ימים שלא אכלנו ארוחה חמה. בראש החבורה עמד חברי חיים ירדני (הוא עבד בבנק לאומי עם רותי מזרחי אשתו של מאיר מזרחי מושב שואבה) חיים היה חברי מתנועת הצופים. הוא היה רס"ר המחנה, הגיע כולו מצוחצח ומבריק ואיתו כמה ג'ובניקים. שמחתי לפגוש אותו. הם הביאו איתם גם כיסאות נוח הקר בעיר העתיקה היה בעיצומו. ומה עושה חברינו ירדני? הוא וחבריו הג'ובניקים שכבו והשתזפו בשמש, והתחילו לספר צ'יזבטים וכו', כאילו אין קרב ואין סכנה. פניתי לחיים ירדני ואמרתי לו – תיזהר! ממול יש קרבות בתוך העיר העתיקה. אני מציע לך ולחבריך ליתר ביטחון לרדת איתנו על מנת להסתתר בתוך התעלות הקיימות במורדות מוצב הנקניק. חיים והחברה לא שמרו לאזהרותי אנחנו ירדנו לתעלות ולפתע הגיע פגז של האויב מכיוון העיר העתיקה והתפוצץ ליד חברי ירדני. הוא וחבריו כולם נפצעו. אחד מהם גם איבד עין, וחבל.

כידוע ארמון הנציב ניצב על ראש גבעה ומסביב לארמון חפרו הירדנים תעלות הגנה בעומק של שני מטר. הארמון נכבש בתחילה, אולם העיר העתיקה הייתה עדיין בידי הירדנים. על מנת שלא נפגע מאש האויב הוחלט כי כוחותינו יסתתרו בתוך התעלות. ביום השלישי כשהביאו לנו ארוחה חמה ממחנה "שנלר", התבקשנו לצאת מהתעלות ולהגיע לחורשה של ליד הארמון. במרחק של כמה עשרות מטרים מהתעלות, בצידי הדרך, שכבה גופה של חייל ירדני. היינו בטוחים שהחייל נהרג והחולייה של החברה קדישא תבוא ותאסוף אותו לקבורה.

בעת שעלינו לאכול את הארוחה החמה שמתי לב, כי הגופה נעלמה. שאלתי את חבריי אם הם יודעים מה קרה? אף אחד לא ידע. התחלנו לחפש. מסתבר כי היה זה חייל ירדני, שתוך כדי הקרב קיבל שוק ורק אחרי שעות רבות חזר לעצמו. הוא נשאר חי וזחל עשרות מטרים. כנראה שמכיוון שהיה מתחת לשמש שעות רבות, ומראה פניו היה שחור כפחם. היינו קבוצה של כיתת חיילים. התקרבו אליו. הוא זחל לרגליי ופשוט בכה והתחנן על חייו. אמר בערבית שיש לו משפחה וילדים. היו מספר חברים שרצו להורגו. הם כיוונו את קני ה"עוזי" לעברו. פניתי אליהם וביקשתי מהם לעצור. טענתי כי אסור להרוג את השבוי, בפרט שהוא היה בלי נשק ולא סיכן אף אחד. שמחתי שחבר'ה נענו לבקשתי. האיש הועבר למחנה שבויים בגוש עציון, והיה לי סיפוק שידינו לא שפכו את דם נקיים. חבריי ואנוכי שמרנו על טוהר הנשק כפי שצריך לנהוג בהתאם לצו המצפון, כי שבוי לא הורגים.

לאחר שסיימנו את הקרבות בארמון הנציב, בית לחם וחברון, התקבלה הידיעה כי עשרות טנקים של הלגיון הירדני חוצים את הגשרים שעל הירדן והם בדרך לירושלים. נאמר לנו, כי הגדוד שלנו - גדוד 161 של החטיבה הירושלמית, צריך לעצור את התקדמותם. הגענו לגבעות החולשות על אזור יריחו. הצטיידנו בנשק אנטי-טנקי ובבזוקות. לשמחתנו חיל האוויר הקדים אותנו ופגע בכל עשרות הטנקים שהגיעו לעמק, במבואות העיר יריחו. לאחר פעולת חיל-האוויר חזינו בעינינו וראינו את גודל המפלה שטייסנו

הצליחו להשמיד. גם כשהטנקים ניסו לסגת ולברוח, הם פגעו בהם עד האחרון והצילו את ירושלים ותושביה. נושמים לרווחה. מיד לאחר השמדת הטנקים קיבלנו הודעה ממפקדת החטיבה כי עלינו מוטל התפקיד להגיע לשער האשפות במטרה לחסל את כוחות הירדנים שהתבצרו באזור.

לאחר שחרור ארמון הנציב הוטל עלינו לחסל את כוחות האויב מהעיר בית לחם. כידוע בבית לחם האוכלוסייה הייתה נוצרית. נפל בגורלי להיות בין הראשונים שנכנסו לקבר רחל. כשהייתי בגיל 10 ביקרתי בפעם האחרונה במקום יחד עם סבא חיים שלקח אותי להתפלל לזכרה של רחל אמנו. מבחינה היסטורית אני גאה בקהילה הבוכרית שקנתה בכסף מלא את כל חלקת הקבר מידי המוסלמים. ידידי החוקר ד"ר גיורא פוזיילוב סיפר לי, כי יש קושן (מסמך) המעיד על הרכישה הזאת. מעטים יודעים את ההדבר החשוב הזה. אגב, בבית לחם לא ממש התחולל קרב. הופתענו משיתוף הפעולה של האוכלוסייה המקומית. לעת ערב הגענו למרכז בית לחם. היינו עייפים אחרי 48 שעות ללא שינה. החלטנו שאנחנו חייבים לישון כמה שעות. אסור היה לנו להוריד את הנעליים בפקודה. נכנסנו לדירות המקומיים לישון, והמיטות היו עם סדינים לבנים. בעלי הבית אמרו לנו – מעליש, תשנו עם הנעליים על הסדין. וכך עשינו.

כשהיינו בבית לחם נקראתי למפקד הפלוגה. הוא אמר לי: אני מעמיד לרשותך מספר חיילים. אתה תהיה אחראי על מחסום הכניסה לבית לחם, וכן תהיה אחראי שהחיילים ינהגו בהגינות. הייתה שם חנות גדולה שמכרה מזכרות לתיירים. לבעל החנות ניתנה הוראה למכור לחיילים במחיר סביר והוגן. הייתי בין הראשונים לקנות מזכרת. מצאה חן בעיניי כאפייה עם עאקל בצבע אדום, כפי שהיה לצבא הירדני. כעבור שעה קלה אני רואה פתאום שהגיעה חבורה של חיילי מילואים, ובלי בושה נכנסו לחנות והחלו לבזוז מכל הבא ליד. המוכרים היו המומים. היה בידי עוזי. נכנסתי למרכז החנות, טענתי את העוזי ואסרתי על הביזה. הזהרתי פן ימשיכו. ציינתי שהמחירים זולים, ומי שלא ימלא את ההוראה, אני אישית אדאג שחייל שבכל זאת יתעקש, יעצר ויובא לדין.

לשמחתי עצרתי את ההשתוללות ואת הביזיון. בעל החנות לא ידע איך להודות לי. אני סבור שצריך לנהוג באנשים שמרימים דגל לבן בהגינות ובאנושיות.

היה עלינו לעבור מבית לבית ולאסוף את הנשק שהיה שנאגר בבתי האוכלוסייה. מצא חן בעיניי שהתושבים בבית לחם מסרו ברצון את הנשק שהיה בידיהם ולשמחתנו קיבלנו עזרה וסיוע מהתושבים. עברנו מבית אחד לשני והמצבור היה רציני. דבר אחד הפריע לי כאב לילדים. בהתחלה, כשנכנסנו לבתים, הילדים היו בוכים כי הם פחדו על חייהם, מפני שהוריהם תראו אותנו היהודים כרוצחים, וכעם אכזר וכולי. מעניין שאת הנשים והילדות הם בהתחלה שלחו לאזור המערות, כי חשבו שאנחנו חלילה נאנוס ונפגע בהן (אצלם זה נהוג, כפי שקרה לחיילות דאע"ש בסוריה ובעיראק). יתר על כן, באחד הערבים מפקדנו החביב אלוף משנה אשר דרזנר ערך ערב בידור באולם המרכזי בבית הקולנוע בבית לחם עם רבקה מיכאלי והלהקה שלה. הערב היה שמח. בשורה הראשונה מפקדי הושיב את כל חברי מועצת העיר בית לחם ואת כל אנשי השררה מכובדי העיר בשורה הראשונה.

מפקדנו ערך קבלת פנים לכל אחד מחשובי העיר. אי אפשר היה להתעלם מהתחבושת שעל ידו שבלטה מאד בשל הפציעה. המפקד רכש את אמון התושבים והוכיח שאנו עם שוחר שלום.

בשלב הבא החלו ההכנות לשחרור עיר האבות חברון. נפל בגורלי להיות חלק מראש חוליית החוד ונמסר לנו באלחוט כי ראש עיריית חברון ג'עברי ופמלייתו עושים דרכם אלינו וכי עלינו לקבל את כתב הכניעה שלו ושל חברי מועצת עירו. היינו במרחק של כ- 5 קילומטרים מהעיר חברון. לפתע הגיעה מכונית מרצדס הדורה ומפוארת ובה היה ראש העיר וחברי המועצה שלו. על המכונית היה מונף דגל לבן עצום עשוי משי מבריק. המכונית נעצרה לידינו. וכשנפתחה הדלת יצאה ממנה קבוצה של אנשים מכובדים, אבל הם רעדו בצורה כזו שלא ראיתי בחיי. בעיני רוחי נזכרתי בפרעות שאנשי חברון עשו ליהודים בשנות הפרעות. ידוע שהם עשו מעשים אכזריים בשכניהם

היהודים. הם לא האמינו למראה עיניהם כשראו לאיזה יחס הם זוכים מאיתנו ולהתנהגות האנושית שנהגנו בהם והודיעו כי הם מגישים את כתב הכניעה מתוך רצון ושיתפו פעולה ככל שיידרשו.

חברון נכבשה ללא התנגדות, מבלי שנורה ולו כדור אחד. משאת נפשינו הייתה להגיע לקברי האבות. בדרך לקברי האבות עברנו בשוק ובבתי הקפה, שם ישבו בעיקר גברים. כשעברנו ברחוב, כל אלה שישבו מחוץ לבתי הקפה היו עם ראשים מורכנים ועם העיניים למטה. ראינו נער מסתובב. שאלנו אותו כיצד מגיעים לקברי האבות. הוא אמר לנו תלכו ישר ותגיעו בסוף הרחוב למבנה מרשים. שמתי לב כי אותו נער שהראה לנו את הדרך חטף מכות מהבריונים שיש בבית הקפה. אז הבנתי את השנאה כלפי היהודים, שלצערנו לא פגה עד היום. החולייה שלי הייתה הראשונה שנכנסה למבנה המיוחד והמרשים של קברי האבות, כשכולנו נרגשים עד דמעות.

מניסיוני עם תושבי מזרח ירושלים, רוב התושבים רוצים לחיות בשלום. אני משוכנע, כי אם היו עושים משאל עם גם היום, הם לא היו מוותרים על הזכויות של הביטוח הלאומי והטבות האחרות החלות עליהם כתושבים הכפופים לריבונותנו.

כשערכנו סיורים עם הקומנדקרים בחלחול, חברון והכפרים בסביבה, היינו נוהגים בתום הסיור לשתות קפה עם הל. בעלי בתי הקפה היו אומרים לנו שהשתייה על חשבון בעל הבית. במילים אחרות - אנו מזמינים אתכם, ואינכם צריכים לשלם. אך בכל הסיורים שהשתתפתי בהם, חבריי ואני תמיד שילמנו, למרות שהם היו אומרים לנו כי הלגיון הירדני מעולם לא שילם עבור הקפה והשירות. אני שמח שעמדנו בתוקף על דעתנו ותמיד שילמנו עבור כל מה שקנינו מהם.

קיבלנו הודעה ברשת האלחוטית, כי כוחות הצנחנים שלנו עשו את המלאכה והעיר העתיקה שוחררה.

למוחרת בבוקר ערכנו מסדר מרשים ברחבה שליד כנסיית הקבר. היינו עם הנשק והחגור. לאחר דבריו המרגשים של מפקד הגדוד שלנו, שרנו את ההמנון הלאומי "התקווה". במסדר המרשים הזה שרנו גם את השיר "ירושלים של זהב". זה היה אחד מהטקסים המרשימים ביותר שחווייתי בחיי.

למוחרת בשעות הבוקר התבשרנו כי עלינו להגיע למסדר חגיגי שעומד להיערך ברחבת הכותל עם הרמטכ"ל יצחק רבין, משה דיין שר הביטחון, עוזי נרקיס מפקד פיקוד המרכז והרב הצבאי הראשי גורן.

הגיעו משאיות וג'יפים ובשירה אדירה עברנו ברחובות שכונת תלפיות (אגב הורי עברו לגור שם בדרך חברון). אנשים יצאו למרפסות, וזרקו עלינו סוכריות ודברי מתיקה. האזרחים עמדו במדרכות ומחאו לנו כפיים. המורל היה גבוה ביותר. קשה לתאר את השמחה שהייתה ברחובות ירושלים.

בדרך לכותל היינו צריכים לעבור באזור כפרי שהיה מיושב בערבים. חצינו את הכפר ולפתע אחד הג'יפים שלנו עלה על מוקש. הגייפ השני ניסה לטפל בפצועים של הגייפ הראשון, אך לדאבונו גם הוא עלה על מוקש ובמקום נהרג נהג בשם ג'עבלי (מהעדה התימנית), וחבריו מאגד שהיו במשאית שלי זיהו את חברם. מסתבר כי בשעות הלילה מפקד האזור ציווה על החבלנים למקש את האזור, ולצערנו לא דווח לנו כי האזור ממוקש. לדאבונו מקרים כאלו קורים במלחמה, ומפח הנפש פגע בנו קשות.

היה בידי טרנזיסטור ובאמצעותו שמענו את העברת הטקס – את תקיעת השופר על ידי הרב הראשי גורן ואת הנאומים הנרגשים של ההנהגה הצבאית. אני זוכר שבעת הטקס התרגשתי עד דמעות. קשה היה להאמין שבשישה ימי מלחמה ישחרר צה"ל את המדינה וכי תוך שעות ספורות חיל-האוויר יחסל את רוב המטוסים של צבאות מצרים, סוריה, ירדן ולבנון ושממשלת האחדות הלאומית תגרום לכך שיגאל אלון ומנחם בגין ילחצו על אשכול ראש הממשלה, לשחרר את ירושלים העתיקה, רמת הגולן והר החרמון – "העיניים של המדינה"

למזלי יצאתי מהקרבות בריא ושלם. לא אשכח את הקרב הקשה בתוך התעלות במוצב הנקניק. מפקדי, אלוף משנה אשר דרזנר, היה הראשון שהסתער בתוך התעלות. הוא קיבל שני כדורים ביד ימין. ראיתי במו עיני כיצד הדם זרם מידו. הוא התבקש להתפנות ותשובתו הייתה - "אני לא מתפנה". הוא שידר ביטחון ונתן דוגמה אישית. עם תום הקרב אשר יקירנו קיבל את העיטור הגבוה ביותר בצה"ל אנו היינו גאים במפקד אמיץ ומוכשר שסימל בעינינו את שיא הגבורה.

הקשר עם הבית

אחד הדברים הקשים שעברו עליי בזמן הלחימה היה חוסר הקשר עם הבית והמשפחה. המרחק בין הבית לאזור הקרבות שלנו היה קטן, ולצערנו בימים ההם לא היה המכשיר הנפלא של הפלאפון. יהודית רעייתי היקרה הייתה בהיריון מתקדם עם ענת. המפקדה שלנו נקבעה במנזר המרכזי של בית לחם. המים ששתינו הגיעו מהבור של המנזר, והנזירים לא דאגו לחטא את המים. קיבלתי דיזנטריה והרעלת קיבה ונשלחתי לאשפוז בחדר חולים במחנה "שנלר". יש לציין, כי יום כתבתי מכתבים לרעייתי ולבתי בשמת האהובות. בשל שיבושים של הדואר הצבאי, המכתבים לא הגיעו ליקירותי.

ביום שהשתחררתי מחדר החולים לא היה מאושר ממני לחזור לקן המשפחתי. הגעתי הביתה. יהודית הייתה כאמור בחודש התשיעי להריונה, מיד לאחר שהגעתי הביתה תקפו אותה צירי לידה ובאותו יום לקחתי אותה לבית החולים וענת היקרה יצא לאוויר העולם. השמחה הייתה עצומה. גומות החן שלה כבשו את ליבי מהרגע הראשון, והכינוי שלה בפי היה פנטושה. עד היום אני מתרגש עם רעייתי יהודית כשאנו נזכרים בתקופה הקשה שעברנו יחד. המכתבים שכתבנו זה לזו מעידים ומפרטים את הסבל שעברנו, אולם האהבה גברה על הכל. מספר שנים אחר כך נולדה הילה היקרה שלנו. בסך הכל אנחנו מאושרים במשפחה מפוארת - בשמת ענת והילה, החתנים והנכדים הנהדרים שלנו.

לאחר מלחמת ששת הימים החלה תקופה של שגשוג בכלכלה. חשבנו שזו הייתה המלחמה האחרונה. לצערנו הרב לא חלמנו שकेבור מספר שנים תפרוץ מלחמת יום הכיפורים ונשלם מחיר כל כך כבד עם 2000 הרוגים ואלפי פצועים.

לאחר המלחמה, בעת חנוכת האנדרטה לנופלים בקרב בארמון הנציב, היה לי הכבוד להופיע עם חברים במשמר הכבוד. טקס חנוכת האנדרטה התקיים במעמד ראש העיר טדי קולק, חברי מועצת העיר, ראשי התעשיינים וההורים ובנות הזוג של הנופלים בקרב. השם הראשון שנחקק על מצבת האנדרטה הוא שמו של חברי אלי סעדון ז"ל. מסתבר שבעת הקרבות אשתו של המנוחה הייתה בהריון. היא זיהתה אותי כחייל עם מדים במשמר הכבוד, ולפתע זעקה ואמרה תוך כדי הטקס – "אהרון היקר, איפה אלי שלנו?! מדוע הגורל התאכזר אליו והוא לא זכה לבן שילדתי לו"... זלגו דמעות מעיניי. לא אשכח את הכאב. ובתום הטקס ניגשו אליי כמה מידידיי אנשי הציבור שהופתעו מהמעמד המרגש.

לפני כעשר שנים נערך ערב עיון ב"יד בן צבי" לזכרו של לוי אשכול ראש ממשלת ישראל. אולם הכינוסים היה מלא. אחד האנשים הבולטים שנשאו דברים היה ד"ר אריה נאור, ששימש כמזכירו של מנחם בגין. נאור ציין שאשכול היה איש נעים הליכות והוא האיש שדאג להעלות את עצמותיו של זאב ז'בוטינסקי לקבר בארץ. כידוע, ז'בוטינסקי כתב צוואה לפני קום המדינה וביקש כי הממשלה שתוקם בארץ ישראל תעלה את עצמותיו. דוד בן גוריון ששימש כראש הממשלה הראשון, למרות הפניות אליו בנושא זה, לא הסכים לכך, אולם אשכול, למרות השתייכותו לתנועת העבודה, החליט להתעלות ולקיים את צוואתו של ז'בוטינסקי. נאור, בדברי השבח, הזכיר כי אשכול נהג כאב לבניו וכפטריות. בקהל נכח פרופסור ישעיהו פורת ז"ל. הנ"ל ביקש את רשות הדיבור ותקף בחמת זעם את המנהיג לוי אשכול, והזכיר את הגמגום בשידור ברדיו ערב מלחמת ששת הימים. מיד אחריו ביקשתי את רשות הדיבור וביקשתי בכל הכבוד מהפרופסור המלומד, שידייק וצינתי את אורך הרוח שגילה אשכול וכיצד שלח את אבא אבן

לבירות העולם על מנת למנוע את המלחמה והתייעץ עם מומחים לגבי מספר הקורבנות, שלמזלנו היה מזערי והניצחון היה אדיר. כל זאת, למרות הלעג והבדיחות שהופצו על ידי אנשים לא אחראים. לא ידעתי, שבאולם ישבו מרים אשתו של אשכול ובני המשפחה. הם הודו לי על דבריי המדויקים.

לאחר מלחמת ששת הימים חזרתי לחיים האזרחיים. המיתון הכלכלי היה מאחורינו. ירושלים התרחבה, התיירות שגשגה ונבנו בה הרבה בתי מלון. התחלתי את דרכי בהסתדרות כמזכיר איגוד פועלי בתי המלון והארכה, היה לי את הכבוד להקים את בית הספר למלונאות בירושלים, לאחר מכן התקדמתי לתפקיד מזכיר פועלי המתכת החשמל והאלקטרוניקה בתקופה שבה נבנו מפעלי הייטק רבים בבירה ולאחר מכן ניהלתי את סניף "מבטחים" בירושלים. לאחר תקופה של 42 שנים "בהסתדרות" וב"מבטחים", בשנת 1999 פרשתי לגמלאות ונבחרתי ליקיר הגמלאים מטעם הסתדרות הגמלאים הארצית.

ניהול סניף "מבטחים" בירושלים 1983-1999

ב-1 בינואר 1983 מוניתי למנהל "מבטחים" מחוז ירושלים, עד ליציאתי לפנסיה בשנת 1999.

בשנת 1981 נערכו בחירות להנהגת ההסתדרות. אני נבחרתי כציר לוועדת ההסתדרות. המערך זכה ברוב גדול והוחלט, כי ועידת ההסתדרות תיפתח בבנייני האומה. הגעתי לשם לבוש חגיגית. בכניסה לאולם פגשתי את ידידי עמוס ערן, מנכ"ל "מבטחים". הוא לחץ את ידי ואמר לי – ברצוני לשוחח איתך. הופתעתי, לא ידעתי במה מדובר. עמוס אמר לי, כי בימים הקרובים אברהם קורץ מנהל סניף "מבטחים" בירושלים צריך לצאת לגמלאות, ומאחר שהגעתי להישגים רבים בכל התפקידים והצלחתי בכל השליחויות, יו"ר ההנהלה ב"מבטחים" הארצית וושיצ'נא וכן חברים נוספים רואים בי כאיש המתאים ביותר לתפקיד. שאלתי אותו במקום - מה יהיה עם יעקב

קמון (שהיה סגנו של קורץ והיה טבעי שימונה לתפקיד). הוא אמר לי - תדע לך כי לקמון אין תמיכת ההנהלה, אולם כסגן הוא יוכל להתאים. הפניתי את תשומת ליבו כי בהכירי את חברי בעבודה, אם ברצוני שאני אהיה המועמד, אני מבקש מראש את עמידתו האיתנה לצדי. עמוס לחץ את ידי ואמר לי - אל תדאג, מבחינתי העניין סגור.

כעבור מספר ימים עלה לחדרי ישראל קורנגולד מנהל מחלקת הגבייה, וסיפר לי כי כל עובדי "מבטחים" בירושלים עומדים מאחוריי ובטוחים שאני האיש המתאים ביותר לשמש כמנהל המוסד. כמו כן סיפר לי, כי יש לי יריב מתחרה והאיש – ש.ש. מנהל המחלקה הערבית במזרח ירושלים. באותו ערב התקשר אליי האיש טלפונית והודיע לי כי הוא המועמד לנהל את "מבטחים" בירושלים והוא מבקש ממני להוריד את מועמדותי. מיד הודעתי לו כי הנני מועמד מטעם מנכ"ל "מבטחים" וחברי ההנהלה, ומי שיחליט הם חברי הנהגת ההסתדרות והוועדה לשליחי ציבור בירושלים, ושישקול היטב לפני שהוא מתמודד על התפקיד.

מסתבר כי המועמד מולי היה בעבר מנהל מחלקת כוח אדם בעיריית ירושלים ועקב עבירות בלתי מוסריות ולאחר שהפסיד גם בתביעה המשפטית, הוא פוטר מעבודתו. עובדים "מבטחים" בירושלים גם שלחו תיק המגולל את כל הפרשות, כולל קטעי עיתונות וכו'. בינתיים קרה דבר נוסף - עובדי "מבטחים" נכנסו לחדרו של ניסן הרפז מזכיר ההסתדרות, ערכו הפגנה והביעו מחאה נמרצת. הם טענו כי לא ייתכן שאיש שלא מילא את תפקידו כראוי בעיריית ירושלים ופוטר, יקבל את המינוי להיות המנהל שלהם. ניסן הרפז התקשר אליי, ביקש ממני לבוא מיד למשרדו, ושאני ארגיע את עובדי "מבטחים". אמרתי לו שלא אני ארגנתי את ההפגנה, וכי היא ספונטנית. הוא אמר לי - אני מאמין לך, אולם בכל זאת תרד ותדבר עם העובדים. מחוסר ברירה ירדתי אליהם ואמרתי להם תירגעו. יש מוסדות שיחליטו בנידון ובטוחני שהעניינים יסתדרו על הצד הטוב ביותר.

הוועדה לבחירת אנשי ציבור מנתה 31 חברים. מולי הגישו את מועמדותם שניים: יעקב קמון, שהיה מנהל המחלקה למורים תיכוניים ב"מבטחים" ונפתלי שטורם, שתפקידו היה לארגן משלחות לחו"ל. לפני ההצבעה הוזמנתי לפגישה עם ראשי שלושת הוועדים הגדולים (הפגישה נערכה במכון נווה מוריה): יונה בצלאל, מי שהיה יו"ר ועד עובדי הסוכנות היהודית, אברהם כחילה ששימש יו"ר ועד עובדי עיריית ירושלים והשלישי יו"ר ועד עובדי "הדסה" אלברט (אברהם) מצליח. יש לציין כי התקבלתי בחמימות גדולה. הם אמרו לי כי מאחר שהם יודעים שאני המועמד הראוי, והם בטוחים שאקבל את תמיכתם של רוב חברי הוועדה. מצידי הודעתי להם, כי אני מעריך ומודה על תמיכתם. המועמד שהיה מנהל כוח אדם בעיריית ירושלים לא הגיש את מועמדותו.

תוצאות ההצבעה היו כדלקמן: אני קיבלתי 30 קולות, נפתלי שטורם קיבל קול 1 בלבד. יעקב קמון לא קיבל שום קול. בדרכי לקבל את תוצאות ההצבעה, ראיתי את איגו ברט יו"ר הוועד של "מבטחים" כשבידיו כרוזים שבהם כתב קמון שהוא כעובד "מבטחים" ומנהל המחלקה למורים, האיש המתאים לתפקיד.

למוחרת כשהגעתי לעבודה בהסתדרות, עלה אליי איגו ברט וביקש ממני סליחה על כך שחילק את הכרוזים. במקום סלחתי לו ואמרתי לו שמבחינתי התוצאה היא חשובה ואני גם שמח שגם ההנהלה הארצית וגם העובדים במחוז "מבטחים" בירושלים מרוצים.

את המינוי למנכ"ל "מבטחים" בבירה קיבלתי ב – 1.1.83

בחג פורים של אותה שנה, ערכתי מסיבת פורים נהדרת, שהתקיימה באולם מסעדת "שובע" והחלטתי, כי בכל שנה יהיה מועמד לפחות עובד או עובדת שיזכה בתואר "העובד המצטיין" שיקבל גם תעודה ופיצוי כספי נאות.

בפעם הראשונה נבחר רמי רחמים יצחק ז"ל, שהיה העובד החרוץ ביותר. לצערי הוא חלה והתאשפז. חששנו שהוא יהפוך לצמח. כעבור ימים רבים

שבהם היה מחוסר הכרה, הגעתי ל"הדסה" והחלטתי לדבר אליו. אמרתי לו - רמי היקר, אם אתה שומע אותי, אנא תזיז את רגליך. והפלא ופלא, הוא שמע אותי ולפתע הזיז את רגלו הימנית. רצתי לאימו הנפלאה שישבה עצובה במסדרון ואמרתי לה - רמי שומע אותי. אני משוכנע שהוא יחזור להכרה. האימא לא האמינה לי. רמי לבקשתה עשה את התנועה המבוקשת, ולאט לאט יקרינו חזר להכרה מלאה והאימא אשת החיל עשתה לנו הפתעה והביאה אוכל ממיטב המאכלים של הקהילה הכורדית. כולנו שמחנו, אולם לדאבוננו לא לתקופה ארוכה. לפתע רמי שוב חלה ונפטר.

במסיבת הפרידה שלי בעת שיצאתי לגמלאות, שמחתי לקבל את זר הפרחים מידה של אימו אצילת הנפש. לפני שנה רעייתי ואני הלכנו לבקר ב"מנורה מבטחים". שמחתי לראות את תמונתו של רמי ז"ל תלויה בחדרו של חברי אודי ברקת והתרגשתי מאוד.

בראשית דרכי ב"מבטחים" החלטתי להקים הנהלה מנציגי ועדי עובדים ומזכירי האגודות המקצועיות, וזאת כדי למנוע ויכוחים פוליטיים.

על מנת לחזק את "מבטחים" במחוז ירושלים הצלחתי לארגן את 16 אלף עובדי המדינה הזמניים ובעלי החוזים במסגרת של פנסיה מקיפה. ההסכם נחתם על ידי ישראל קיסר מזכ"ל ההסתדרות ומנכ"ל משרד האוצר מר עזרא סדן ביום האחרון לכהונתו. שני ארגוני המורים העל יסודיים שמנו 20 אלף עובדים, היו מאורגנים במחוז ירושלים. עובדי האוניברסיטה העברית הארעיים על כל שלוחותיה, לרבות סגל ההוראה האקדמי שמנו למעלה מ-2,000 עובדים הצטרפו ל"מבטחים", למרות שמבחינת האיגוד המקצועי הנ"ל היו כפופים להסתדרות הפקידים וקרן מקפת כידוע הייתה מורכבת על ידי הנהלת הסתדרות הפקידים. בנוסף לסניף המרכזי של "מבטחים" ברחוב מסילת ישרים, הקימונו סניפי משנה במזרח ירושלים ובבית שמש. עיקר פעילותנו הייתה בנושא הפנסיה המקיפה, שתכליתה הבטחת עתידו

הכלכלי של כל עובד בכל המקרים האפשריים שבהם יוכל למצוא את עצמו נזקק להכנסה חודשית שוטפת כאשר אינו יכול להמשיך בעבודתו, כגון זקנה, נכות, קצבת שארים או חס וחלילה פטירה, ובני המשפחה אינם נופלים כנטל על שום גורם, יש להם הכנסה כספית שוטפת והם מסוגלים לקיים עצמם באופן עצמאי.

בניגוד לפנסיה תקציבית הקיימת במגזר הציבורי של עובדי המדינה והרשויות המקומיות המתעדכנת לפי תוספת יוקר במשק, קיבלו גמלאי "מבטחים" קצבה בראשית החודש, על פי מלא ההצמדה למדד המתעדכן מעת לעת.

במה מתבטאת העוצמה של קרן הביטוח? א. לפי מספר החברים ב. המצב האקטוארי ג. ההון הצבור. קרן הפרוסה על מגוון רב של ענפים כגון התעשייה האווירית המעסיקה למעלה מ 10,000 עובדים, התעשייה הצבאית, ארגוני המורים, אוניברסיטאות, ענף המלונאות והשירותים, עובדי המדינה. עד הרפורמה שאושרה על ידי ביבי נתניהו במבטחים היו למעלה מ-400 אלף חברים, רובם צעירים. כיום אין יותר פנסיה תקציבית. עובדי המדינה והרשויות המקומיות משלמים את מלוא התשלום כלומר 5.5% אחוז מהשכר. המדינה והרשויות המקומיות מוסיפות את 12% הנותרים: סך-הכל 17.5%. בניגוד לביטוח המנהלים, מי שבחר את המושג הנ"ל היה גאון. אולם ביטוח המנהלים בנוי על אפשרות של קבלת סכום כולל חד פעמי או חלוקת הסכום הכולל לפי רצונו של המבוטח, לעומת הפנסיה שהיא הרבה יותר סוציאלית ובמקרה של אובדן כושר עבודה העובד יקבל פנסיה. מוסיפים לו את כל שנות חברותו בקרן וכן מוסיפים את השנים עד גיל הפרישה. במקרה של פטירת ראש המשפחה האלמנה תזכה בפנסיה של 60% כל ימי חייה ושני הילדים הראשונים יקבלו 20% עד גיל 21. עם גבור הפיגועים ופיצוץ האוטובוסים בירושלים, נותרו משפחות שיקריהן נפגעו.

זכורים לי במיוחד המקרה של אנה, עולה חדשה מרוסיה שעבדה שלושה חודשים במלון "רנסנס" ושל עובד שעבד שישה חודשים במפעל טוטנאוור. הנהלת "מבטחים" בתיאום עם הממונה על הפיקוח במשרד האוצר,

החליטה לסייע לנפגעים והמשפחות קיבלו את מלוא הפיצויים. כך היה גם במקרה של עובד ממזרח ירושלים שעבר במלון "אינטרקונטיננטל" שאשתו נשארה עם שמונה ילדים ללא פרנסה. המשפחה קיבלה את מלוא הפנסיה והשמועה עברה בכל חלקי העיר במזרח ירושלים.

ישנן דוגמאות אין ספור שמשפחות ניצלו מכיוון ש השקענו רבות בהסברה וברוב המקרים הצלחנו לשכנע את המבוטחים שלא יוציאו את כספם מהקרן. ערכנו גם פעולות תרבות ופעולות למען הגמלאים, שקיימים עד היום.

המאבק לצירוף עובדי האוניברסיטה העברית

עקב התחרות הקשה בין חברות הביטוח והחלטת הנהלת האוניברסיטה לצרף את העובדים, בעיקר המרצים, שברובם הגדול הועסקו לפי אחוזים וכן העובדים שאינם קבועים ומספרם הגיע למאות רבות, ומאחר שהאוניברסיטה נחשבה למקום עבודה יוקרתי, היו גורמים גם בתוך "מבטחים" שניסו לארגן את העובדים הללו. הם הוזמנו לישיבה עם הנהלת האוניברסיטה והבטיחו הבטחות מוגזמות (שהיו מעבר לתקנות). הנהלת האוניברסיטה השהתה את המשא ומתן איתם ובינתיים אני הוזמנתי עם העוזרים שלי - יהודה בן שעיה ושלמה קיסר. לפני הפגישה ביקשתי מהמלווים שיסייעו לי וישתדלו להיות אמינים ומדויקים על מנת שלא נהיה במצב שלא נוכל לקיים חלילה דברים שלא נוכל לעמוד בהם.

ענינו על כל שאלה שנשאלנו. לשמחתנו רכשנו את אמון הנהלת האוניברסיטה, וכעבור זמן קצר חתמנו על ההסכם בארוחה חגיגית שנערכה לכבודנו בבית בלגיה שבאוניברסיטה העברית בגבעת רם. במעמד הזה מארחינו מזגו כוסות יין ומנכ"ל האוניברסיטה אמר בדברי ברכתו כי בשעת המו"מ נהגנו ביושר ופשוט רכשנו את האמון שלהם, אולם הוסיף כי המבחן של "מבטחים" יהיה בעתיד.

באותו פרק זמן נערכו בחירות לעיריית ירושלים בראשותו של טדי קולק. התקיימה ישיבת לשכת המפלגה. הייתי אחד המוזמנים. ראיתי שברשימה

אין אף נציג מההסתדרות. ביקשתי את רשות הדיבור. השמעתי את דבריי בפני טדי קולק ואמרתי – אני רואה שמתוך 31 מועמדים ברשימתך אני לצערי לא רואה נציג העובדים. הייתכן שגוף כזה גדול המייצג אלפי עובדים לא יהיה ברשימה? טדי ענה לי - האם אתה מכיר אדם ראוי מוועדי העובדים המתאים להיות חבר מועצת העיר? עניתי לו במקום כי לדעתי יו"ר ועד עובדי האוניברסיטה החבר אברהם כחילה בהחלט ראוי ששמו יצורף למועמדים. טדי אמר שלצערך הוא לא מכיר את כחילה אישית, וביקש מעוזרו לזמן את כחילה לפגישה. הוספתי כי כחילה אדם מאוד אחראי, השיג הישגים גדולים לעובדים מהנהלת האוניברסיטה ומעולם לא השתמש בנשק השביתה.

למוחרת נפגש טדי עם כחילה. לשמחתנו כחילה נבחר למועצת העיר. תוך כדי עבודה נוצרה כימיה בין טדי לכחילה. הנ"ל קיבל את אחד התפקידים החשובים ביותר - תיק הבנייה. בהתאם לבקשתו של טדי, כחילה התפטר מעבודתו באוניברסיטה, עבד במשרה מלאה, התקדם וקיבל תואר של סגן ראש עיר בשכר. אגב, טדי היה ראש העיר היחידי בירושלים שזכה ב- 17 מנדטים, כלומר הוא נבחר ברוב מוחלט (17 מתוך 31 חברי מועצה) במקומו של כחילה נבחר ידידי שמעון בן-חמו שבמשך שנים רבות היה מנהל מחלקת החשמל באוניברסיטה.

זכור לי שבאחד הימים עובד של בן-חמו במחלקת החשמל לרוע מזלו קיבל את מחלת הנפילה. ועד העובדים הפנו אותו לוועדה לקביעת נכות במרכז "מבטחים" בתל-אביב. הוועדה קבעה, כי ישולמו לו דמי המחלה, אולם משום מה סירבה להוציאו לפנסיה. בן חמו התקשר אליי וטען כי תשובת הוועדה אינה סבירה, מאחר שאת רוב העבודות החשמלאים מבצעים בעזרת סולם, ואדם שחלה במחלת הנפילה עלול ליפול חלילה מהסולם והתוצאות יכול להיות הרוג אסון. מיד התקשרתי לעמוס ערן מנכ"ל "מבטחים" וביקשתי ממנו להתערב. הנ"ל ביקש מיו"ר הוועדה להתחשב בנסיבות שנוצרו. ההחלטה תוקנה ולעובד אושרה הנכות כמקרה חריג.

ישראל קיסר מזכ"ל ההסתדרות – ידיד וחבר

טרם מינויו של ישראל קיסר למזכ"ל ההסתדרות, קרתה לי תקרית בלתי נעימה עם ירוחם משל, מי שהיה המזכיר הכללי של ההסתדרות לפני ישראל קיסר.

בסוף השנה הראשונה לתפקידי ב"מבטחים", בחודש נובמבר 1983 אורגנה ישיבה על ידי מזכיר ההסתדרות בירושלים ניסן הרפז במלון "מוריה" של פורום מנהלי מוסדות ההסתדרות בירושלים. בישיבה נכח העיתונאי שלום ירושלמי שהיה כתב המקומון "כל העיר". בסיום הישיבה מר ירושלמי, שהכיר אותי שנים רבות כתושב שכונת בית הכרם, מסר לי חדשה מעניינת וסיפר לי כי יש שמועה, שירוחם משל עומד לפרוש לגמלאות ושממלא מקומו ישראל קיסר לא יקבל את תפקיד מזכ"ל ההסתדרות וכי הוא יינתן למנהל אגף אחר בוועד הפועל. העיתונאי שלום ירושלמי שאל אותי - מה תגובתך כמנהל "מבטחים" בירושלים?

הכרתי את ישראל קיסר עוד מהיותי בראשית דרכי במחלקה לתרבות של מועצת פועלי ירושלים, שכן הזמנתי את קיסר להרצות בסמינרים לוועדי העובדים (בבית יציב באר-שבע, ב"אזהלו" על שפת הכנרת, בבית הבראה זכרון-יעקב) בעת שהיה מנהל אגף הביטחון הסוציאלי, והתרשמתי מאישיותו. עניתי לירושלמי שלפי דעתי ייעשה עוול לקיסר, כי בכל השנים הוא נסע בעול והוא האיש הראוי לקבל את תפקיד יו"ר ההסתדרות. כמובן הדגשתי - לאחר יציאתו של משל לגמלאות.

העיתונאי ירושלמי עשה כותרת גדולה בעיתון וכתב – "אהרון מתת-טוב מנהל "מבטחים" יערוך הפגנה יחד עם העובדים אם ישראל קיסר לא ימונה ליו"ר ההסתדרות הכללית".

הסתבר שהמקומון הירושלמי הגיע למשרדו של ירוחם משל. בזמן שערך משל יחד עם עמוס ערן סיור בתעשייה האווירית בלוד קיבלתי טלפון מעמוס ערן והוא אמר לי -תתקשר לירוחם משל. הוא מאוד רוגז, ותמסור לו שלא הייתה לך חלילה מטרה לפגוע בו. עוד באותו ערב בשעות המאוחרות

התקשר אליי אישית משל, כעס וטען כי פגעתי בו וכמנהל מחוז לא הייתי צריך להתבטא בעיתון כפי שהתבטאתי. כתבתי מכתב אישי למשל והסברתי לו כי חלילה לא רציתי לפגוע בו, פשוט הבעתי דעה אישית. שלחתי מכתב מפויס ומשל ענה לי בכתב שאי ההבנות בינינו חוסלו, ונמשיך להיות ידידים כבעבר. מסתבר כי הכתבה ב"כל העיר" הכתה גלים והוחלט כי קיסר ימונה למזכיר הכללי של ההסתדרות.

כעבור ימים ספורים הוזמנתי למשרדו של ישראל קיסר. כשנכנסתי הוא ניגש אליי והחל לחבק אותי ואמר לי בערבית "אל תפחד" וביקש מהמזכירה שלו, שבכל פעם שאגיע לחדרו לא אצטרך להמתין. קיסר גם סיפר לי, כי בשעתו הוא למד בתלמוד-תורה "מזרחי" ברחוב מסילת ישרים בירושלים. יתר על כן הוא הראה לי כיצד הוא יודע לקרוא מהספר במהופך, מאחר שבנעוריו הוא למד אצל מורה תימני. התלמידים ישבו על מחצלות. המלמד קרא בספר והתלמידים ישבו מסביבו (כי לא יהיו ספרים נוספים לתלמידים) וכך מנעוריו למד לקרוא במהופך את המילים העבריות. אני פשוט נדהמתי. לא הייתי מודע לדלות שהייתה בימים ההם.

אגב, לפני שנבחרתי למנהל "מבטחים" במחוז, ישראל התקשר אליי והציע לי את משרת מזכיר ההסתדרות בירושלים. השבתי לו כי "מבטחים" עדיפה, ובתפקיד זה תרמתי לציבור העובדים.

מנכ"ל משרד האוצר מר עזרא סדן היה ידידו של קיסר. בעת ההיא היה מאבק של חברות הביטוח ב"מבטחים" על צירופם של עובדי המדינה הבלתי קבועים ובעלי החוזים. מנכ"ל האוצר עמד לפרוש, ולמעשה הוא היה האיש המוסמך לחתום על הסכם הפנסיה של עובדי המדינה. ישראל קיסר סידר לי פגישה עם ישראל סדן מנכ"ל האוצר, שנענה לבקשתי וימים מספר לפני פרישתו חתם על ההסכם. היינו מאושרים, כי משמעות הדבר הייתה שבבת אחת צירפו אלינו אלפי מבטחים ומחוז "מבטחים" בירושלים נהפך לגדול ביותר בארץ.

אני זוכר את קבלת הפנים שערך לי חברי ד"ר בן עמי צוקרמן, מי שהיה יו"ר הנהלת "מבטחים" ובעבר היה ממונה על שוק ההון באוצר (בנעוריו היינו יחד בגדוד כינרת בצופים). המפגש שלנו היה במלון "גני מוריה" שלחוף ים המלח בכנס מנהלי "מבטחים" מכל רחבי הארץ. בפתח הישיבה אמר – "אהרון, עם צירופם של עובדי המדינה, 15,000 הבלתי קבועים ובעלי החוזים לפנסיה מקיפה, הפך מחוז ירושלים למחוז הגדול ביותר. העובדים ואתה יכולים להיות גאים על ההישג שהשגתם" והוסיף, כי הנהלת "מבטחים" מודעת לקשיים ולתחרות הקשה. ובכל זאת יש צד נוסף בנושא מפעלי הייטק, שרובם ממוקמים בהר חוצבים והצטרפו ל"מבטחים" והם: "גמטרוניק", "אי.וי. איקס", "גד – ליין", "סיגמה", ו"אופיר אופטרוניק".

יש לציין בהערכה, כי המפגש הארצי הזה של מנהלי "מבטחים" היה אחד האירועים הנחמדים שחווינו יחד עם רעייתי יהודית וכן הצטרפו לסוף שבוע הזה חברינו רבקה ויהונתן די-זהב, רותי ומאיר מזרחי וחווה וזאב לויפר ובליל שבת הופיעה להקה של רקדנים עולים מרוסיה, להקה ברמה גבוהה שהוסיפה נופך תרבותי מרשים.

קשריי עם חבריי ממזרח ירושלים

אחד החברים שעבד איתי בהסתדרות היה פאיז ג'אבר ממזרח ירושלים. על מנת שהעובדים ממזרח ירושלים לא ירגישו קיפוח במקומות העבודה, דאגנו לצרף לוועד העובדים בכל מפעל חבר שייצג אותם. זאת, בטרם הוקמה מחלקה למזרח ירושלים. פרט לפאיז ג'אבר עבד איתי כמזכיר בענף המלונאות גם ג'מיל חמאדה ז"ל, שהיה מזכיר במזרח ירושלים בתקופת ממלכת ירדן. הוא היה בדואי במוצאו, וקשריי איתו היו הדוקים. הוא היה ידיד אמת. כשחתמתי את ההסכמים במקומות העבודה ולמען הכבוד תמיד ביקשתי את ג'מיל לחתום לפניי. הוא תמיד היה מודה לי בחמימות. (בתוך תוכי ידעתי שהכבוד הוא חשוב מאוד אצל בני הדודים שלנו). החברות בינינו הייתה מאוד הדוקה וכאשר אחיותיי נישאו, הזמנתי אותו לטקס הנישואין והידידות בינינו הייתה חשובה לו. השתדלתי גם לערוך ימי עיון מיוחדים לערבים במזרח ירושלים והיה חשוב לנהוג כלפיהם בהגינות. היה לנו סניף

של "מבטחים" עם אלפי חברים במזרח ירושלים שקיבלו את זכויותיהם במקום מגוריהם עם כתובותיהם המדויקות. בעקבות הפעילות הגדולה שלנו במזרח העיר, הדבר נתן את אותותיו ובבחירות למועצת עיריית ירושלים שמחנו שרבים מבני הדודים הצביעו עבור טדי קולק שקיבל 17 מנדטים (רוב מוחלט).

ברצוני לציין אירוע שקרה עם ידידי וג'מיל חמאדה. באחד הימים שאירחתי אותו בבית ההסתדרות אמר לי את הדברים הבאים: אני כל כך מבסוט מהיחסים הטובים שלנו. מה אתה, הישראלי, היית רוצה שאעשה? אמרתי לו ג'מיל, אם אתה רוצה שאני אהיה מרוצה, אנא גש למשרד הפנים שלנו, תאמר כי ברצונך להיות אזרח ישראלי ותבקש שיעניקו לך את תעודת הזהות הכחולה שלנו. ג'מיל חמאדה לא היסס וקיבל את התעודה. שמחתי מאוד שהוא מילא את בקשתי, אולם לא ידעתי בעת ההיא, בטרם חתם יצחק רבין על הסכם השלום, שבכך הכנסתי את ידידי ג'מיל לצרה צרורה. מתברר כי הייתה לו משפחה ברבת עמון, ושלטונות ירדן סירבו לאפשר לו לבקר את משפחתו.

כמו כן הוא חי בסכנת חיים. עקב הצעד שעשה, היו אנשים עויינים שהטרידו אותו בטלפונים ג'מיל ביקש רישיון לשאת נשק, וגם כשישן החזיק אותו תחת הכרית. ג'מיל לא נפל ברוחו ולצערי נפטר בעת שערך ביקור משפחתי בארצות הברית.

שושנה ארבלי-אלמוזלינו - מנהיגה וחברה למופת

את שושנה היכרתי בראשית דרכי באחדות העבודה. לי אישית הייתה אהדה לחברי אנשי המחתרת בעיראק. רובם היו חברי הקיבוץ המאוחד. שושנה הייתה חברת קיבוץ שדה-נחום שבעמק בית שאן, וידידי יו"ר הכנסת שלמה הלל, גם הוא מאנשי המחתרת, היה חבר קיבוץ שדות-ים.

שושנה הייתה אישה מיוחדת. בגיל צעיר עלתה לארץ לבדה. היא הייתה אישה אמיצה ופייטרת. הוריה הגיעו לארץ ועברו את חוויות הקליטה

הקשות בשל התנאים ששררו בארץ. שושנה הייתה פעילה באיגוד המקצועי של ההסתדרות והתגלתה כמנהיגה שלחמה למען זכויות העובדים ושוויון הנשים, ושימשה דוגמה ומופת במאבק למען ציבור העובדים. בגיל מבוגר הכירה את האיש הנפלא נתן אלמוזלינו שעלה מבולגריה והמשיך את פעילותו הציונית בארץ עם הקמת אחדות-העבודה פועלי ציון. נתן התמנה למרכז האיגוד המקצועי במפלגה, והיה בקשר הדוק עם כל הפעילים ברחבי הארץ. לאחר שאשתו הראשונה נפטרה, שושנה נישאה לנתן אלמוזלינו. הזוג אלמוזלינו ליווה אותי בכל מערכות הבחירות והם היו השותפים שלי בכל האירועים החגיגיים וגם בוועידות ובכנסים הגדולים. ישיבות הסיעה התקיימו בחדרו וכגזבר ההסתדרות יזם את הקמת מכללת "בית ברל".

שושנה ארבלי אלמוזלינו הייתה חברת כנסת מעולה. היא הגישה עשרות הצעות חוק למען ציבור העובדים. שימשה יו"ר ועדת העבודה בכנסת ובשנת 1981 כששמעון פרס היה מועמד לראשות הממשלה, שושנה נבחרה שניה אחריו, מאחר שהיתה פופולרית וחרוצה. גם היריבים הפוליטיים קיבלו אותה. אני אישית התייחסתי אליה כאל אחות בכירה. לימים שושנה נבחרה כשרת הבריאות.

משרד הבריאות היה המשרד הגדול ביותר מבין משרדי הממשלה והיו לו עמותות רבות שנהנו מתקציבי הבריאות. יום אחד נפטר אחד העובדים של המשרד. משפחתו פנתה אליי. התברר כי העובד היה על תקן של עובד ארעי ומשפחתו נשארה ללא פרנסה. קבעתי פגישה עם שרת הבריאות והיא אמרה לי - לא יתכן שבמשרדי יקרה כדבר הזה. שושנה קראה לעוזרת שלה סוניה טיליוף ז"ל, שהייתה האמרכ"לית של משרד הבריאות (תפקיד המקביל למנהל כוח אדם ארצי). את סוניה הכרתי משכונת הבוכרים. הרגשתי את האחריות של שושנה כלפי משפחת הנפטר. פניתי לאגף הפנסיה במרכז "מבטחים" וביקשתי למצוא פתרון על מנת שמשפחתו של הנפטר לא תקופח. ואכן נמצא פתרון. התנאי היה שכל המועסקים בארץ במסגרת משרד הבריאות כולל העמותות יבוטחו ב"מבטחים".

שושנה ארבלי נפגשה אישית עם הנהלת האוצר. התקציב הושג וכלל העובדים בוטחו ומאות עובדים בוטחו מהיום הראשון לעבודתם. יש לציין, כי שרת הבראות יצרה איתנו קשר חם. אני אישית צורפתי על ידה להנהלת החוג ע"ש יגאל אלון ובכל חודש קיימנו כנסים. ריגש אותי במיוחד לקבל את ברכותיה של ידידתי היקרה במסיבת הפרידה שערכו לי במלון "הייאט" לרגל יצאתי לגמלאות ב- 1 באוגוסט 1999.

כמו כן קיבלתי הזמנה אישית מן תיכון יו"ר הכנסת, להשתתף עם סגני יו"ר הכנסת ומוזמנים אחרים במסיבת הפרידה שנערכה לשושנה ובשעה שלחצתי את ידה היא אמרה לי שהיה חשוב לה שאבוא, כי אני נחשב בן משפחה.

אני זוכר גם כיצד שושנה נלחמה כלביאה כשהייתה חברה בממשלה והתנגדה בתוקף להפסיק את ייצור מטוס ה"לביא". לצערנו, עקב הלחץ שממשלת ארצות הברית הפעילה, היא מנעה את המראת המטוס תוצרת כחול-לבן שלנו. צר לי כי באחרית ימיה של שנה היא עברה סבל בל יתואר. יהיה זכרה ברוך. נזכור אותה ואת מעשיה הרבים למען המדינה.

אנקדוטות מתקופתי כמנהל "מבטחים"

כשהייתי מנהל "מבטחים" רוב העובדים עבדו יום עבודה מפוצל, ועסקו בקבלת קהל (מאחר שקיבלו את ציבור עובדי תעשייה ושירותים). במרכז "מבטחים" בתל אביב הייתה לעובדים זכות לקבל ארוחות מסובסדות במסעדה סמוכה, ואילו עובדי מחוז ירושלים היו מביאים סנדוויצ'ים מהבית. דאגתי שהעובדים יקבלו ארוחות חמות. פניתי למנכ"ל "מבטחים" וביקשתי שהעובדים בירושלים לא יהיו מקופחים.

בסמוך לבניין "מבטחים" שכן בית ספר לאמנות "בצלאל" ושם הייתה טבחית בשם שמחה שהייתה מכינה ארוחות מעולות לסגל ולסטודנטים. שאלתי אותה אם היא מוכנה להכין לנו את הארוחות במתכונת של "בצלאל"

ותשובתה הייתה חיובית. עובדי "מבטחים" שילמו מחיר סמלי לארוחת הבוקר ולארוחת צהריים, ומנהלי המחלקות והעובדים היו מאושרים. תקופה ארוכה הנושא פעל כהלכה.

כשהייתי בחופשה בחו"ל עם רעייתי, החליט מנהל כוח אדם במרכז "מבטחים" לבטל את ההטבה של סבסוד הארוחות. הוא הזמין את ועד העובדים למשרדו והציע לבטל את הארוחות בירושלים ובתמורה יקבל כל עובד שתי דרגות. לצערי הוועד היה חסר עמוד שדרה, והסכים להצעתו, וכך חוסל לסדר הארוחות. אני בטוח שאם לא הייתי בחו"ל הדבר לא היה יוצא אל הפועל, והצטערתי שהעובדים עברו בשתיקה על ביטול הטבה בנזיד עדשים. אגב, אותו מנהל כוח אדם ושאר העובדים במרכז "מבטחים" בתל אביב המשיכו לקבל את הארוחות החמות במסעדת "פם פם" בבניין לונדון מיניסטור, שהיה ממוקם בבניין שבו עבד.

אירוע נוסף שחוויתי בבית "מבטחים" בירושלים היה עם הכנופייה שזייפה צ'קים. לאחר שחברי בעבודה וצוות מנהלי המוסד חוו את התחרות שהייתה לנו מול חברות הביטוח הפרטיות, ארגנו למעלה מ-800 מקומות עבודה והקמנו את מחלקת השיווק בראשותו של סגני יהודה בן-שעיה, ובמשך כל חודש היקף הגבייה גדל. הוצאנו מאות צ'קים כדמי מחלה ודמי לידה (כל אישה יולדת קיבלה שי של 100 לירות) והמחלקה להחזרת זכויות העבירה סכומי כסף גדולים לזכאים.

באחד הימים קיבלתי הודעה טלפונית מהנהלת בנק "טפחות", שהמשטרה תפסה כנופיה של גנבים שחדרו ל"טפחות" גנבו צ'קים וזייפו צ'קים נוספים. אותו סיפור קרה ב"מבטחים". הכנופייה פעלה באופן כזה: גנבה מספר צ'קים שהוצאו מחבילות המחאות, והגנבים הדביקו בחזרה את פנקס הצ'קים. אולם הכנופייה נתפסה בטרם שהחליטה לבצע את זממה.

התברר שהגנבים היו תושבי "מאה שערים". המשטרה לא הצליחה לגלות כיצד הם נכנסו וביצעו את זממם, כי הם לא שיתפו פעולה עם החוקרים. לנו

היו סימנים מיוחדים על הצ'קים שחתמנו: היינו חותמים באמצעות נייר קופי מתחת לצ'ק וסימני החתימה היו מופיעים מתחת לצ'ק, כך שהיה קשה לזייף את החתימות. העניין הזה הדליק לנו נורה אדומה והיה חשש שאחד העובדים מתוך "מבטחים" משתף פעולה עם הגנבים. הנהלת "מבטחים" בתל אביב החליטה למסור את נושא החקירות לחברת החקירות של המודיעין האזרחי. התבקשנו כולנו לתת טביעת אצבעות והחקירה החלה.

אחד ממנהלי המחלקות שלנו הוציא את רוב משכורתו על קניית אגרות מפעל הפיס. בערב פסח אשתו באה למשרדי, התלוננה על בעלה ואמרה שהוא משועבד לפייס וכי היא נשארה ללא פרוטה וביקשה שנעזור לה. פניתי למנהלים והצעתי שכל אחד יתרום לה ככל יכולתו. ערכנו מגבית והעברנו אליה ישירות את הכספים. כמו כן המשכורת של מנהל המחלקה הזה הועברה מדי חודש ישירות לאשתו ולילדיו של האיש.

באחד הימים הופיע במשרדי האיש המרכזי שערך את החקירות מטעם "מודיעין אזרחי" ואמר לי, כי במעקב שנעשה התגלה שיש למנהל הזה שחשוד, מספר רב של צ'קים המונחים במגירת משרדו. התבקשתי לרדת לחדרו של מנהל המחלקה כדי לבדוק מדוע הצטברו צ'קים במגירה ולמה הם מיועדים. הבדיקה שלנו נעשתה בעת קבלת הקהל. איש ה"מודיעין האזרחי" ואני ביקשנו ממנהל המחלקה להוציא את הצ'קים מהמגירה, אולם סירב למסור לנו אותם. משכנו את המגירה בכוח, לאחר שהאיש החצוף הזה עמד בסירובו. מסתבר כי הוא קיבל הוראות מיו"ר הסתדרות הפקידים לא להישמע להוראותיי ולהמשיך לעבוד בקבלת קהל. לצערי התרגשתי מאוד וביקשתי להפסיק מיד את עבודתו עד לבירור העניין. עדיין לא ידענו מה היא מהות הצ'קים הללו ולמי הם שייכים.

כל האירוע הזה שבמהלכו זעמתי והתרגשתי, אירע ביום חמישי בערב.

בליל שבת בסביבות השעה 10:00 כאבה לי היד השמאלית, ומרגע לרגע הכאב גבר. חשבתי שהכאבים נובעים מראנטיזם, מאחר שרבים מחבריי למילואים סבלו מזה. הייתה זו תוצאה של היותנו בעת מלחמת יום כיפור

באזור איסמעיליה בקרבת הזרוע של נהר הנילוס, שם ישנו בקרבת האדמה שהייתה רטובה.

התפתלתי במשך שעותיים מכאבים ובערך בשעה 12:00 בלילה הכאבים פסקו. התברר לי כי עברתי התקף לב קשה, ונפגעתי בעורק הראשי של הלב. עברתי צינתור על ידי פרופסור בנאי.

בינתיים מנכ"ל "מבטחים" ביקש מיו"ר ועדת הביקורת במרכז "מבטחים" להגיע לירושלים הסתבר כי אותו מנהל מחלקה שלא קיבל את ההוראות שלי ושל איש ה"מודיעין האזרחי", היה אמור להעביר בתוקף תפקידו מיידית את הצ'קים לעובדות בתי המלון שילדו. אך הוא פשוט התעצל ולאחר חודשים רבים ובאיחור רב היה מוסר את דמי הלידה ומתוך בושה הוא סירב להראות לנו את הצ'קים. האדם נענש והורד מתפקיד ניהול. אולם נכמרו רחמינו על אשתו וילדיו והוא לא פוטר. אני משוכנע שבמקום עבודה אחר הוא היה מפוטר ללא הנד עפעף.

המתח בעבודה גובה מחיר

לאחר האירוע הזה, בליל שבת וביום ראשון הלכתי לעבודה ב"מבטחים". פרופ' מנשה הראל בא לבקרני והרגשתי שאני לא מסוגל להתרכז ושמשהו קרה לי. פרופ' הראל אמר לי שאני נראה חיוור והציע שניפגש בפעם אחרת. הפסקתי מיד את העבודה וחזרתי הביתה. יהודית רעייתי הציעה שניגש מיד לרופא המשפחה דוקטור פולב. הרופא בדק אותי ואמר שיתכן שזה משהו במערכת העיכול. יהודית שהינה אחות במקצועה, אמרה לרופא שליתר ביטחון כדאי לשלוח אותי לבדיקת לב. הגענו למרפאת קופת חולים ברמת אשכול. נבדקתי ע"י קרדיולוג ולאחר צילום מערכת הלב הוא אמר לנו כי הממצאים מוכיחים שעברתי אירוע לב קשה. מיד הגיע אמבולנס שהוביל אותי כשהסירנה שלו פועלת לאורך כל הדרך לבית החולים "ביקור חולים". שם אמרו לי שהיה לי מזל, כי נוצר מעקף טבעי של מערכת הדם, אבל העורק הראשי של הלב נפגע ונוצרה דלקת. פרופ' בשמואל בנאי עשה לי צינתור. אותו רופא משפחה שנתן לי אבחנה שגויה, הוא עצמו קיבל כעבור

תקופה מסוימת התקף לב ונפטר, כך שהאדם אינו מודע לגורלו. הוא היה איש נעים הליכות. אני משוכנע שהוא הצטער על כך שלא נתן לי דיאגנוזה נכונה. אני בהחלט אסיר תודה לרעייתי ואני מודה על הטיפול המסור של בת-שבע האחות הרחמנייה שעזרה לי לפני ואחרי הצינתור של פרופסור שמואל בנאי, שהתעקש והצליח במשימה.

בפעם הראשונה שקיבלתי התקף לב לא הייתי מודע למצבי החמור.

לאחר התקף הלב הגיעו אלינו הביתה עשרות זרי פרחים. הופתענו מהכמות של הזרים ומכמות שיחות הטלפונים והעידוד שקיבלנו. הסלון שלנו בבית היה כמו חנות פרחים. תקופה ארוכה לא יכולתי לעלות את העליות בשכונה שבה אני גר, אבל לאט לאט חזרתי לאיתני. אני אסיר תודה לאשתי יהודית על כך שהיא כאחות גילתה תושייה כה רבה והתעקשה להעביר אותי לבית חולים, שכן לולא התעקשותה אולי לא הייתי היום כאן. לצערי, כעבור שבע שנים, בשנת 1999 עקב סתימה בעורק הראשי, הייתי חייב לעבור ניתוח לב פתוח, בערב פסח בעת שפרשתי לגמלאות. גם אז התאוששתי במהירות, ואז כבר חזרתי לחיים של פנסיונר.

מסיבת הפרידה שלי מ"מבטחים" נערכה בבית ההארכה בנצרת ב-1999 יחד עם מנהל כוח האדם בנימין דורון שפרש יחד איתי. הוא עזב את העבודה באי רצון ואילו אני, לאחר 42 שנות עבודה ברצף במוסדות ההסתדרות פרשתי מיוזמתי. כהערכה, הנהלת "מבטחים" העניקה לי הטבות ופיצויים מוגדלים ודרגת פרישה שהייתה תואמת לדרגה שהוענקה למנהלי האגפים במרכז "מבטחים". מנכ"ל "מבטחים" עו"ד עמי עמירן הפציר בי להמשיך לעבוד עוד שנה ולפרוש יחד איתו לגמלאות. עניתי לו - עמי אני מכבד מאוד את בקשתך, אולם מספיק לי. עבדתי 7 שנים מעבר למקובל (בדרך כלל מספיק לעבוד 35 שנה ולקבל 70% מהשכר עבור הפנסיה).

לא אשכח את המסיבה המפוארת שערכו לכבודי במלון הייט שבהר הצופים, ביום הראשון לחודש אוגוסט 1999. אולם הכינוסים במלון היה מלא וגדוש, החל בראשי התעשיינים, מנהלי מוסדות, כל עובדים "מבטחים" בירושלים, מנהלי האגפים במרכז "מבטחים", חברי כנסת, אישי ציבור וועדי העובדים וקרובי משפחתי מכל הארץ. ידידי עמוס ערן מנכ"ל "מבטחים" והמנכ"ל הראשון של יצחק רבין במשרד ראש הממשלה, דחה את נסיעתו

לארצות הברית ונשא דברי ברכה. יו"ר התאחדות התעשיינים בירושלים דני אנגל שהיה ידיד נפש אמר: "לראש הממשלה לא עורכים מסיבה כזאת"... בירך גם פרופסור מנשה הראל, חתן פרס ישראל שבמשך שנים הוזמן על ידי להרצות על מחקרים שערך באתרים היסטוריים.

האירוע החשוב ביותר באותו יום הייתה הבשורה המשמחת על הולדת הנכד רועי בנה של בשמת הבת הבכורה שלנו לפני סיום המסיבה הופיעו הילה הבת האמצעית שלנו יחד עם ליהי הנכדה הראשונה שלנו והציגו מעין מסכת הומוריסטית על חיי היומיום שלי וכן על המאכלים הבוכריים האהובים עליי. יש לציין כי ליהי והילה גנבו את ההצגה וזכו לתשואות רמות וכבשו את הקהל. במעמד זה נכחה גם השרה שושנה ארבלי אלמוזלינו, שכעבור מספר ימים קיבלתי ממנה מכתב מרגש ומחמם לב עם ברכות לפרישתי.

מלחמת יום הכיפורים

בחודש ספטמבר 1973 קיבלתי צו שירות מילואים - תגבורת ונספח לגדוד 168 של החטיבה הירושלמית, כאיש צוות המגמות. תאריך היציאה למילואים נקבע לתחילת חודש אוקטובר. היעד היה שירות במוצב מרכזי בקו בר-לב. כלומר באזור התעלה. אזור סיני היה שקט ורגוע. חשבתי לתומי - האזור שקט. אומנם התאריך חל בחגי ישראל - יום הכיפורים וחג הסוכות - אבל כדאי לצאת ולסיים את המילואים, וכך שנה שלמה עניין השירות במילואים לא יעסיק אותי.

ימים ספורים לאחר שקיבלתי את הצו הודיעו שהוחלט לקיים את הבחירות לכנסת. לקראת סוף השבוע ערכתי קניות בשוק מחנה-יהודה. רצה הגורל ואני פוגש באקראי את ידידי צבי רוזן, שהיה מזכיר מפלגת העבודה בירושלים והיה ממלא מקומו של טדי קולק ראש העיר. אני מספר לצבי רוזן שקיבלתי צו לשירות במילואים בתאריך של הבחירות לכנסת. בתגובה לדבריי רוזן אמר לי - לא יתכן מצידי לוותר על איש פעיל כמוך. הוא ביקשני שאתקשר אליו ואמסור לו את הפרטים האישיים שלי, והוא ידאג לדחות לי את השירות הצבאי. קיבלתי את דבריו בערבון מוגבל. אמרתי לעצמי - צבי

רוזן הוא פוליטיקאי, והיה לי ספק אם תהיה לו השפעה בניהול. אולם הופתעתי. תוך זמן קצר קיבלתי הודעה דחופה בכתב מהשלישות במחנה "שנלר": המילואים שלי נדחים.

לאחר פרוץ הקרבות פגשתי בבית ההסתדרות את ידידי יואל, הספרן הראשי של "ספריית הפועלים". הוא היה אמור לשרת איתי באותו המוצב בערב יום כיפור. הוא סיפר לי בדמעות שהמפקדים במוצב הודיעו, שאם יש מישהו שמעוניין לצאת לחופשה שיודיע. יואל היה היחידי שהיה מוכן לצאת לחופש, ולמזלו הציל את חייו. הוא סיפר שכמעט כל הציוד שלו נשאר במוצב, ושקשה לו להאמין שחבריו נהרגו כנראה בשעות הראשונות של המלחמה. אז הבנתי שלמזלי חיי ניצלו בזכות ידידי צבי רוזן ששחרר אותי עקב הבחירות, ולכן לא גויסתי עם כל אלה שנהרגו.

כזכור, מלחמת יום הכיפורים החלה בשבת. עם שמיעת האזעקות ארזתי את המדים ואת הציוד האישי שלי בקידבג. רק למחרת עם הישמע הסיסמה של היחידה שלי, הגעתי למחנה האיסוף בסטף. התכנסנו באזור הכרנטל, מוצב השולט על העיר יריחו וסביבתה, קרוב לגשרי עבר-הירדן. למעשה אנחנו היינו אמורים לעצור את האויב בגבול הארוך ביותר מכיוון מזרח. ימים ארוכים היינו במצב "היכון" למזלינו חוסיין מלך ירדן, שספג מפלה גדולה במלחמת ששת-הימים, חשש הפעם לפתוח במלחמה.

מאחר שהיה ברור שהירדנים לא יפתחו במלחמה, ולאחר שכוחותינו צלחו את התעלה למצרים, אנחנו הירושלמים התכוננו להחליף את הצנחנים מעבר לתעלה, בעורף האויב.

תוך כדי כך אני נזכר בהופעה הנהדרת של הזמרת שולי נתן בשדה הפתוח בכרנטל. נהגתי להעביר את משמרות השמירה ביחד עם חברי אבי אטיאס. בתפקידו האזרחי הוא היה הממונה על התקציבים של משרד השיכון. אבי היה בחור יפה תואר. כשהוא לבש את המדים הצבאיים הוא היה נראה כחייל מארינס. נהנינו לשמור ביחד והעברנו שעות בסיפורים ובחוויות. לאחר ששולי נתן סיימה את הופעתה, ישבה לידי ואמרה לי כך: "ממבט

ראשון התאהבתי בבחור הזה" - הכוונה לאבי אטיאס, וביקשה אם לא אכפת לי לעשות היכרות ביניהם. מאחר שידעתי שלאבי הייתה חברה (בת של חברי בן ציון שעבד איתי במחלקה לתרבות והייתה קצינה בדרגת סגן), סיפרתי לשולי נתן כי הגבר תפוס. הייתה לה אכזבה גדולה...

לאחר שסיימנו את תפקידנו בגבול הירדני, כאמור הוטל עלינו - החטיבה הירושלמית - לרדת לאזור התעלה. המשימה שהוטלה עלינו הייתה להחליף את הכוחות הלוחמים מעבר לתעלה, ועלינו כאנשי מרגמות היה להתמקם בקווי הפסקת האש באזור איסמעיליה. לפני שעברנו את אזור הצליחה, היה אזור כינוס של כל היחידות הירושלמיות.

הייתה לי הפתעה נעימה ופגשתי שם את חברי עמנואל זיסמן ז"ל, שעוד לפני שעבדתי איתו בהסתדרות, היה מרכז הסטודנטים ב"אחדות העבודה" ובהמשך שימש כמזכיר המפלגה בירושלים. במשך שנתיים וחצי עבדנו יחד. אני הייתי אחראי על האיגוד המקצועי במפלגה ובהתנדבות ריכזתי את המשמרת הצעירה. בשנת 1960 החלפתי את עמנואל במחלקה לתרבות של מועצת פועלי ירושלים (עמנואל נבחר גם כחבר כנסת מטעם "אחדות העבודה"). הפגישה שלנו הייתה מאוד מרגשת. מאחר שעמנואל היה אחראי על תיק "הפועל" בירושלים, רבים מהחטיבה הירושלמית הכירו אותו אישית. ישבתי עם עמנואל והחלפתי איתו חוויות. לפתע הקיפו אותנו מספר רב של אנשי מילואים והטיחו בנו האשמות על כך שהמלחמה תפסה את כולם בהפתעה, על תפקודה הלקוי של גולדה מאיר כראש הממשלה ועל המחדלים סביב המלחמה. בקיצור, הייתה אווירה קשה ועמנואל אמר לי שחלק מהאנשים הם אנשי בית"ר ואין לי מה להתרגש. ככה הם נוהגים גם במגרשי הכדורגל, ולצערנו זה הציבור האלים המוכר בארץ. עמנואל ואני היינו היחידים מבית ההסתדרות ששירתנו ביחידות הקרביות, וזה לא היה נכון להתקיף אותנו בצורה ברוטאלית ופוגעת, ובפרט שהיינו בין הראשונים שהתייצבנו ולא ניצלנו את קשרינו הציבוריים. כעבור מספר שעות צלחנו את הגשרים. אנו התמקמנו ליד מצבת החייל האלמוני במבואות איסמעיליה.

הגענו לאזור חקלאי, מסביבנו עצי מנגו ותעלת מים מתוקים. בתוך המים היו ברווזים וחסידות. כשהגענו לאזור הכפרי החלה מנוסת הכפריים. במו עיניי ראיתי את הבריחה הגדולה של הפלחים. רבים היו בלי נעליים, וכפות הרגליים שלהם היו כמו סוליות. בשטח היו מפוזרים בתי חימר. המצרים הפרו מעת לעת את הסכם הפסקת האש, ובזמן ההפגזות לצערנו היינו צריכים להסתתר בחושות של מבני הבוץ, כי ישבנו על הזרוע של הנילוס. ניסינו לחפור ובעומק של 20 סנטימטר היו פורצים מים, ולכן היה קשה להתחפר. כשהגענו לאזור להחליף את הצנחנים, התקבלנו בשמחה אדירה. היו ערימות של קופסאות סיגריות שהצנחנים השאירו אחריהם. הם גילו מקומות יבשים וביצעו חפירות כדי להסתתר בהן. מעל חפירה (שהייתה מיועדת ללוחם אחד בלבד) התקינו קשתות של ברזל ומעליהן הניחו שקים שיגנו עליהם בעת ההפגזה.

מפקד המסייעת שקראו לו פרלשטיין קרא לי במוצאי שבת, בדיוק בעת החלפת הכוחות, וביקש ממני לערוך תחשיב של כל חפירה חפירה וציין שלכל חייל יהיה מסתור בעת הההפגזה. התחלתי ברישום. לא עברה שעה קלה ופתאום החלה הפגזה קשה. זחלתי למקום המסתור הראשון שמצאתי. עברתי דקות קשות. המצרים ירו אש תופת. אני שכבתי בתעלה כשהידיים מכסות את ראשי ואני ממוקם בכיוון האש. חבריי היו בצד הנגדי שלא היה ירי לעברו. הרגשתי שהאש מתקרבת אליי, ופגז רדף פגז. אני ממש רעדתי. אמרתי והתפללתי את כל הפסוקים שאני מכיר על פה. עשרות פעמים אמרתי את "שיר המעלות" - אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי. ובכל כמה דקות חבריי ביקשו שאתן סימן חיים. פשוט ראיתי את המוות מול העיניים. מעולם לא חוויתי חוויה קשה כזו.

לשמחתי קרה לי נס. הפגזים כבר החלו לפגוע מטרים אחדים ממני ולפתע כנראה שהמצרים הרימו את קנה התותח שלהם, והפגזים עפו מעל מקום המסתור שלי.

כשיצאתי מהמחפורת, כל אנשי המרגמות באו וחיבקו אותי. אני הרגשתי כאדם שנולד מחדש. כאיש מאמין אני בטוח שזכות האבות היא ששמרה עליי, ובכל פעם שאני נזכר בזה, אני מתרגש מחדש.

זה היה הנס הראשון.

נס אחר קרה לנו באחד הימים אחרי שאכלנו ארוחת צהריים. לפתע המצרים פתחו באש לעבר בניין חדר האוכל. למזלנו בעת ההפגזה לא היה אף אדם בחדר האוכל, ומדובר בעשרות אנשים. שעה קלה לפני ההפגזה עדיין אכלנו את ארוחתנו. המצרים ירו עשרות פגזים על מבנה חדר האוכל והבניין על קומותיו נהרס כליל. בתגובה על הרס הבניין ניתנה לנו פקודה לירות לעבר מקורות הירי. מאחר שלפני הירי הייתה תקופה שקטה, נכנסנו לתקופת הסכם הפסקת האש, והקמנו לעצמנו אוהלים.

לפתע ללא אזהרה מוקדמת המצרים פתחו באש תופת לאזור שהתמקמו בו. מחצית מהאנשים שלנו היו בחופשה, ולכן היינו צריכים בזריזות לעבור ממרגמה למרגמה, להשיב אש ולעצור את אש האויב. פעלנו מהר כדי לספק את התחמושת. הוצאנו את הפגזים מהארגזים בזה אחר זה. מכובד המאמץ, קיבלתי "קילה" (בקע מפשעתי. מספר חודשים אחרי שהשתחררתי עברתי ניתוח בהדסה הר-הצופים).

עם סיום הירי נודע לנו על ידי משקיף האו"ם השוודי (ידיד צה"ל) כי הפגיעות שלנו היו מדויקות וכשהגיעו האמבולנסים לפנות את כוחות האויב שנפגעו, היה מטח שני שלנו, שפגע גם באמבולנסים שלהם, והייתה אצלם מהומת אלוהים. לשמחתנו בהתקפה הזו לא היו לנו נפגעים, למרות שתפקדנו בצוות המרגמות רק ב- 50% מכוח האדם מכיוון שרוב חברינו יצאו לחופשה, אולם פעלו במהירות ובנחישות, ולמזלנו שיתקנו את מקורות הירי במינימום של זמן.

יש לציין כי תקופת שהותנו שם הייתה בחורף. על מנת להעסיק את עצמנו בלילות החורף הארוכים, החלטנו לפתוח "אוניברסיטה". לשמחתנו בצוות המרגמות שלנו היו מספר מרצים מהאוניברסיטה העברית, ובראשם אבי

מעפיל, מרצה לספרות. מדי ערב הוא הרצה בפנינו על סופרים כמו חיים נחמן ביאליק, שאול טשרניחובסקי, עמוס עוז ועל סופרים שכתבו על השואה ורבים אחרים. קיבלנו גם הרצאות בנושא כלכלה על ידי חברי אבי אטיאס, שהיה ממונה על התקציבים במשרד השיכון.

אני סיפרתי על תנועת העבודה ועל המאבקים שניהלתי למען העובדים במסגרת האיגודים המקצועיים. לשמחתי על פי התגובות של החברה הבנתי כי הסיפורים שלי על המלחמות נגד המעסיקים ערלי הלב דוגמת חיים שיף, עניינו את חבריי ליחידה.

אירוע נוסף שאירע במבואות איסמעיליה ואשר נחרט בזיכרוני: הודיעו לנו כי משלחת של חברי כנסת רוצה לפגוש אותנו ולשמוע מפינו כיצד אנו מעבירים את זמננו באזור החזית בדרום. הגיעה המשלחת, בראשותו של ישראל קרגמן ששימש יושב ראש ועדת הכספים של הכנסת, וסגנו היה חברי עדי אמוראי מסיעת "אחדות העבודה". כשפגשתי אותו הייתי נרגש. התחבקנו כשני אחים. שנים רבות פעלנו יחדיו במסגרת המשמרת הצעירה של המפלגה. עדי היה מופתע ושאל אותי כיצד אתה מרגיש עם החברים הצעירים? והוסיף שהוא היה בטוח שאני מועסק במילואים ביחידות של ג'ובניקים. עניתי לו כי אף פעם לא חיפשתי לי ועדות רפואיות וחיים קלים. נשלחתי ליחידה קרבית ואני עושה את המיטב שאני יכול.

לפני סיום הפגישה שאל קרגמן אם יש למישהו בבקשה או משאלה. הרימותי את ידי ושאלתי - כיצד זה יתכן כי שר החוץ האמריקאי קיסינג'ר ביקר בארץ ונוצר גשר אווירי מארצות הברית לישראל וכי הועבר ציוד וביגוד רב מארצות הברית, ואילו לנו כאן בחזית אין ציוד מתאים כגון מיטות ושמיכות וביגוד להחלפה. במקום היו נוכחים גם אנשי עמדת הפיקוד העליון שלנו. קרגמן שאל את מפקד הגזרה אם הדברים נכונים, והוא אישר את דבריי וטען שאנחנו היינו אמורים לקבל את הציוד הדרוש ומשום מה הציוד מתעכב ואינו מגיע.

בתום הפגישה עם חברי הכנסת קרא לי המפקד הבכיר ושאל אותי מה הקשר שלי עם עדי אמוראי. סיפרתי לו שהוא חבר וידיד שלי. המפקד אמר - חשוב שאמרת את הדברים. ואמנם למחרת בבוקר הגיעו משאיות מלאות בציד ובגדים וגם מיטות ואוהלים. ערמות של בגדים נערמו במרכז המחנה. כל מילואימניק יכול לקחת כמה בגדים שרצה. כל-כך שמחנו והמורל שלנו עלה לפסגות.

ביחידת המרגמות שלנו הייתה קבוצה חביבה ומאורגנת שרובה היו יוצאי תנועת "בני עקיבא" חובשי כיפות. כל משימה שהוטלה עליהם, עשו ברצון. בקיצור - מלח הארץ. בערב שבת הם היו מכינים חמין עם ביצים שחומות הם היו תשעה חברים וחסר להם עשירי למניין. הם שאלו אותי אם אני יכול להצטרף אליהם. השבתי בחיוב.

באחד הימים קיבלתי מכתב מיהודית רעייתי. היא סיפרה לי כי לענת הבת שלנו, שהייתה קשורה אליי מאוד, חלתה בתופעה מוזרה שבעקבותיה היא סובלת מנשירת שערות מוגברת. הבנתי את המצוקה והעברתי את הידיעה למפקדי הישיר. הוא מיד סידר לי כרטיס טיסה משדה התעופה פאיד.

כשסיפרתי לחבר'ה שומרי המסורת כי אני עומד לצאת לחופשה, הם שאלו אותי כיצד אני יכול להיפרד מהם, כי הם יישארו בלי מניין. אמרתי להם ששלומה של הבת שלי חשוב יותר ושיסתדרו בלעדיי.

הייתי מאושר לפגוש את ענת ויהודית. לשמחתנו, תוך תקופה קצרה ענת חזרה לעצמה והבריאה. באחת החופשות ירד שלג כבד בירושלים. הגעתי ברכבת האיטית מבית שמש. התחבורה לא פעלה בשכונות. נסעתי עם קיטבק מלא בכביסה. הגעתי ברגל מתחנת הרכבת עם התיק הכבד על הכתף לביתנו ברחוב הבנאי - ומה ראות עיניי?... כל חדרי הבית היו מלאים בילדי מושב אורה שנתקעו בשלג והגיעו ברגל מהתחנה המרכזית (כי זה היה המקום הכי קרוב שיכול היה לקלוט אותם), ביניהם היו הילדים של יפה וחייקה הגיסים שלנו. כל החדרים היו מכוסים במזרנים ובשמיכות. יהודית קיבלה אותם במאור פנים והחום רב תרתי משמע. דאגה לחמם אותם,

נתנה להם בגדים יבשים ומרק ואוכל חם וטיפלה בכולם. הייתה ג'דעית של ממש. לא אשכח את ההמולה והשמחה שהייתה לנו במעוננו.

אירוע נוסף שאירע באפריקה – איסמעיליה: כידוע, המוצבים שלנו היו פזורים לפי גבולות הפסקת האש. באחד המצבים הקיצוניים שהיו באזור שירת במילואים עו"ד מאיר אבירם מי שהיה היועץ המשפטי של ההסתדרות בירושלים. במוצב הזה שירת גם איש מילואים, שעלה על עץ כדי להשקיף על תנועת המצרים.

המצרים כיוונו בזוקה, ירו עליו והוא נהרג ונפל לרגלות העץ, שם היה באותה שעה עו"ד אבירם. אבירם נכנס להלם ובמשך כמה ימים לא אכל, לא התרחץ ולא החליף את בגדיו.

הועברה ידיעה בכל המוצבים אם יש חייל שמכיר אותו. כשקיבלתי את הידיעה מיד התייצבתי במפקדה והודעתי כי אני אישית מכיר אותו מעבודתנו המשותפת בבית ההסתדרות. קיבלתי מעיל שכפ"ץ, חגור וכובע פלדה ויצאתי עם נהג למוצב שלו. כשהגעתי ראיתי אדם מדוכא שלא התרחץ, לא גילח את זקנו ולא החליף את בגדיו. דיברתי על ליבו של מאיר אבירם, לקחתי אותו למקלחת. הוא גילח את זקנו והחליף את בגדיו. אילצתי אותו לאכול ולשתות, וכשנוכחתי כי הוא חזר לעצמו, שבת למוצב ודיווחתי למפקד היחידה שהכול בסדר עם אבירם וכי הוא השתחרר מהטראומה. לאחר מספר ימים יצאתי לחופשה. אשתו של אבירם אביבה ז"ל, הגיעה לביתנו. היא הייתה בטוחה שאבירם נהרג מהפגז. היא ביקשה שאשבע לה שהוא בריא ושלם. אמרתי לה כי אני לא רגיל להישבע, אולם היא צריכה להיות סמוכה ובטוחה בכך שבן זוגה בריא ושלם. (צר לי כי לאחר שנים, אחרי שחזרנו למסלול החיים האזרחיים, אביבה שהייתה נעימת הליכות ומחנכת, נפטרה. עורך דין זה היה כפוי טובה ובגללו הפסדתי את כספי הפיצויים בעת שהתמנתי למנהל מבטחים במחוז ירושלים).

לאחר חודשים נוצרו בינינו לבין החיילים המצריים יחסים ידידותיים, ואף היו מקרים שהזמנו אותם לשתות קפה וליהנות מהמתקנים שקיבלנו מהבית, מהוועד למען החייל, מעיריית ירושלים ואף מההסתדרות.

דבר אחד גרם לנו למפח נפש: מפקד האזור שלנו היה איש צבא קבע שחיפש הרפתקאות. בכל פעם שנורו אפילו יריות בודדות מצד הצבא המצרי או בטעות נפלטו כמה יריות, הוא ציווה לפתוח באש תופת. למזלנו סגן המפקד היה דודו פרלשטיין (שהיה אחד העובדים הבכירים באוצר). דודו פיתח מערכת קשרים ידידותית עם הצד המצרי, דבר שהוריד את המתיחות באזור. כעבור שישה חודשים רצופים הייתי מאחורני החיילים שעזבו את אזור תעלת סואץ ויצאנו בשנית מארץ מצרים.

מפקדת הגדוד שלנו הכינה לנו הפתעה. התבשרנו כי רעיותינו תגענה לביקור. הדאגה העיקרית שלנו הייתה כיצד לערוך את הארוחה החגיגית עם נשותינו, כי לא היו לנו שולחנות וכיסאות. עלה לנו רעיון להכין שולחנות שדה על ידי כך שחפרנו מסביב למשטח בצורה מרובעת, כך שניתן לשבת מסביב ועל המשטח פרסנו יריעות ניילון.

הנשים הגיעו במשאית צבאית גדולה. ביניהן הייתה אישה בהריון. מכיוון שהמשאית הייתה צפופה מאד והאישה ישבה בסוף המשאית, יהודית התנדבה להחליפה, ובמשך שעות ארוכות עברה את הנסיעה בעמידה, מרחק של מאות קילומטרים מירושלים.

לא אשכח לעולם את ההתרגשות הגדולה והחיבוקים שחיבקנו את רעיותינו. אנחנו גם השווצנו במדים החדשים שקיבלנו. ערכנו סיורים עם הנשים, הראינו להן את האזור, את החושות של המצרים, את המרגמות 81 אינץ' והסברנו כיצד הן פועלות.

האזור שבו שהינו, היה זרוע של הנילוס. בימים הראשונים לבואנו נהנינו מהמים שזרמו לאורך התעלות, ואף שמחנו לראות את החסידות והברבורים ששחו בתעלות המים. אולם כעבור ימים ספורים המצרים סגרו

את זרימת המים, וכתוצאה מכך סבלנו ממכת יתושים והתגרדנו בכל הגוף. אני מאחל רק לאויבינו את ההרגשה הקשה שעברנו. השתמשנו בנוזל רפואי מיוחד. לא רק שעברנו את ההפגזות וחילופי האש, הסבל הגופני היה קשה ממש. אם לסכם - אנו מודים לאל כי חזרנו למשפחותינו בריאים ושלמים.

יש לציין בהערכה את מכתבי האהבה שקיבלתי מיהודית רעייתי שכתבה כמעט בכל שבוע. במשך שישה חודשים היא נשאה בעול בטיפול בשלוש הבנות. חודשים ספורים לפני המלחמה רכשנו מכונית משפחתית פולקסווגן. לאחר שהמכונית עמדה ליד הבית במשך מספר חודשים, יהודית לקחה יוזמה, למדה נהגה, עברה את הטסט בניסיון הראשון וכך היה לה רישיון והיא יכולה הייתה להיות עצמאית.

אציין בהערכה גם את דוד ויצמן, המזכיר הארצי של עובדי המלון, ששלח לי מכתבים לעיתים מזומנות וסיפר לי מה קורה במקום העבודה בעורף, שכן ענף המלונאות ספג מהלומה קשה בשל המלחמה.

הסתיימו הקרבות. חזרתי לאחר געגועים ארוכים לזרועותיה של אשתי היקרה ולשלושת בנותי החביבות והמתוקות. בשמת הבת הבכורה שלנו למדה בבית-הספר היסודי והייתה תלמידה חרוצה. התרגשתי כשאבא שלי קנה לה לבת המצווה פטיפון מכספי הביטוח הלאומי שחסך. הייתי כל-כך נרגש, עד כדי כך שזלגו דמעות מעיניי.

=====

להלן כמה דברי שבח על בנותינו הנהדרות:

בשמת הבת הבכורה שלנו נולדה עם עיניים כחולות והייתה תינוקת יפה מאוד, אולם המשקל שלה לאחר הלידה לא היה מספיק. אני זוכר את האמבטיה הראשונה שעשתה לה אחותי אסתר זיכרונה לברכה. אסתר עבדה שנים רבות כאחות ב"הדסה" וצברה ניסיון רב. היא עזרה ליהודית כמיטב יכולתה. והייתה מגיעה לביתנו בבית הכרם. היינו בין הראשונים

שבחרו לגור ברחוב הבנאי. המגורים בשכונה הזאת היו בשבילי בבחינת הגשמת חלום, שכן בכל פעם שהגעתי לביקור בתעשייה הצבאית ברחוב החלוץ, נהייתי מהירק ועצי הברוש והגנים המרהיבים. אני זוכר שטרם כניסתנו לדירה, עוד כשהיינו רווקים והגענו בפעם הראשונה לבית המיועד שלנו, כל החדרים היו פיגומים, רחוב הבנאי עדיין לא היה סלול, ובחורף החלקנו על אדמת השביל בשל הגשמים והכל היה מלא בוץ. מה שחימם לנו את הלב היה שכל השכנים היו זוגות צעירים. הוואדי שמתחת לבית היה מקסים. בין השכנים נוצרו יחסי רעות ומדי פעם היינו עורכים קומזיץ עם הילדים שנולדו בשיכון העובדים.

בתנו הבכורה בשמת זכתה לאהבה בלתי רגילה. הייתה לנו חברה של רווקות: אחיותיי אסתר ושולה וחברותיה של יהודית זהבה ומיכל, שהיו תלמידות בויצ"ו. הן היו מעבירות את בשמת מאחת לשנייה והייתה בבית שמחה וצהלה. בשמת למדה בבית ספר היסודי "בית הכרם" והייתה תלמידה מצטיינת עם ציונים מעולים. לתיכון התקבלה ללא מאמץ ל"בויאר" שהיה בית ספר יוקרתי. לבשמת היה ביטחון עצמי. כאנו ההורים היינו שואלים אותה מה דעתה על בית הספר, היא הייתה אומרת: "בית הספר הזה הוא בית חרושת לציונים". היא לא היססה לבטא את דעתה גם פני המורים שלה.

יום אחד יהודית פגשה את מי שהייתה המחנכת של בשמת. היא אמרה ליהודית, שכעת, כשאינה מורה עוד, היא יכולה להעיד על כך שכל הדברים שאמרה בשמת היו נכונים. אנו כהורים מעריכים את היושרה שלה ושל אחיותיה.

בשמת למדה כנערה צעירה בקורס לעיתונאות, ובבגרותה, לאחר לימודיה באוניברסיטה הייתה דוברת ההסתדרות בכפר-סבא, דוברת העירייה ודוברת עמותת "אנוש" והפכה לאומנית הניסוח ובכל יום הולדת אנו נהנים מפרי עטה.

בשמת הקימה משפחה למופת. בעלה מיקי למד כלכלה באוניברסיטה העברית וכמצטיין נהפך לאחד מנערי האוצר וכיום מנהל את ענף ההייטק במכון היצוא, עורך תערוכות בכל רחבי העולם ועוד היד נטויה. צאצאי משפחת אדמון - הנכדה והבת הבכורה ליהי הייתה תלמידה טובה ביסודי ובתיכון וסיימה את בית ספר לאומנויות "מוסררה" במגמת מוזיקה ועובדת בענף. בתקופת לימודיה בירושלים גרה איתנו בביתנו. לליהי המקסימה יש יופי מיוחד. יש לציין שבן הזוג שלה אלון מרשים. רעייתי יהודית ואני מקווים שעם סיום מגפת הקורונה הזוג הנפלא יזכה אותנו בנכים.

ענבר נכדתנו נפלאה ומיוחדת, דוברת את השפה הספרדית בצורה שוטפת. כשנסעה לבוגוטה שבקולומביה ביקרה בבית הכנסת המפואר שבנה הדוד מלכאל ז"ל לקהילה היהודית ולהבדיל יזם והקים גם בית קברות. שמחנו לראות את התמונות שצילמה ענבר שלנו. אנו מרוצים מאוד מהציונים הגבוהים שנכדתנו משיגה באוניברסיטה.

לנכד רועי יש הופעה מרשימה. בגובה הוא עובר את כולנו. הוא גם היה ספורטאי מעולה ושנים שיחק כדורסל (ענף הספורט האהוב עליי). לרועי ידע רב שרכש באופן עצמאי בכל תחום המחשבים והוא גיימר. הוא אוטודידקט ולמד יפנית באופן עצמאי ומדבר את השפה בצורה שוטפת. לפני למעלה משנה נסענו איתו ועם הוריו לטוקיו העיר המקסימה. נהנינו לשמוע כיצד הוא מדבר עם בני הנוער יפנית שוטפת. פשוט השווצנו.

אני בטוח כי רועי יגיע רחוק בכל ענף כלכלי שיבחר.

הבת האמצעית ענת היקרה נולדה בתקופת מלחמת ששת הימים. בימים ההם עדיין לא היו פלאפונים. תקופה ארוכה לא הגעתי לחופשה. הייתי מודאג מאוד כי יהודית הייתה בחודש התשיעי להריונה. לרוע המזל, כשהיינו בבסיס צבאי במנזר בבית לחם חטפתי דיזנטריה ונשלחתי לחדר חולים במחנה שנלר. כשמצב בריאותי השתפר קיבלתי חופשה ובדיוק באותו יום שבו הגעתי הביתה, יהודית קיבלה צירי לידה. יהודית תמיד

הצהירה, שהיא לא תלד בלעדיי. ואכן היה לי את הכבוד להוביל אותה ל"הדסה" ולאחר מספר שעות נולדה יקירתנו ענת.

ענת הייתה ילדה שמחה וחייכנית. בבית הספר היסודי ב"בית הכרם" הייתה תלמידה מצטיינת וקיבלה ציונים מעולים. כך גם בתיכון ב"בית חינוך" - בכל שנה סיימה כתלמידה מצטיינת. היא גם הייתה ספורטאית טובה. גם באוניברסיטה ענת השיגה ציונים מעולים בהתחלה למדה גיאוגרפיה ובהמשך עשתה הסבה לעבודה סוציאלית והשיגה את התואר גרונטולוגית. כהורים אנו גאים ששתי הבנות שלנו בשמת וענת כתבו את הספר "שביל הזהב" – טיולים לבני הגיל השלישי שהוקדש לרעייתי יהודית ולי ולהלן הציטוט: "להורינו האהובים אהרון ויהודית מתת-טוב, שתמיד השכילו לזהות את שביל הזהב, עזרו לנו לצעוד בו והביאונו עד הלום". הספר מעולה ומרשים.

הפעילות הציבורית בקרב הקהילה הבוכרית

בשנת 1972 כשהמשטר הסובייטי התמוטט, החלו לזרום גלי עליה מברית המועצות. בקרב חברי הקהילה הבוכרית התארגנה קבוצה בראשות פרופסור מנשה הראל, והקימונו עמותה בשם "חיבת ציון" (כהמשך לעמותה שהייתה בתקופת הטורקים ונקראה עמותת "חובבי ציון" שהקימו את שכונת הבוכרים). לאחר נפילת המשטר הקומוניסטי הייתה הסטה נגד היהודים. פרצה מלחמת אזרחים ולעיר אינדיג'ן הגיעו באחד במאי אלפי פורעים, פגעו ברכוש ופצעו יהודים בוכרים.

פרופסור מנשה הראל שלח מכתבים לכל שרי הממשלה ולכל כלי התקשורת ויצר אווירה שמטרתה להציל את היהודים מסכנת כליה. נשלחו שליחים מהארץ מהסוכנות ומהממשלה. בין שליחי העלייה היו בנימין בן דוד והסופר בן ציון יהושע.

שנה אחרי שהקמנו את העמותה בירושלים, בשנת 1973 התארגנו מנהיגי הקהילה הבוכרית והקימו את עמותת "ברית יוצאי בוכרה". המטרה הייתה לסייע בקליטת העלייה שזרמה לארץ. נציגים מטעם הברית הגיעו לשדה התעופה בלוד וכל מטוס שהגיע לארץ התקבל על ידי השליח שדיבר בשפה הבוכרית. לצערנו לא כל העולים נשארו במדינה. חלק היגרו לארצות הברית ולוינה שבאוסטריה.

יתר על כן, היו מקרים שהעולים הצעירים השאירו את הוריהם בארץ והם עצמם היגרו לארצות הברית.

נשיאות הברית הקימה בית תמחוי לאוכלוסייה הבוגרת, על מנת שלפחות תהיה להם ארוחה אחת מסודרת ביום. לנשים המבוגרות נשלחו חבילות לבתיהן. אנו הירושלמים המתנדבים הצטרפנו לחברינו ונהפכנו לחלק מנשיאות ברית יוצאי בוכרה. יש לציין בהערכה, כי הוקמה קרן סטיפנדיות (מלגות) בשם קרן האבוקה, ובתקופתו של שר האוצר פנחס ספיר, התקבלו תרומות מבעלי האמצעים מהארץ ומחו"ל ועל כל שקל שהתקבל מבעלי היכולת מהקהילה, האוצר שילם במקביל את חלקו.

בכל שנה נערך מפגש גדול ברמת גן ועד כה הוענקו מלגות לכ-20 אלף סטודנטים. כל זאת, על מנת להרחיב את ההשכלה ולחזק את המשפחות הנושאות בעול. יש לציין כי פעמיים בשנה בראש השנה ובפסח, במסגרת הברית, נשלחות מאוד חבילות של מצרכי מזון ומצות. לימים, כשנוכחנו שהתורים לחבילות המזון יוצרים תורים מיותרים, החלטנו לחלק תלושים לנצרכים וכל אחד בזמנו הפנוי מקבל את המצרכים בצורה מכובדת על פי בחירתו. בירושלים דאגנו שכל העולים יקבלו במסגרת מקומות העבודה שי

לחג מהמעסיקים, ובנוסף הגענו למפעלים ולמאפיות ולשאר מקומות העבודה ואף למרכזי הקליטה, והחבילות חולקו ביד רחבה.

כאמור, בשנת 1972 הגיעו ראשוני העולים מבוכרה. בראשית דרכם הם נתקלו בקשיים. עקב אי ידיעת השפה, נוצרו בעיות דיור וקליטה במקומות העבודה. רבים מהעולים הגיעו לבית ההסתדרות. ביחד עם חברי חזקיה גדלוף ז"ל ששימש כמזכיר עובדי הדפוס ומאחר ששנינו דיברנו את השפה הבוכרית, החלטנו לסייע לעולים.

ההסתדרות הקימה קרן לסיוע באמצעות "משען". אנו התנדבנו יום-יום למלא את הטפסים על מנת שהעולים יקבלו את הסיוע הראשוני. בהתאם לכישוריהם דאגנו לקליטתם בעבודה. ייאמר לשבחם, שהם היו מוכנים לעבוד במשמרות במפעלים, במאפיות, בבתי המלון ובכל מלאכה, לרבות בתעשייה הצבאית. כעבור תקופה קצרה הצטרף אלינו יעקב חכמוב ז"ל, שפעל יום-יום בהתנדבות במסגרת מחלקת הקליטה של ההסתדרות. בהמשך הקימונו עמותה בשם "חיבת-ציון". שם העמותה הוצע על ידי פרופסור מנשה הראל. באמצעות קשרי הצלחתי לקבל תקציבים מיו"ר מחלקת הקליטה בוועד הפועל של ההסתדרות מר צבי לוין, ניצול שואה שהגיע מפולין לבוכרה והרב הראשי של הקהילה הבוכרית לקח אותו לביתו ודאג לכל מחסורו.

מחלקת הקליטה סייעה לנו גם בהקמת בתי כנסת בשכונות החדשות, ופעמיים בשנה - בערב ראש השנה ובערב חג הפסח, חילקנו סלי מזון לעולים הנזקקים. העולים התיישבו בירושלים בשלושה ריכוזים גדולים: בנווה יעקב, ברוממה ובקטמונים.

הקמת בית הכנסת הבוכרי ברוממה

ברוממה המורחבת התגורר מנהיג הקהילה ג'ורה מושיחוב, הוא הופיע במשרדינו בבית ההסתדרות וביקש: 'לפני כל סיוע לעולים, אנא דאגו לנו

לפתיחת בית כנסת עבור בני הקהילה, כי זה הדבר החשוב ביותר ששמר עלינו בעת גלותינו'. ג'ורה הביא אותי לבית הכנסת הגרוזיני בשכונת רוממה וביקש להקים בית כנסת דומה עבור הקהילה הבוכרית. בינתיים משפחת מושיחוב והעולים הקימו בית כנסת מאולתר. פניתי לידיד ישראל קיסר מזכ"ל ההסתדרות. תיארתי בפניו את המצב הקשה של בית הכנסת הבוכרי ברוממה. הוא הזדעזע לשמוע שהמתפללים יושבים על בלוקים וקרשי בניין. הוא דאג לתקציב מתאים לכיסאות ולספסלים במקום. את התיבה ואת ארון הקודש תרם הקבלן מרדכי יונה ז"ל. והשתדלותו של צבי רוזן ז"ל ששימש כממלא מקום של טדי קולק, קרם בית הכנסת עור וגידים. בנוסף, ההסתדרות תרמה את הסידורים, החומשים והמחזורים.

בית הכנסת נחנך בטקס מרשים, בהשתתפות שר הדתות חיים שמשון שפירא ז"ל, נכבדי הקהילה והמון רב. היוזם וגבאי בית הכנסת היה ג'ורה מושיחוב ז"ל, וכיום ממשיך בפעילות בנו יעקב מושיחוב. ג'ורה לא נח עד אשר רכש את מקום בית הכנסת מחברת "עמידר", במטרה להבטיח שאף גורם לא ידרוש בעלות על בית הכנסת. בכל הפעילות הברוכה סייע חיים רוזנטל ז"ל, מנהל מחלקת הקליטה של ההסתדרות בירושלים.

אחת המצוות החשובות שקיימנו הייתה הדאגה לנערים שהתבגרו והגיעו לגיל המצוות, ואולם להוריהם לא הייתה האפשרות הכספית לערוך לבניהם את טקס הבר-מצווה. מאחר שב"מבטחים" היה אולם כינוסים מתאים, העמדנו אותו לקיום האירוע. הבעיה הייתה ביחס לתקציב לרכישת תפילין וטלית עבור הנערים. לשמחתנו הצלחנו לגייס תקציבים באמצעות מחלקת הקליטה של ההסתדרות ובהמשך פנינו גם לבעלי היכולת בקהילה, שתרמו לכך.

קבענו את תאריך יום ט"ו בשבט לטקס הנחת התפילין ובתיאום עם הרב דוד ניסנוב קיימנו את טקס בר המצווה ברוב פאר והדר, עם תוכנית אומנותית, אמנים עולים וכיבוד רב. טקסי בר-המצווה נמשכו במשך ארבע שנים רצופות, ובכל אירוע התרגשנו מחדש. הצעירים לא שוכחים את החוויה שעברו עם הוריהם.

במלאת 100 שנים להקמת שכונת הבוכרים, ערכנו ערב חגיגי בבנייני האומה בהשתתפות נשיא המדינה ונכבדי הקהילה הבוכרית מכל רחבי הארץ. לשמחתי נתקבלה הצעתי כי את האירוע יארגן חברינו נהוראי בר-זאב, ששימש כמנהל מרכז ההסברה בירושלים. כמו כן יזמנו עריכת יום עיון ב"יד בן-צבי" עם טובי החוקרים. יש לציין לשבח את ידידינו האחים היהלומנים בן-ציון ופנחס פוזיילוב, שנרתמו למשימה ותרמו מכספם בעין יפה. השחקן מישה אשרוב הנחה את האירוע שבו שיתפנו את כל הלהקות של העולים החדשים והוותיקים כאחד. האירוע נמשך כארבע שעות והיה מרשים ביותר והמצגת הייתה מעולה.

בשש השנים האחרונות יזמנו מפגשים והרצאות בשיתוף יו"ר ברית יוצאי בוכרה מר יוסי בר נתן על הנושא "מבוכרה לירושלים" וניתנו כ- 130 הרצאות על ידי החוקר דוקטור גיורא פוזיילוב באולם הכינוסים של דוקטור שלמה חיזק ז"ל במרכז אב"א (המרכז למחקר ולימוד יהודי איראן, בוכרה ואפגניסטן). בשנה האחרונה שמנו את הדגש על ההיסטוריה של המשפחות הבוכריות. קיבלנו הדים חיוביים מכל רחבי הארץ. לסיום ברצוני לציין, כי פעולות ההתנדבות נעשו על מנת לזכור את תרומתם של בני קהילתנו ועל מנת להנחיל לדורות הבאים כי עליהם להיות גאים בהיסטוריה המפוארת של אבותינו ותרומתה של קהילתנו למען העלייה לציון ולבניין הארץ ולשגשוגה של המדינה.

שיקום בית הכנסת המשפחתי בשכונת הבוכרים

בשנה שחגגנו 100 שנה להקמת שכונת הבוכרים, בן דודי ניסים מתתוף ז"ל שימש כאחראי וגבאי בית הכנסת. החלטנו לשקם את המראה הפנימי של בית הכנסת. ראשית החלפנו את ארון הקודש. הוא היה עשוי מעץ ומאחר שהיה צורך דחוף להחליפו, הארון הוחלף בשיש משובח. קירות בית הכנסת כוסו אריחי קרמיקה, חלונות העץ של בית הכנסת הוחלפו במתכת. בכל פעם שהגעתי לבית הכנסת ראיתי לדאבוני את העצים שהיו בתקרה, כי ברבות הימים הטיח נפל ממנה ואף אחד לא טרח לתקנו. פניתי לידידי וחברי ד"ר שלמה חיזק ז"ל ואמרתי לו – שלמה, אני נינו של מייסד בית

הכנסת מתבייש לראות כיצד נראה המקום הקדוש הזה. ד"ק חיזק, ששיקם את בית הכנסת "ישא ברכה" בטלביה והקים בית כנסת לקהילה האתיופית בלוד, לשמחתנו גאל אותנו ותוך זמן קצר בנה תקרה חדשה על מבנה עשוי מתכת על כל השטח הפנימי של בית הכנסת, כולל עזרת הנשים, והחליף את מערכת החשמל הישנה.

אני כל-כך התרגשתי מתרומתו הגדולה של ידידינו, והחלטתי לציין את תודתי העמוקה אליו על לוח המתנוסס בתוך בית הכנסת. התברר שלוח ההנצחה לזכר הנפטרים היה מלא, והיה צורך בלוח חדש. החלטתי לשתף את בני דודתי דוד אלנתן ז"ל ויבדל לחיים ארוכים שלמה אלנתן מפתח תקווה והזמנו לוח חדש. כמו כן החלפנו את הריפוד שעלה ממון רב.

בהיותי נער סבי חיים ממתוף זצ"ל להביא צייר מדופלם שצייר על קירות בית הכנסת דמויות הלקוחות מפסוקי התנ"ך ועל תקרת בית הכנסת היו תמונות נפלאות של אריה ונמר וציורים של 12 השבטים. בצער רב בהוראת הרבנים נאלץ סבי לכסות בצבע את כל הציורים, והכאב היה גדול. לכן פניתי לשני חבריי ברוך ויחיאל חפץ. הם תרמו לעילוי נשמת הוריהם את סמלי 12 השבטים. לסיום אני מודה ל בן ציון מתתוף ולאיימו גילה הנושאים בעול מיום פטירתו של ניסים מתתוף ז"ל וכן לעודד גילקרוב ולאביו שמואל וכל יחידי בית הכנסת המתפללים יום יום מעלות השחר.

